

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**DİNDARLIK VE VERGİ UYUMU: ZONGULDAK
ÖRNEĞİ**

Hanife ZARARCI

Zonguldak 2022

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**DİNDARLIK VE VERGİ UYUMU: ZONGULDAK
ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
Hanife ZARARCI**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN**

Zonguldak 2022

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Hanife ZARARCI

... / ... / 20...

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalında 176282107003 numaralı Hanife ZARARCI'nın hazırladığı “**Dindarlık ve Vergi Uyumu: Zonguldak Örneği**” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 21/01/2022 Cuma günü saat 15:00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY ÇOKLUĞUYLA / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet PEKKAYA
Başkan

Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN
(Tez Danışmanı)
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AVCI
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20...

Prof. Dr. Ertuğrul YILDIRIM

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Dindarlık ve Vergi Uyumı: Zonguldak Örneği
Tez Yazarı	: Hanife ZARARCI
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN
Türü, Yılı	: Yüksek Lisans, 2022
Sayfa Adedi	: 146

Devletlerin en büyük gelir kalemi olan vergilerin öneminin artması ile birlikte, verginin zamanında ve gerektiği gibi ödenmesi yani vergiye uyum kavramı da önemli hale gelmektedir. İnsanların dini inançlarını yaşam tarzlarına yansıtmaları olarak tanımlanan dindarlığın, vergi uyumu üzerindeki etkisi ve aralarındaki ilişki yapılan çalışmalarda görülmektedir. Türkiye’de nüfusun büyük bir kısmının Müslüman olması, yani nüfusun büyük çoğunluğunun tek bir dini gruba mensup olması Türkiye’de vergi uyumunun sağlanmasında dindarlığın önemli bir konumda olabileceğini göstermektedir. Genel olarak Türkiye’de yapılan çalışmalar, vergi uyumu ve dindarlık özelinde değil de vergi uyumu etkileyen bütün faktörler ele alınarak yapılmıştır. Bu çalışma Zonguldak ilinde yaşayan bireylerin vergi uyumu ve dindarlık seviyelerini ölçecek, dindarlık seviyelerine göre vergi uyumlarındaki farklılıkları istatistiksel olarak inceleyerek, bu alandaki boşluğun giderilmesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın verileri Zonguldak ilinin merkez ilçesinde 409 kişiye anket yöntemi uygulanarak elde edilmiştir. Çalışma verilerinin değerlendirilmesinde SPSS programı kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda Zonguldak ili merkez ilçede katılımcıların dindarlık seviyelerinin, vergi uyumuna bakış açısını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Uyumı, Dindarlık

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Finance

Thesis Title : Religiosity and Tax Compliance: The Case of Zonguldak

Thesis Author : Hanife ZARARCI

Thesis Adviser : Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN

Type, Year : MSc Thesis, 2022

Number of Pages : 146

With the increase in the importance of taxes, which are the biggest income item of the states, the concept of tax compliance, that is, the payment of taxes on time and as necessary, becomes important. The effects of religiosity, which is defined as people's reflection of their religious beliefs on their lifestyles, on tax compliance and the relationship between them are seen in the studies. The fact that a large part of the population in Turkey is Muslim, that is, the majority of the population belongs to a single religious group, shows that religiosity may be in an important position in ensuring tax compliance in Turkey. In general, the studies conducted in Turkey have been carried out by considering all the factors affecting tax compliance, not tax compliance and religiosity in particular. This study will measure the tax compliance and religiosity levels of individuals living in Zonguldak province, and will contribute to the elimination of the gap in this area by statistically examining the differences in tax compliance according to their level of religiosity.

The data of the study were obtained by applying the questionnaire method to 409 people in the central district of Zonguldak. SPSS program was used to evaluate the study data. As a result of the study, it was concluded that the level of religiosity of the participants in the central district of Zonguldak had a positive effect on their perspective on tax compliance.

Keywords: Tax, Tax Compliance, Religious

ÖN SÖZ

Saygı değer hocam Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN ile birlikte vergi uyumu ve dindarlık arasındaki ilişkinin literatürde yok denilecek kadar az olması ve ülkemiz nüfusunda Müslüman bireylerin çoğunlukta olması nedeniyle bu ilişkinin araştırılması gerektiğini düşünerek bu çalışmayı yapmaya karar verdik. Bu çalışmayı yaşadığım il olan Zonguldak'ta yapmayı planlayarak, bireylerin dindarlık seviyelerine göre vergi uyumuna bakış açılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu konuda yapılan çalışmalara bir yenisini ekleyerek bu alandaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın başında sonuna kadar geçen süreçte bana rehberlik eden ve her zaman bilgi ve birikiminde yararlandığı, saygı değer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN' e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma sürecinde yardımını esirgemeyen saygı değer Prof. Dr. Mehmet PEKKAYA hocama da teşekkürlerimi sunarım. Köyde yaşamının getirdiği zorluklar ve maddi güçlüklerle rağmen eğitim hayatımın devam etmesini sağlayan rahmetli babam Alaattin ZARARCI'ya, tez aşamasında maddi ve manevi üstümdeki bütün yükleri üstlenen annem Fatma ZARARCI'ya ve yüksek lisans yapmam konusunda beni ikna ederek en büyük desteği sağlayan ablam Özge GÜNEŞ'e bütün destekleri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
1.VERGİ VE VERGİ UYUMU: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Verginin Tanımı ve Amaçları	4
1.2. Vergi Uyumunun Kapsamı ve Önemi	8
1.2.1. Vergi Uyum ve Vergi Uyumsuzluğu	9
1.2.2. Vergi Uyumunun Önemi ve Unsurları.....	10
1.2.2.1. Kanunlara Uyuma Unsuru	11
1.2.2.2. Gerçek Vergi Yükümlülüğünü Yerine Getirme Unsuru.....	12
1.2.2.3. Cebir ve Gönüllülük Unsuru.....	13
1.2.2.4. Zaman Unsuru.....	13
1.2.2.5. İki Taraflı Bir Süreç Olma Unsuru	14
1.3. Vergi Uyumuyla İlgili Temel Kavramlar.....	14
1.3.1. Vergi Psikolojisi	14
1.3.2. Vergi Bilinci	16
1.3.3. Vergi Ahlakı	17
1.3.4. Vergi Kültürü.....	20
1.3.5. Vergi Kaçakçılığı.....	21
1.3.6. Vergiden Kaçınma	23
1.4. Vergi Uyumunun Diğer Disiplinlerle İlişkisi.....	25
1.4.1. Davranışsal Ekonomi.....	25
1.4.2. Bilişsel Psikoloji.....	26
1.4.3. Sosyal Psikoloji	27
1.4.4. Hukuk Bilimi	28
1.4.5. Etik.....	29
2.VERGİ UYUMU TEORİK ÇERÇEVE VE BELİRLEYİCİLERİ.....	31
2.1. Vergi Uyumuna Yönelik Teorik Çerçeve	31
2.1.1. Ekonomik Caydırıcılık Modelleri	33
2.1.2. Sosyal Psikoloji Modelleri.....	35
2.1.3. Mali Psikoloji Modelleri	37
2.2. Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler	39
2.2.1. Ekonomik Faktörler	40
2.2.1.1. Vergi Yüğü	40
2.2.1.2. Kayıt Dışı Ekonomi	41

2.2.1.3. Yolsuzluk Seviyesi	42
2.2.1.4. Gelir Düzeyi	42
2.2.1.5. Vergilemede Adalet	43
2.2.1.6. Vergi Denetimi ve Cezaları	44
2.2.1.7. Vergi Afları.....	46
2.2.1.8. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı	47
2.2.1.9. Vergi İdaresinin Etkinliği	48
2.2.2. Demografik Faktörler	48
2.2.2.1. Yaş	49
2.2.2.2. Cinsiyet Durumu.....	49
2.2.2.3. Eğitim Düzeyi.....	50
2.2.2.4. Medeni Durum.....	51
2.2.2.5. Mesleki Durum	51
2.2.3. Sosyo- Kültürel Faktörler	52
2.2.3.1. Devlete Bağlılık ve Güven Düzeyi	52
2.2.3.2. Ülkedeki Siyasal İktidarın Kabul Düzeyi	53
2.2.3.3. Demokrasi Düzeyi	54
2.2.3.4. Diğer Mükellefler Hakkındaki Algılamalar.....	54
2.3. Dindarlık ve Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisi.....	55
3. DİNDARLIĞIN VERGİ UYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ	65
3.1. Uygulamanın Amacı	65
3.2. Uygulamanın Kapsamı ve Kısıtlamaları	65
3.3. Uygulamanın Yöntemi	66
3.4. Uygulamanın Bulguları.....	68
3.4.1. Güvenilirlik Analizi	69
3.4.2. Katılımcıların Bireysel Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	69
3.4.3. Katılımcıların Görüşleri ve Görüşlerindeki Farklılıklara İlişkin Bulgular	72
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA	123
EKLER.....	140
Ek 1: Anket Formu	140
Ek 2: Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı	142
Ek 3: Katılımcıların Dini İnanç, İbadet Sıklığı ve Dindarlık Düzeylerine Göre Görüşlerindeki Farklılıklar	143
Ek 4: Katılımcıların Yaş, Cinsiyet, Medeni, Eğitim ve İstihdam Durumuna Göre Görüşlerindeki Farklılıklar	144
ÖZ GEÇMİŞ.....	146

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1: Güvenilirlik Analizi.....	69
Tablo 3.2: Katılımcıların Yaşlarına Göre Frekans Dağılımı	69
Tablo 3.3: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Frekans Dağılımı	70
Tablo 3.4: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Frekans Dağılımı.....	70
Tablo 3.5: Katılımcıların İstihdam Durumuna Göre Frekans Dağılımı.....	70
Tablo 3.6: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Frekans Dağılımı	70
Tablo 3.7: Katılımcıların İbadet Sıklığına Göre Frekans Dağılımı	71
Tablo 3.8: Katılımcıların Dini İnancına Göre Frekans Dağılımı.....	71
Tablo 3.9: Katılımcıların Dindarlık Düzeyine Göre Frekans Dağılımı	72
Tablo 3.10: Ortalamalar İçin Verilen Puanların Karşılıkları	73
Tablo 3.11: Katılımcıların Vergi Uyumu ve Dindarlık ile İlgili Görüşleri	73
Tablo 3.12: Dini İnsan Hayatı İçin Çok Önemli Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar.....	74
Tablo 3.13: Dünya Görüşümün Temelini Dini İnançlarım Belirler Görüşündeki Farklılıklar	75
Tablo 3.14: Hayatımı Dini İnançlarıma Göre Yaşamaya Çalışıyorum Görüşündeki Farklılıklar	77
Tablo 3.15: Dini İnançların Gündelik Hayata Yoğun Etkisi Olduğuna İnanıyorum Görüşündeki Farklılıklar.....	78
Tablo 3.16: Dini Görev ve İbadetlerimi Yerine Getirmeye Özen Gösteriyorum Görüşündeki Farklılıklar.....	79
Tablo 3.17: Kutsal Kitabımın Gerekleri Konusunda Bilgi Sahibiyim Görüşündeki Farklılıklar	80
Tablo 3.18: Sosyal Problemlerle İlgili Karar Vermem Gerektiğinde, Dini İnançlarıma Başvuruyorum Görüşündeki Farklılıklar.....	82
Tablo 3.19: İktisadi Problemlerle İlgili Karar Vermem Gerektiğinde, Dini İnançlarıma Başvuruyorum Görüşündeki Farklılıklar.....	83
Tablo 3.20: Dinsel Konularla İktisadi Olayların Birbirine Karıştırılmaması Gerektiğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar.....	84

Tablo 3.21: Dinin İktisadi ve Mali Hükümlerinde Bilgi Sahibiym Görüşündeki Farklılıklar	86
Tablo 3.22: Elde Ettiğim Geliri Allah'ın Bir Lütü (İnayet) Olarak Görüyorum Görüşündeki Farklılıklar	87
Tablo 3.23: Elde Ettiğim Geliri Sadece Kendi Emeğimin Bir Karşılığı Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	88
Tablo 3.24: Dini İnancımın Gerektirdiği Ölçüde Paramdan (Malımdan) Verebilirim Görüşündeki Farklılıklar	89
Tablo 3.25: Vergi Yasaları İle Dini Yükümlülükler Arasında Uyum Olmalıdır Görüşündeki Farklılıklar	90
Tablo 3.26: Vergiyi Kendi Rızamla ve Gönüllü Olarak Öderim Görüşündeki Farklılıklar	92
Tablo 3.27: Hiçbir Zaman Vergi Kaçırmam Görüşündeki Farklılıklar	93
Tablo 3.28: Vergilerimi Kanunların Gerektirdiği Gibi Öderim Görüşündeki Farklılıklar	94
Tablo 3.29: Vergi Ödemenin Bir Vatandaşlık Görevi Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	95
Tablo 3.30: Vergi Kaçırmanın Kamu Hizmetlerinin Miktarını Azaltacağını Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	96
Tablo 3.31: Bir Vergi Mükellefi Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Görüşündeki Farklılıklar	97
Tablo 3.32: Vergi Ödemenin Devletten Aldığımız Hizmetin Bir Karşılığı Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	99
Tablo 3.33: Ödenen Vergilerin Devlet Tarafından Yerinde Kullanıldığına İnaniyorum Görüşündeki Farklılıklar	100
Tablo 3.34: Ödenen Vergilerin Karşılığında Yeterince Kamu Hizmeti Aldığımı Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	101
Tablo 3.35: Devletin Adil Bir Vergileme Sistemi Uyguladığını Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	103
Tablo 3.36: Ödediğim Vergiyi Gelirime Oranladığımda Fazla Vergi Ödediğimi Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	104
Tablo 3.37: Vergi Oranlarının Genel Olarak Yüksek Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	105
Tablo 3.38: Mükellefin Küçük Miktarda Bile Vergi Kaçırmaması Gerektiğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	106

Tablo 3.39: Vergi Kaçakçılığının Çok Yaygın Olduğu Bir Durumda Bile Vergilerin Düzenli Bir Şekilde Ödenmesi Gerektiğine İnanıyorum Görüşündeki Farklılıklar	108
Tablo 3.40: Vergi Kaçırmanın Yüz Kızartıcı Bir Suç Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	109
Tablo 3.41: Fırsatını Bulsam Bile Vergi Kaçırmayı Düşünmüyorum Görüşündeki Farklılıklar	110
Tablo 3.42: Vergi Kaçırmanın Ahlaki Açıdan Doğru Olmadığı Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	111
Tablo 3.43: Vergi Kaçıran Bir Kişinin Toplum Karşısında Saygınlığını Yitireceğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	112
Tablo 3.44: Dini İncamının Vergi Kaçırma Eğilimlerimi Azalttığını Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	113
Tablo 3.45: Vergi Ödememenin Kul Hakkına Girerek Günah Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	114
Tablo 3.46: Yüksek Vergi Oranları Olsa Bile Mükelleflerin Vergi Ödeme İsteğinin Azalmaması Gerektiğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar	116
Tablo 3.47: Düzenli Olarak Zekât Vermek Yerine Vergi Ödemeyi Tercih Ediyorum Görüşündeki Farklılıklar	117
Tablo 3.48: Düzenli Olarak Vergi Ödediğim Halde Zekât Yükümlülüğüme Devam Ediyorum Görüşündeki Farklılıklar	118

GİRİŞ

Bir devletin en büyük amacı toplumsal refahı arttırmaktır. Devlet bu amacını gerçekleştirebilmek için bir takım kamu harcamaları gerçekleştirmekte ve bu harcamaları finanse etmek için kamu gelirlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu gelir kaleminin içerisinde en büyük payı ise vergiler oluşturmaktadır. Devletlerin artan harcamaları ile birlikte en büyük finansman kaynağı olan vergilerin de artması gerekmektedir. Devletlerin gelir elde etmek için başvurduğu vergiler bireylerin gelir, servet ve harcamaları üzerinden alınarak bireyler üzerinde yük oluşturmaktadır. Bireyler üzerlerinde yük oluşturan vergilere karşı, olumlu ve olumsuz bazı tepkiler göstermektedir ve bu tepkiler istenilen düzeyde vergi geliri elde edilmesini etkilemektedir. Vergilerin istenilen düzeyde toplanabilmesi için vergi uyumunun sağlanması yani vergilerin zamanında ve gerektiği gibi ödenmesi gerekmektedir. Vergi uyumu konusunda birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmaların çok azı uyum sorunsalını, bir diğer boyutuyla uyumsuzluğu, etik perspektiften incelemiştir. Literatürde mükellefin vergiye karşı tutum ve davranışı ağırlıklı olarak kamu maliyesi veya ekonomi perspektifinden incelenmekte iken etik (ahlak) konusu yeterince ele alınmamakta ve vergisel tutum ve davranışlarda içsel bir eğilim olarak işlenmemektedir.

Mükellefin vergiye karşı tutum ve davranışları ekonomik, demografik ve sosyo-kültürel birçok faktörden etkilenmekte olup; bu faktörlerden bazıları dini unsurları bünyesinde barındırmakta iken bazıları ise daha laik ve felsefidir. Bu noktada vergiyi anlama ve tanımlama çabalarına yönelik yaklaşımların bazıları, bireyin devletle ilişkisini incelemekte; bir diğeri, birey ile vergi ödeyen topluluk veya onun bir alt kümesi arasındaki ilişkiyi ele almakta; bir başka bakış açısı ise bireyin mali yükümlülük algısını kutsal değerler ve inanç sistemi ile ilişkilendirmektedir.

İnsanların dini inançlarını yaşam tarzlarına yansıtması olarak ifade edilen dindarlık seviyeleri ve vergi uyumu arasındaki ilişki, bazı çalışmalarda nesnel araştırma sorunsalı olarak ele alınmıştır. Yapılan bazı çalışmalarda, nüfusun dini inanç profilleri ile vergiye uyum konusundaki ilişki öncelenerek bu konuda literatüre katkı sağlama eğilimleri önem kazanmıştır. Bu noktada Türkiye,

nüfusunun çok büyük bir kısmının kendisini Müslüman olarak ifade etmesi nedeniyle, dindarlık ile vergiye uyum arasındaki ilişki açısından önemli bir örneklem haline gelmektedir. Bu kapsamda çalışmaya motive eden temel düşünce yapısı, Türkiye’de dindarlığın vergi uyumu üzerindeki etkisinin önemli düzeylerde olmasının beklenmesi yönündedir. Özellikle ulusal alanda dindarlık ve vergi uyumu arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların az olması sebebiyle, Türkiye’de bireylerin dindarlık seviyelerinin vergi uyumunu ne yönde etkilediği tam olarak ifade edilememektedir. Bu çalışma Zonguldak ili merkez ilçede yaşayan bireylerin vergi uyumu ve dindarlık seviyelerini ölçecek ve bireylerin dindarlık seviyelerine göre vergi uyumlarındaki farklılıkları analiz etmemizi sağlayacaktır.

Çalışmamızdaki veriler ilk bölümünde 8 soru, ikinci bölümünde 39 sorunun yer aldığı 7’li likert ölçekli anket ile elde edilmiştir. Ölçeklerin güvenirliği, Cronbach's Alpha Katsayısı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların bireysel özellikleri ise frekans dağılım tabloları aracılığıyla değerlendirilmiştir. İkili grup örneklemelerde alt grupların normal dağılıma uymaları durumunda bağımsız iki örnek t testi, uymamaları durumunda ise parametrik olmayan Mann-Whitney U testi ile katılımcıların görüşlerindeki farklılıklara karar verilmiştir. İki den fazla alt gruplarda normal dağılım sağlanmaması durumunda Anova testinin parametrik olmayan muadil testi Kruskal Wallis testi ile karar verilmiştir. Normal dağılım sağlanması durumunda Levene homojenlik testine bakılmış, homojenlik sağlandığı durumda Anova testi (F testi), sağlanmadığı durumda Brown-Forsythe testine göre katılımcıların görüşlerindeki farklılıklara karar verilmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vergi, vergi uyumunun kapsamı, önemi ve unsurları yer almaktadır. Bununla birlikte vergi uyumunun daha iyi özümsebilmesi için vergi uyumu ile ilgili temel kavramlar ve diğer disiplinlerle ilişkisi açıklanmaktadır. İkinci bölümde, ilk olarak vergi uyumuna yönelik teorik çerçeve açıklanmaktadır. Sonrasında vergi uyumunu etkileyen ekonomik, demografik ve sosyo-kültürel faktörler, bu alanlarda yapılan daha önceki çalışmalarla desteklenerek açıklanmaktadır. Bununla birlikte çalışmamızın ana konusunu oluşturan dindarlık faktörünün kavramsal çerçevesi yer alarak, dindarlığın vergi uyumu üzerindeki etkisi bu alanda yapılan

alışmalarla desteklenerek açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde ise Zonguldak ili çerçevesinde anket yöntemiyle elde edilen veriler analiz edilmekte ve analiz sonucunda elde edilen bulgular değeriendirilmektedir.

.

1. VERGİ VE VERGİ UYUMU: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Verginin Tanımı ve Amaçları

Rekabetçi piyasa mekanizmasının geçerli olduğu ve neo-klasik iktisadın kuramsal çerçevesini oluşturduğu tüm ekonomilerde, hükümetlerin piyasa ekonomilerine müdahale etmek istemesinin iki nedeni bulunmaktadır. Bunlar; piyasa başarısızlıkları ve yeniden dağıtım şeklinde gösterilebilir. Devletin ekonomiye dahil olması için ilk motivasyon, piyasa ekonomisinin verimliliği maksimize etmeyen bir sonuç vermesine neden olan piyasa başarısızlıklarının varlığıdır. Hükümet müdahalesinin ikinci nedeni ise gelirin daha adil dağılımının sağlanması amacıyla kaynakların toplumdaki bazı gruplardan diğerlerine kaydırılması bağlamında yeniden dağıtımdır. Kamu müdahalesinin gerekçesini oluşturan her iki durumda da temel politika aracı olarak genelde kamu gelirlerine özelde ise vergilemeye yer verilmektedir (Gruber, 2016, s. 4-7).

Vergilendirme, insanlık tarihinin son 5000 yılı içinde geçerli olan, günümüzde hem mali hem de mali olmayan fonksiyonları ile tartışılan ve gelecekte de bu tartışmaların geçerli olmaya devam edeceği bir konudur (Torgler, 2007, s. vi). Bu bağlamda hükümetin faaliyetlerini finanse etmek için gelirleri artırma ihtiyacı göz önüne alındığında, hem verimli (hane halkı ve iş kararlarındaki bozulmaları en aza indiren) hem de adil (ulusal geliri dağıtan) bir vergi sisteminin nasıl tasarlanacağı konusu geçmişten günümüze her dönemin en temel konu başlıkları arasında yer almaktadır (Ulbrich, 2011, s. 163).

Vergi ve vergi sistemleri, kaçınılmaz ve indirgenemez bir şekilde normatif bir meseledir ve sosyal adalet kaygısını içeren bir konudur. Bu nedenle vergilemenin kavramsal bütünlüğünün net bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir. “Vergilendirme” kelimesine farklı anlamlar yüklenebilir. Daha dar anlamda, vergilendirme, ekonomik ajanların ödediği parasal yükümlülükler kümesidir. Daha geniş anlamda ise hükümetlerin tüm maliye politikasını kapsayabilir (Salanie, 2011).

Vergi; binlerce yıllık süreç içerisinde ister toplumdan topluma değişiklik göstermiş, ister iktisadi değişim araçlarının ortaya çıkışına bağlı olarak emek, mal veya para olarak günümüze kadar farklı şekillerde ödenmiş, ister topluluğun veya

toplumun yönetim şekline bağlı olarak rızaen veya cebren verilmiş olsun hemen hemen her toplumda rastlanan bir konudur. Vergi, tarih boyunca sürekli değişiklikler göstererek günümüze kadar gelmiştir. Değişen zaman, mekân, ekonomik ve siyasal yapı ile devletlere yüklenen görevlerin farklılaşması ve sosyal devlet olma misyonu nedeniyle vergi tanımlarında her geçen dönemde bazı değişiklikler olduğu görülmektedir.

Verginin tanımı günün koşullarına ve tanımı yapan kişinin yaklaşımına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Vergi mutlak değil tarihi ve sosyal bir olaydır. Bu olay, tarih boyunca yer ve zamana göre sürekli değişmeler göstermiş, bu değişmelere paralel olarak çok değişik anlamlar kazanmıştır (Edizdoğan, Çetinkaya & Gümüş, 2015, s. 143). Yapılan vergi tanımlarından bazıları ise;

- Ricardo'ya göre “*Vergi bir ülkenin sanayisinden ve toprağından sağlanan hasılanın devlet emrine verilen kısmıdır. Bu kısım daima ulusun sermayesinden ve gelirinden ödenir.*” (Susam, 2015, s. 216).
- Gaston Jeze'ye göre “*Vergi belirli bir hizmet karşılığı olmamak ve geri verilmemek üzere kamu harcamalarını karşılamak amacıyla fertlerden cebir yolu ile alınan paradır.*” Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere zaman içerisinde verginin karşılıksız ve cebir yoluyla alınması gibi ortak özelliklerinin değişmediği görülmektedir.” (Nadaroğlu, 1998, s. 215).
- Nadaroğlu (1998)' de yaptığı tanıma göre “*Vergi devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerinin, geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak veya kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve yasal esaslara uymak kaydıyla, hukuki cebir altında ve özel bir karşılık vaadi olmaksızın geri vermemek üzere gerçek kişilerle gerçek olmayan kişilerden aldıkları para tutarlarıdır.*”
- Erdem vd. (2015)'e göre vergi, “Devlet veya vergilendirme yetkisine devredilmiş kamu kuruluşlarının kamu giderlerini finanse etmek ve/veya sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak amacıyla egemenlik gücüne dayanarak çıkardığı yasalarla, kişilerden karşılıksız aldığı nihai parasal tutarlardır.”

Mali literatürdeki ortak tanımlamada ise vergileme, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak

amacıyla, egemenlik gücüne göre, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip para şeklindeki ödemelerdir. Mali, ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle uygulamaya konulmaktadır. Uygulama şekli, yönetimi ve yasal olarak yapılmış olan düzenlemeler, toplumun vergi karşısındaki ilgi ve tepkisini belirleyen en önemli faktörlerdir (Akdoğan, 2014, s. 121-122).

Vergi olgusu, karşılığında doğrudan bir edinim söz konusu olmayan ve bireyler açısından zorunlu bir yükümlülük olarak ele alınan bir maddi transferdir. Bu transferin kamusal hizmet sunumun karşılığında (bireysel karşılığının olmadığı ancak genel kamusal hizmet yükümlülüğünün olduğu) ödendiği ancak niceliğinin ve niteliğinin başka faktörler tarafından belirlendiği ifade edilmektedir (James & Nobes, 1992, s. 8).

Vergi sistemleri, devletlerin işleyişinin ve devletlerin vatandaşlarla etkileşim biçimlerinin merkezinde yer almaktadır. Vergiler, devletler tarafından kamu mallarının ve kamu hizmetlerinin finansmanının sağlanmasını, doğrudan veya dolaylı yeniden dağıtım biçimlerine girmek ve belirli faaliyetleri (sübvansiyonlar veya yeni teknolojilere yatırım gibi) teşvik ederek bireysel vatandaşların davranışlarını şekillendirmek ve vergi indirimleri yoluyla veya 'günah vergileri' (alkol veya tütün tüketimiyle bağlantılı olanlar gibi) dahil olmak üzere Pigouvian vergileri aracılığıyla insanları diğer faaliyetlerden caydırmak için kullanılmaktadır. Vergi sisteminin devletin bazı temel işlevlerinde mutlak merkeziliği göz önüne alındığında, vergilendirmeye ilgili kavramsal ve normatif konuların analizi, başta siyaset felsefesi olmak üzere pek çok alanın merkezinde yer almalıdır (O'Neill & Orr, 2018, s. 1).

Vergilendirme, hem kamusal hizmet sunumu hem de bireyin özgürlük alanını etkileme bağlamında oldukça önemli etkilere sahiptir. Bu bağlamda vergiler kamu hizmetleri (yollar, mahkemeler, savunma, yoksullara ve yaşlılara sosyal yardım ve birçok ülkede sağlık ve eğitim hizmetlerinin çoğu) bağlamında modern devletin işleyişi için çok önemlidir. Vergileme diğer taraftan bireyin özgürlük alanıyla yakından ilişkili olup bireyleri birçok yönden etkileyebilir. Gelir ve harcama üzerinden ödenen vergiler, mükelleflerin harcanabilir gelirlerini doğrudan azaltmakta olup; mükellefler vergi beyannamesi verme ve ödeme güçlüğü ile karşı karşıya kalmakta, soruşturma ve icra takibi olasılığı konusunda

endişe duyabilmektedirler. Mükellefler ayrıca vergiden muaf tasarruf hesaplarına para yatırmak veya vergilerin daha düşük olduğu diğer ülkelerde konumlanmak gibi vergilendirmenin etkisini azaltmak amacıyla faaliyetlerini farklılaştırmakta ve vergiden kaçma ya da kaçınma eğilimlerine girmektedir (Smith, 2022).

Her şeyden önce bazı maddi unsurların vergilendirilmesi fikri, hükümetin doğasına ilişkin bazı sorgulamalara yol açmaktadır. Hükümet (devlet) ile tebaası veya vatandaşları arasındaki ilişki; başta mülkiyet hakları olmak üzere vergilendirmenin uygun amaçları, vergilerin toplanmasında ve vergi kanunlarının uygulanmasında zorlayıcı gücün kullanılması, vergi yükünün dağılımı ve son olarak vergi gelirinin kullanımı ve dağıtımı gibi konu başlıklarını gündeme getirmektedir (Brederode, 2020, s. 2).

Vergilendirmenin devletler ve vatandaşlar arasındaki etkileşim için en önemli mekanizmalardan biri olduğu düşünüldüğünde, bir ülkenin ekonomik ve sosyal dokusunu etkileyen ve vergi sistemiyle ilgili olan mülkiyet hakları, demokrasi, kamusal meşruiyet, devlet tarafsızlığı, istikrar ve mali sosyoloji gibi önemli konuların ele alınması ve bütünsel bir yaklaşımla incelenmesi gereklidir (O'Neill & Orr, 2018, s. 1). Bu inceleme beraberinde vergi olgusunun temel dinamiklerine ilişkin analizlerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Modern vergi sistemlerinde vergilendirmenin en önemli özelliklerinden birisi "parametrik" olmasıdır. Başka bir ifadeyle, bireysel vergi yükümlülüğü önceden belirlenen mevzuat tarafından yönetilmekte ve yönlendirilmektedir. Böyle bir mevzuat tipik olarak, vergi matrahını tanımlayacak ve bir bireyin vergi borcunun açık ve öngörülebilir bir şekilde nasıl hesaplanacağını belirleyecektir. Ancak bu belirleyicilik her zaman vergilendirmenin bir özelliği olmamıştır. Geçmişte birçok kez, açık ve istikrarlı ilkelere dayanmayan, keyfi olan vergiler toplanmıştır. Bu tür bir ekonomik müsadere, yalnızca bir kez yapılsa, müsadere edilen kaynaklar nedeniyle mükelleflerin uğradığı zarar dışında çok az ekonomik zarara neden olabilir. Ancak mükellefler, girişimlerinin sonuçları (hasılat) sadece daha fazla müsadereye neden olacaksa, herhangi bir şey yapmanın pek bir anlamı olmadığına inanmaya başladıklarında, düzenli müsadere ekonomik faaliyet üzerinde caydırıcı bir etki yapabilir. Dolayısıyla, vergi yükümlülüğünün nasıl hesaplanacağını belirleyen yasal bir çerçeve tarafından tam olarak yönetilmeyen

vergilendirme, bir devletin istikrarlı bir vergi yönetim sürecinin asli unsuru olmamalıdır. Bu nedenle bir vergilendirme yönetimi, öngörülebilir, kurala dayalı ve sistematik bir yapıya dayanmalıdır (Smith, 2022).

Modern iktisat ve maliye ilmindeki son gelişmelerle kamu maliyesinin ekonomideki rolünün ve öneminin artması, hem gelir hem iktisadi ve mali politika aracı olarak kullanılan vergilerin öne çıkmasına neden olmuştur (Arsan, 1975, s. 4). Bireyler ve devlet arasındaki ilişkilerin şekillenmesi bağlamında vergiler hem mali ve iktisadi hem de hukuki temelleri olan bir olgudur. Her şeyden önce vergi mali niteliği ile öne çıkan bir olgudur. Çünkü vergilemede asli amaç; devletin fonksiyonlarını ifa edebilmesi amacıyla yapmak zorunda olduğu harcamalar için gerekli finansmanı sağlamaktır. Mali niteliğinin yanı sıra vergileme iktisadi bir olgudur. Çünkü iktisadi ajanların tüketime, tasarrufa, yatırıma ilişkin karar ve davranışlarını etkilemektedir. Bu iki unsura ilave olarak vergileme hukuki bir kavramdır. Çünkü vergi gerçek ve tüzel kişilerden devletin hükümlerlik gücüne göre tahsil olunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, vergilerin kimlerden, ne zaman, nasıl ve hangi surette alınacağı, vergiye tabi unsurların neleri kapsayacağı vb. hususlar ancak ve ancak kanunların çizdiği sınırlar dahilinde belirlenmektedir (Şen & Sağbaş, 2016, s. 2).

1.2. Vergi Uyumunun Kapsamı ve Önemi

Vergilendirme, modern toplumlardaki en temel ve etkili kurumlardan biridir. Vergiler, toplumsal refahın, kamu düzeninin ve ulusal savunmanın güvence altına alınması için kamu hizmetlerinin finansmanının vazgeçilmez bir kaynağıdır. Eğitim, sağlık veya altyapı gibi bir dizi kamu malı, hükümet ve vergilendirme olmadan uygun şekilde sağlanamaz. Bu noktada vatandaşlar, yasaların öngördüğü vergileri ödemekle yükümlüdür. Vergi sistemi hakkında ne düşünülürse düşünülün vergiler ödenmek zorundadır. Yasalara saygılı vatandaşlar için vergi ödemek, topluma katkıda bulunmak için kendiliğinden bir toplum yanlısı eylemdir. Kamusal malların sağlanması, bireyin çıkarının kolektif çıkarla çeliştiği bir sosyal katkı ikilemini ortaya çıkarmaktadır (Olsen, Kang & Kirchler, s. 405).

Vergilerin cebir yoluyla alınması özelliğine karşın mükelleflerin gelirlerinin bir kısmını devlete vermeleri kolay olmamaktadır. Birincil finansman kaynağı

olan vergilerin yeterli düzeyde toplanabilmesi için vergi uyumunun yüksek düzeylerde olması gerekmektedir. Bu durumda vergi uyumu ve vergi uyumsuzluğu kavramları önemli hale gelmektedir ve bu kavramlar öncelikle tanımsal olarak ifade edilmelidir. Bununla birlikte vergi uyumunun unsurları da devamında ele alınmaktadır.

1.2.1. Vergi Uyumu ve Vergi Uyumsuzluğu

Batı literatüründe "Tax Compliance" kavramı vergiyi gönüllü olarak ödeme isteği şeklinde tanımlanmaktadır. Türkçe olarak tam bir karşılığı bulunmamakla birlikte literatürde genellikle vergi uyumu olarak ifade edilmektedir (Güner, 2008, s. 11). Vergi uyumu beyannamenin verildiği tarihte uygulanan vergi yasaları, yönetmelikler ve yargı kararlarına uygun bir biçimde vergi yükümlülüğünün beyannamede tam olarak belirtilmesi ve beyannamenin zamanında ilgili yerlere verilmesidir (Roth, Scholz & Witte, 1989, s. 2). Bir başka ifadeyle vergi uyumu, mükelleflerin vergi yasalarına göre doğan vergi borçlarını tam bir şekilde ve belirtilen sürede beyan etmeleri şeklinde tanımlanabilir (Özpehriz, 2005, s. 90).

Özellikle gelir getirici faaliyetler olarak değişen ekonomik koşullarla birlikte vergilendirme değişiklikleri (gayri) meşru kabul edilir (McGee, 2012, s. 85). Vergiye uyum, gönüllü uyum ve zorunlu uyum olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Gönüllü uyumda yükümlüler vergiyi içsel bir motivasyon sağlayarak öderler, ancak zorunlu uyumda bu motivasyon sağlanamaz ve vergi cezası ile birlikte ödenmektedir (Kirchler & Wahl 2010, s. 331).

Vergi uyumu kavramının daha iyi ifade edilebilmesi için tam karşılığı niteliğinde olan vergi uyumsuzluğu kavramının da incelenmesi gerekmektedir. Vergi uyumsuzluğu (tax noncompliance, taxpayer noncompliance); raporlama gerekliliklerine uyum göstermeme; mükellefin gerekli tüm vergi beyannamelerini zamanında vermemesi ya da beyannamelerin, beyannamenin verileceği tarihte geçerli olan kanunlar, yönetmelikler ve mahkeme kararlarına uygun olarak doğru bir şekilde bildirilmediği anlamına gelmektedir. Vergi uyumsuzluğu, yükümlülüğün hem düşük gösterilmesini (underreporting) hem de yüksek gösterilmesini (overreporting) içermektedir. Mükelleflerin beyannamesi, doğru miktardan daha az bir vergi borcu bildirildiğinde, eksik bildirim terimi kullanılmakta iken; benzer şekilde, vergi mükellefi gerekenden daha fazla bir

yükümlülük rapor ettiğinde (özellikle maliyetler açısından) fazla bildirim terimi kullanılmaktadır. Bu noktada hem eksik hem de fazla raporlama uyumsuzluğun biçimleridir (Long & Swingen, 1991, s. 645).

Uyumsuzluk, kasıtlı veya kasıtsız olsun, vergi yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi anlamına gelmekte ve vergi açığına neden olmaktadır. Vergi açığı, tahsil edilen fiili vergi ile vergi kanununa tam uyum altında potansiyel vergi tahsilatı arasındaki fark olarak tanımlanan toplu bir uyumsuzluk ölçüsüdür ve vergi beyannamelerinin verilmemesi, verginin eksik beyan edilmesi ve verginin eksik ödenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Olsen, Kang & Kirchler, s. 405).

Maliye literatüründe vergi uyumsuzluk sorunsalının, uyumsuzluk gösteren mükellefler ile birlikte diğer mükellefler açısından da olumsuz sonuçlara neden olacağı yönünde ortak bir görüş bulunmaktadır. Özellikle vergi uyumsuzluğunun toplumda yer alan bazı kesimlerce yapılması, vergiye uyum gösterenlerin vergi yüklerinin artmasına neden olacaktır (Kumluca, 2003, s. 92).

Vergiye uyum göstermek istemeyen mükellefler bu uyumsuzluğu vergiden kaçınma, vergi kaçırma, vergi borcunu geciktirme ve vergiyi yansıtmaya gibi olumsuz davranışlarla ortaya koymaktadırlar. Vergiye uyum ile amaçlanan bu davranışların engellenmesi ve vergi borçlarının gönüllü olarak ödemesinin sağlanmasıdır (Aktan & Çoban 2007, s. 8). Bu noktada devletin en temel hedeflerinden biri, vatandaşların vergi kanunlarına uyumunu en üst düzeye çıkarmaktır. Devlete kaynak sağlamanın yanı sıra vergi uyumu, devlet-toplum ilişkileri için bir yol işlevi görmektedir. Boston Çay Partisi, Hindistan'ın Salt Sathyagraha'sı ve Thoreau'nun sivil itaatsizliği gibi tarihi olaylar vergi saptmaları için karışık nedenler göstermektedir. Bu örneklerde gösterdiği gibi, vergi uyumu (aynı zamanda uyumsuzluk), vergiye direnç noktasında toplumsal dinamiklere ait olarak farklı unsurlara ilişkin çeşitli bilgiler sunmaktadır (McGee, 2012, s. 84-85).

1.2.2. Vergi Uyumunun Önemi ve Unsurları

Vergiler, hükümetlere önemli ekonomik ve sosyal programların sunulmasını ve bunları finanse etmek için temel geliri sağlamaktadır. Kamu harcamaları ve vergiler, hükümet ve vatandaşlar arasında önemli bir bağlantı noktası olsa da, birçok vergi mükellefi, kamusal hizmetlerden elde ettikleri faydalardan ziyade

üstlendikleri maliyetlere (hükümetin kendisine yansıttığı) odaklanmaktadır. Bu durum bireysel vergi mükelleflerinin ödedikleri her vergi tutarından yoğun bir biçimde etkilenmeleri, ancak hükümet tarafından sağlanan her bir faydanın alıcısı olmaması nedeniyle ortaya çıkabilir. Vatandaşlar ayrıca, kamusal hizmet sunumunda bütüncül bir bakış açısına sahip olmayabilirler. Bu nedenle de değişen düzeylerde vergi minimizasyonu veya vergi kaçırma eğilimlerine başvurabilir (Caragata, 1998, s. 2). Bu eğilimlerin azaltılması ve vergilerin firmalar ve bireyler üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılması ihtiyacı vergi uyum çalışmalarının temel hareket noktasıdır.

Vergi uyumunun sağlanamaması durumunda ihtiyaç duyulan vergi gelirlerinin toplanabilmesi için daha yüksek vergi oranları veya yürürlüğe giren yeni vergiler ile vergiye uyum sağlayanlar üzerindeki yük daha da fazla artacaktır. Bunun sonucunda vergiye uyum sağlayanlar da vergi ödememenin yollarını arayarak vergi kaçırmaya itilecektir. Vergi kayıp ve kaçığının çok olması vergiye uyum sağlayanlar üzerinde adalet ve güven duygusunu azaltarak vergi uyumunun daha da azalmasına neden olarak kısır döngü haline gelecektir. Devletlerin hizmet sunabilmek için vazgeçilmez gelir kaynağı olan vergi gelirlerinin arttırılabilmesi için vergi uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple vergi uyumu çok önemli ve en çok üzerinde durulması gereken bir konudur. Vergi uyumunu mükelleflerin vergilendirme ile ilgili görevlerini eksiksiz yerine getirmesi olarak ifade ederken, tersi bir davranış ise uyumsuzluk olarak ifade edebilmektedir. Vergi uyumunun daha iyi anlaşılabilmesi için vergi uyumunun unsurlarının incelenmesi gerekmektedir. Vergi uyumunun unsurları kanunlara uyma unsuru, gerçek vergi yükümlülüğünü yerine getirme unsuru, cebir ve gönüllülük unsuru, zaman unsuru ve iki taraflı bir süreç olma unsuru şeklinde ifade edilmektedir (Saygın, 2013, s. 19-30).

1.2.2.1. Kanunlara Uyma Unsuru

Kanun ve benzeri düzenlemelerin oluşturduğu vergiye dair kurallar ve bu kurallara bağlı kalmak vergi uyumunun en temel göstergesidir. Bu bağlamda vergi uyumu kanunlara uyma davranışı olarak ifade edilebilir (Yoruldu, 2020, s. 58).

Vergiler kanunlarla konulup kanunlarla kaldırılmaktadır ve anayasal temellere dayanmaktadır. Kanunlar çerçevesinde mükellefler tarafından

ödenmekte ve aynı şekilde devlet tarafından da kanuni dayanaklarla toplanmaktadır. Devlet ve birey arasındaki karşılıklı bir sözleşme niteliğinde olan vergilerin kanunlara uygun olarak ödenmesi ve toplanması vergi uyumunun en önemli unsurudur. Vergi kanunları hiçbir ayırım yapmaksızın bütün mükellefler kapsayarak hazırlanmaktadır. Ancak bazı mükelleflerin vergi kanunlarına uyum sağlamayarak vergisel yükümlülüklerini yerine getirmedikleri durumda, devletin ekonomik dengesi bozularak vatandaşlara sunması gereken kamu hizmetlerinde eksiklik meydana getirmektedir.

Her ne kadar vergi uyumunun temel amacı vergilerin maddi olarak ödenmesi olsa da, bununla birlikte kanunlarda belirtilen şekilsel yükümlülükler çerçevesinde verginin ödenmesi yani, mükellefin mali hareketlerinin izlenebilmesi ve hangi faaliyet alanında çalıştığının bilinmesi de vergi uyumu açısından önemlidir (Saygın, 2013, s. 20).

Vergilerin kanuni temellere dayanması doğrultusunda yükümlülüklerin getirilmemesi durumunda mükellefler nezdinde yaptırım olan hukuksal bir süreç başlamaktadır. Ayrıca vergiye uyumsuzluk gösterilmesi sadece mükellef temelli değil, devletin vergi sistemindeki aksaklıklar nedeniyle de gerçekleşebilmektedir. Bu durumda sadece mükelleflere kanuni yaptırım uygulanması yanlış bir durum olmaktadır ve vergi uyumu konusunda devlete de ciddi görevler düşmektedir.

1.2.2.2. Gerçek Vergi Yükümlülüğünü Yerine Getirme Unsuru

Vergi uyumunun diğer bir unsuru da mükelleflerin vergi yükümlülüklerini gerçek bir şekilde yerine getirmeleridir. Bu mükelleflerin gelirlerine bağlı olarak eksiksiz bir şekilde üzerlerine düşen vergilerini ödemelerini ifade etmektedir. Mükellefler gerçek gelirlerini saklar ve vergilendirilecek gelirlerini dürüst olmayan bir şekilde daha az göstermelerirse, ödenmesi gereken vergilerde azalmaya sebep olarak vergi uyumunun sağlanmasını olumsuz etkileyecektir. Yani toplam gelirin hesaplanması sürecinde gerçeği yansıtmayan bir şekilde harcama, indirim vb. matrah düşürücü araçların kullanılması üzerine vergi düşen gelirin daha az gösterilmesine yol açarak daha az vergi ödenmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda mükelleflerin gerçek gelirleri üzerinde ödenmesi gereken bir vergiyi ödememeleri vergi uyumunu olumsuz etkilerken, gerçek gelir üzerinden ödenmesi gereken vergilerin gerektiği düzeyler de ödenmesi ise vergi

uyumunun sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Mükelleflerin vergi yükümlülüklerini gerçek bir şekilde yerine getirmeleri, vergi uyumunun sağlanması açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir.

1.2.2.3. Cebir ve Gönüllülük Unsuru

Vergi, devlet olmanın getirdiği yükümlülükleri gerçekleştirmek için, vatandaşlardan zorla ve karşılıksız olarak aldığı nakdi paralardır şeklinde tanımlanmaktadır. Vergi tanımında da ifade edildiği gibi vergi uyumunun sağlanmasında, vergilerin cebri unsurlarının olabileceği görülmektedir.

Devletler, mükelleflerin vergilerini düzenli bir şekilde ve her hangi bir zorlama olmadan gönüllü olarak ödemelerini arzulamaktadır. Mükelleflerin bazıları tarafından vergiler hiçbir zorlama olmadan gönüllü olarak ödemektedir ancak bu her zaman mümkün değildir. Bazı mükellefler ise ödedikleri vergilerin gelirlerinde bir azalma meydana getirerek refah düzeylerinin azalmasına neden olduğu düşüncesiyle veya içsel ve dışsal herhangi bir nedenle vergilerini gönüllü olarak ödemek istemeyebilirler. Burada devletler tarafından uygulanan denetimler ve cezai yaptırımlar ortaya çıkmaktadır. Denetim ve cezai yaptırımların mükellefler üzerindeki baskısı, mükellefleri vergi ödeme konusunda zorlayarak, vergisel yükümlülüklerini zorunlu bir şekilde gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Bu doğrultuda vergi uyumu genel olarak vergilerin gönüllü olarak ödemesini ifade etse de vergi uyumunun sağlanması açısından cebri unsurların varlığı yadsınamaz ve önemli bir unsurdur.

1.2.2.4. Zaman Unsuru

Vergi uyumunun sağlanması açısından, mükellefler tarafından vergisel yükümlülüklerin kanunlarla belirtilen zaman dilimleri içerisinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Mükelleflerin şekli yükümlülüklerinin yanı sıra gerçek gelirleri üzerinden ödeyecekleri vergi ve bildirecekleri beyannamelerini bu zaman dilimleri içerisinde yerine getirmeleri gerekmektedir. Vergisel yükümlülüklerin zamanında yerine getirilmemesi durumu denetimler sırasında ortaya çıkarak cezai yaptırımlarla sonuçlanabilir. Bunun yanı sıra yükümlülüklerin yerine getirilmemesi devletlerin vergi kaybına neden olarak o yıl içerisinde yapılacak olan kamu hizmetlerinin sunumunda da aksaklıklara neden olabilmektedir.

Vergilendirme sürelerinin önemine istinaden pişmanlık müessesesi gibi bir takım uygulamalar vergi sisteminde yer almaktadır. Pişmanlık müessesesi gibi uygulamalar ile zamanında beyan edilmeyen vergilerin ödenerek vergi yükümlülüğünün yerine getirilmesine imkan sağlamaktadır. Bu doğrultuda vergisel yükümlülüklerin belirlenen zaman içerisinde yerine getirilmesi vergi uyumu sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

1.2.2.5. İki Taraflı Bir Süreç Olma Unsuru

Vergilendirme sadece mükellefin bulunduğu tek taraflı bir süreç değil, iki taraflı bir süreçtir. Tarafların ilki devlet veya vergi idaresi, diğer taraf ise geliri üzerinden vergi ödeyen mükelleftir. Devletler mükelleflerin davranışlarını dikkate alarak uygulayacağı vergilendirme politikaları ile mükelleflerin vergilendirme sürecine daha fazla uyum sağlamalarını olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Bu iki taraf arasındaki karşılıklı güven duyulması vergi uyumu açısından önemlidir. Özellikle devletin mükelleflerin gelirlerine azaltıcı etki eden vergileri toplayan taraf olması sebebiyle, mükelleflerin devlete karşı güven duymaları bireylerin vergiye uyum sağlamaları için önemlidir. Mükellefler vergilerin adil bir şekilde toplanmadığı, toplanan vergilerin ise devlet tarafından yerinde kullanılmadığına inanmaları neticesinde devlete olan güveni sarsılarak vergisel yükümlülüklerini yerine getirmek istemeyeceklerdir. Bununla birlikte mükellefler tarafından vergilerin yerinde kullanılıyor olması ve devletin adil bir vergilendirme yaptığına inanmaları durumunda devlete olan güvenleri artarak vergi uyumuna önemli bir katkı sağlayacaktır.

1.3. Vergi Uyumuyla İlgili Temel Kavramlar

Vergi uyumu davranışını özümsemek için vergi uyumu ile ilgili kavramların bilinmesi gerekmektedir. Vergi uyumu ile ilgili kavramlar başta vergi psikolojisi olmak üzere vergi bilinci, vergi ahlakı, vergi kültürü, vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma şeklinde gösterilmektedir.

1.3.1. Vergi Psikolojisi

Sosyal bilim alanı olarak maliye, sosyoloji ve sosyal psikoloji ile yakın ve sıkı bir ilişki içerisinde. Maliye bilimi içerisinde ele alınan kamusal faaliyetlerle kamu gelirleri, vergileme, borçlanma ve diğer konular toplumun

farklı sosyal yapılanması ve biçimlenmesi ile doğrudan ve karşılıklı bir ilişki içindedir (Taytak, 2010, s. 497). Mali olaylara ilişkin değerlendirmelerde olayın psikolojik açıdan da ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan bireylerin iç ve dış etkenler karşısında gösterdiği tepkileri inceleyen psikoloji bilimi, vergilemeye karşı bireylerin tepkilerinin psikolojik açıdan ele alınması noktasında önem taşımaktadır (Şenyüz, 1995, s. 3).

İnsan davranışlarını inceleyen psikoloji dalının alt dalı olan mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışı üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Her mali aracın insan davranışı üzerindeki etkisinin farklılık göstermesi sebebiyle, vergi psikolojisi alanı sadece vergilerin insan davranışları üzerindeki etkisini araştırma konusu edinmektedir. Örnek olarak kamu harcamalarındaki bir artışın vergilerle veya borçlanmayla finansmanının, insanlar üzerindeki etkisi farklılık göstermektedir (Demir, 2008, s. 15).

Vergi psikolojisi, sadece bir bilim dalı değil, bireyler ve grupların vergileri algılayışı, değerlendirişi ve gösterdikleri tepkilere eğilen bir araştırma alanıdır. Bu araştırma alanında kullanılan yöntemler sosyal psikolojik; araştırdığı kavramlar ise kısmen mali kısmen de psikolojik olduğu için, vergi psikolojisinin her iki branştan araştırmacıların işbirliğini gerektirmektedir (User, 1992, s. 24).

Vergi psikolojisi, davranışsal kamu maliyesinin açıklanmasında çok önemlidir. Davranışsal kamu maliyesi, her türlü finansal olgunun insan davranışı üzerindeki etkilerini açıklarken, vergi psikolojisi daha özel olarak bireylerin vergilere karşı tutum ve davranışlarına, vergi algısına ve vergiye bakış açısına odaklanmaktadır. Vergi psikolojisi bu yönüyle, vergilendirmeye ve vergiye karşı tepkilere ilişkindir (Altun, Gürdal & Beşel, 2017, s. 138).

Vergi ile insan psikolojisi arasındaki ilişkileri analiz eden araştırmacıların başında Günther Schmölders gelmektedir. Almanya kökenli Günther Schmölders etrafında konumlanan bir grup araştırmacının çalışmaları ile vergi psikolojisi alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Gerek Avrupa’da gerekse Amerika’da, özellikle 1970’li yılları izleyen süreçte, vergi psikolojisi alanında yapılan çalışmaların giderek artma eğilimi gösterdiği ifade edilmektedir (Aktan, 2012, s. 167-168). Günther Schmölders, vergi davranışını anlamak için

vatandaşların devlete ve yetkililerine karşı tutumlarının önemini vurgulamış ve vergi uyumuna ilişkin herhangi bir araştırmanın devletin vatandaşların zihninde nasıl temsil edildiği sorusuyla başlaması gerektiğini ileri sürmüştür (Brederode, 2020, s. 192).

Mükellef tarafından gösterilen tepkilerin, vergileme ile ilgili amaçlarda çeşitli sapmalara yol açtığı ve bu sapmaların vergisel planlamalarda değişiklikler ortaya çıkarabildiği ifade edilmektedir. Bu nedenle vergi psikolojisini dikkate alarak bir vergi politikasının izlenmesinin gerçekleştirilmesi istenen amaçlara ulaşmayı kolaylaştırabileceği de vurgulanmaktadır (Şenyüz, 1995, s. 6).

1.3.2. Vergi Bilinci

Vergi bilinci, devletin kamusal hizmet sunabilmesi için ihtiyaç duyduğu ve en önemli finansman kaynağı niteliğindeki vergilere karşı insanların ödevlerini yerine getirme konusundaki farkındalığı ya da istekliliği şeklinde ifade edilebilir. Literatürde vergi bilinci konusundaki çalışmaların 1970’li yıllarda başladığı görülmektedir (Sağlam, 2013, s. 320).

Maliye literatüründe vergi bilinci kavramına yönelik yapılan çalışmalarda Miriam Dornstein’in Vergiler: Tutumlar, Algılar ve Toplumsal Temelleri (Taxes: Attitudes And Perceptions And Their Social Bases) adlı çalışması oldukça önemlidir. Dornstein (1987) çalışmasında; modern toplumlarda, kamu sektöründeki hızlı ve kapsamlı artış ile bunu destekleyen mali bileşenlerdeki gelişmeler doğal olarak birçok politikacının, vergi idarecisinin ve sosyal bilimcinin dikkatinin, vergiye yönelik tutum ve tepkiler ile maliye politikaları ve mali tedbirlere odaklandığını ifade etmiştir. Bu kapsamda Dornstein (1987, s. 57), vergiye karşı tutum ve tepkilerin toplumsal köklerinin incelenmesi gerektiğini ifade ederek vergi bilinci konusunu incelemiştir. Dornstein (1987, s. 55-59), vergi bilincini, bir verginin farkındalığı olarak tanımlamakta olup; genellikle varsayıldığı gibi, yalnızca vergi ve tahsil tekniklerinin bir sonucu değildir. Vergi bilinci kavramında eşitlik algısı temel bileşenlerden birisidir ve mükelleflerin eşitlik algıları, nesnel eşitlikten ziyade sosyal faktörlerden etkilenmektedir.

Vergi bilinci, kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için bireylerin gelirlerinden ya da servetlerinden kanunlarda belirtilen usul, esas ve oranlara göre

katkıda bulunmalarını fark etme, bilme ve hatırlama yeteneğine sahip olmalarını ifade etmektedir. Vergi bilinci sadece vergi ödeme bilinci olarak değerlendirilmemeli, aynı zamanda vergilerin harcandığı yerlerin denetimini de ifade eden bir kavramdır (Edizdoğan, Çetinkaya & Gümüş, 2015, s. 220). Bu yönüyle vergi bilinci, verginin gerekliliğine inanma, kamu hizmetlerinin devamlılığı için gerekli bir faktör olduğunu kavrama ve devlet yönetiminin şeffaf olması adına yapmış olduğu harcamaları vatandaşlarla paylaşması olarak tanımlanmaktadır (Yeşilyurt, 2015, s. 38-39).

Vatandaşların ödediği verginin farkında olmalarını, vergilerin neden ödendiğini bilmelerini ve nasıl harcandığını bilmelerini ifade eden bu kavramın ana temasında (Abdiyeva & Cumakunova, 2017, s. 73) bireylerin vergiyi algılamaları ve bunu davranışlarına olumlu şekilde yansıtmaları yer almaktadır. Bu çerçevede vergi bilinci olgusunun net bir biçimde kavranabilmesi için, bireylerde oluşan vergi farkındalığından ve verginin neden ödendiğinin ya da alındığının farkındalığına vurgu yapılmış olması gerekmektedir. Vergi farkındalığı, bireylerin vergi mevzuatı ve yapılan değişiklikler ile vergi uygulamaları konusunda bilgi sahibi olmasını ifade etmekte iken verginin neden ödendiğinin farkındalığı ise kamu hizmetlerinin finansman kaynağı olarak vergilerin görülmesini ifade etmektedir (Taytak, 2010, s. 498-499).

Vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlarda bireyler, ödedikleri vergilerin devlet tarafından nerelere harcandığını yahut kendilerine ne şekilde döneceğini bilmekte ve bu sayede paylarına düşen vergi ödevlerini olması gerektiği şekilde gerçekleştirmektedirler (Organ & Yegen, 2013, s. 143). Genel vergi bilincinin düşük olması ile birlikte genel ekonomik dengelerin bozulması, bazı bölgelerde vatandaşların kamusal mal ve hizmetlerden yeterince yararlanamaması gibi birçok soruna neden olmaktadır (Saruç, 2015, s. 30).

1.3.3. Vergi Ahlakı

Vergi ödemenin içsel motivasyonu olarak görülen vergi ahlakının, vergi uyum derecesini arttırdığına yönelik olarak maliye literatürde birçok çalışma yer almaktadır (Schwartz & Orleans, 1967; Lewis, 1982; Roth vd., 1989; Alm vd., 1992, 1999; Pommerehne vd., 1994; Frey, 1997, 2003; Frey & Feld, 2002; Feld & Tyran, 2002; Frey & Torgler, 2002).

Vergi ahlakı literatüründeki ilk önemli bulgular, Alman bilim adamları tarafından *Köln Vergi Psikolojisi Okulu (Cologne School of Tax Psychology)* olarak bilinen ve Günter Schmölders öncülüğünde yapılan çalışmalara aittir. Bu kapsamda, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını ciddi bir şekilde ele alan ilk araştırmacı Alman maliyeci Günter Schmölders olup; 1950'li yıllarda başlayıp 1970'li yılların sonuna kadar devam eden çalışmaları da ilk ampirik çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Schmölders (1976) göre; vergi ahlâkı, vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Köln Vergi Psikolojisi Okulu eksenli olarak yapılan vergi ahlakı çalışmalarında, vergi gibi ekonomik etkilerin yüksek olduğu yükümlülüklerde sadece geleneksel bakış açısıyla analizin yetersiz olduğu; mükelleflerin vergiye ilişkin tutumların arkasında farklı dinamiklerin olduğu ifade edilmiştir (Torgler, 2007, s. 4-5).

1990'lı yıllar, vergi ahlakının maliye literatürde daha fazla dikkat çekmeye başladığı bir dönemdir. Cezalar ve denetim olasılığının düşük olmasına rağmen mükelleflerin vergi ödeme eğilimlerinin neden yüksek olduğuna ilişkin sorgulamalar, vergi uyum literatüründe temel bir sorgulama nesnesi haline gelmiştir (Torgler, 2007, s. 4-5). Bu bağlamda Erard ve Feinstein (1994), gerçek uyum davranışının makul bir açıklamasını sağlamak için ahlaki duyguları modellere entegre etmenin oldukça önemli olduğunun altını çizmiş ve ahlaki duyguların vergisel kararları nasıl etkileyebileceğini özetleyen teorik bir model kullanarak, vergi uyumunda ahlaki duyguların rolünü ele almıştır.

Feld ve Frey (2002, s. 2-3)'e göre vergi ahlakı, genellikle yükümlülerin tercihlerinin ötesinde bir bileşen olarak algılanmakta ve vergi kaçırmaya ilişkin bilinmeyen etkileri açıklayan analizde son etken olarak ele alınmaktadır. Vergi ahlakı alanında ciddi çalışmalar yapan Torgler'e göre, vergi ahlakı vergi ödeme konusundaki içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır (Torgler, 2003, s. 6). Benno Torgler'in, Kristina Murphy ile birlikte yaptığı çalışmada vergi ahlakı, bireylerin vergi ödeme konusunda sahip oldukları ahlaki ilkeler ve değerler olarak tanımlanmıştır.(Torgler & Murphy, 2004, s. 301). Benno Torgler'in çalışmalarına kadar vergi ahlakı, mükelleflerin vergi öderken yerine getirmesi gereken sorumlulukları olarak tanımlanmakta iken; bu alanda ciddi çalışmalar yapan

Benno Torgler'den sonra kavram, ahlaki yükümlölükten ve vergi ödeyerek topluma katkıda bulunma inancından kaynaklanan içsel bir motivasyon olarak tanımlamaktadır (Cummings, Martinez-Vazquez, Mckee & Torgler, 2005, s. 3-4).

Vergi ahlakı diğerk bir ifadeyle bireylerin vergi ödeme konusunda sahip oldukları ahlaki ilkeler ve kişisel değerkler olarak tanımlanmıştır (Torgler & Murphy, 2004, s. 301). Bu doğrultuda vergi ahlakı, vergi uyumuna yönelik manevi motivasyonları kapsayan bir terim olarak ifade edilebilir. Bu motivasyonlara örnek olarak; bireylerin vergiyi ödemek konusunda içsel olarak isteklenmeleri, vergiye uyum sağlamadıkları zaman suçluluk ve utanç duymaları, vergi ödediklerinde devlet tarafından kendilerine sağlanan faydalar ve sosyal çevrelerinin davranışlarından etkilenmeleri verilebilir (Luttmer & Singhal, 2014, s. 150). Vergi ahlakı, vergi ödenmediğinde mükelleflerin suçluluk duygusu hissetmelerine neden olan bir faktördür. Bu faktör mükelleflerin vergi ödeme konusunda istekli olmalarını sağlayarak vergi uyumunun artmasını sağlayacaktır (Torgler, 2005a, s. 525).

Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde vergi ahlakının vergi uyumunu arttırdığı görölmektedir. Song ve Yarbrough (1978)'a göre vergi ahlakı, bireylerin devletle arasındaki ilişkiyi belirleyen bir davranış normu olup vergi uyumu üzerinde etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir (Song & Yarbrough, 1978, s. 444). Başka bir çalışmada ise vergi ahlakı yüksek vergi uyumunun açıklanmasında en önemli faktör olarak ele alınmaktadır (Martinez-Vazquez & Torgler, 2009, s. 4-5). Avustralya vatandaşı üzerinde yapılan bir araştırmada da sosyal ve ahlaki normların vergi uyumunu olumlu yönde etkilediğı sonucuna ulaşılmıştır (Wenzel, 2004, s. 213–228).

Vergi ahlakının artması, mükelleflerin vergi ödeme isteklerini ve buna bağılı olarak vergi gelirlerini arttıracaktır. Bu nedenle vergi ahlakı ile vergi uyumu arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır ve vergi uyumunun artmasına katkı sağlayacaktır. Vergi ahlakının azalması durumunda ise, vergi kaçakçılığının artmasına neden olacaktır (Topkan, 2016, s. 58).

Bedavacı bireysel bir dürtüye karşı kamu hizmetlerini finanse etmeye yönelik vergi ödeme eğilimi olarak ele alınan vergi ahlakı olgusu (Gueth &

Sausgruber, 2004, s. 16), vergi uyumu hakkındaki bireysel tutumları neyin etkilediğine odaklanmıştır (Leonardo, 2011, s. 24). Bazı mükellefler vergi kaçırıyor olsa da, fırsatları olmasına rağmen vergi kaçırmayı akıllarına getirmeyen, kaçırma yollarını dahi araştırmayarak vergilerini ödeyen mükellefler de bulunmaktadır. Vergi ahlakı, insanların niçin vergi kaçakçılığı yaptıklarından ziyade niçin vergi kaçakçılığı yapmadıkları ile ilgili bir konudur (Kaynar Bilgin, 2011b, s. 260).

1.3.4. Vergi Kültürü

Vergi kültürü terimi ilk kez 1926'da Franz Meisels tarafından kullanılmış; sonrasında ise J. A. Schumpeter (1929), A. Spitaler (1954) ve V. Tanzi (2000) gibi araştırmacıların çalışmalarında ele alınmıştır. Vergi kültürü kavramı, 80 yılı aşkın bir süredir küresel kullanımda olmasına rağmen, sıklıkla yanlış anlaşılmakta ve netlikten yoksun bir biçimde tanımlanmaktadır (Sinküniene & Levisauskaite, 2010, s. 31).

J. A. Schumpeter 1929 yılında yayımladığı *Gelir Vergisinin Ekonomisi ve Sosyolojisi (Economics and Sociology of Income Tax)* isimli çalışmada, “herhangi bir sosyal kurum gibi alınan her vergi, ekonomik ve psikolojik uygunluk döneminden daha uzun yaşar. Ancak, vergi sistemi içinde toplum kurallarına uymayan hiçbir şey, diğer tüm sosyal kurumlar gibi sonsuza kadar yaşayamaz, değişim ve gelişimler onu yavaş yavaş aşındırır” ifadesi ile vergi kültürü olgusunun kavramsal çerçevesini şekillendirmeye başlamıştır. J. A. Schumpeter, kültürlü (cultivated) vergi sistemleriyle bağlantılı olarak "vergi kültürü" terimini kullanmaktadır. Bu Schumpeterci bakış açısına dayalı sistemler, ilkel vergi sistemlerinden farklı olmakla birlikte ek açıklamalar gerektirmektedir. J. A. Schumpeter'in gelir vergisine ilişkin, vergi kültürünün en tatlı çiçeği, vergilendirme tekniğinin ve vergi adaletinin en yüksek başarısı olarak görülebileceği ifadesi ile vergi kültürü terimini, ilericiğin veya modernliğin derecesi ile vergi tasarımının uyum içerisinde olmasına atfettiği anlaşılmaktadır (Sinküniene & Levisauskaite, 2010, s. 31). Bu bağlamda J. A. Schumpeter'in vergi kültürü anlayışı, sanatsal bir betimlemeyle ele alınmış ve belli yönleri ile soyut bir zeminde kalmıştır.

Daha somut bir ifadeyle vergi kültürü kavramı Nerre (2001, s. 3-12)'ye göre; her ülke ve toplum için geçerli olan ekonomik, sosyal, kültürel, tarihi, coğrafi, psikolojik ve diğer farklılıklardan etkilenen; ülkenin tarihsel kültürü içerisinde gömülü olan ve sürekli bir etkileşimin neden olduğu bağımlılıkları ve bağları da içeren ulusal vergi sistemi ve vergi sisteminin uygulamaları ile ilgili tüm formel ve informel kurumların bütünüdür şeklinde tanımlamaktadır.

Vergi kültürü terimi, vergi sistemlerinde önemli bir rol oynamasına rağmen, sosyal bilim literatüründe sıklıkla kullanılmamaktadır. Kavramın anlamı hala tartışmalıdır ve kavramsal olarak iyi organize edilmemiş olmakla birlikte vergiden kaçınma, vergi kaçırma, vergi uyumu ve vergi ahlakı gibi diğer vergi terimleriyle yakından ilişkilidir. Genel olarak ele alındığında kültür, toplumdaki gerçek fikir, inanç, değer ve davranışları da dahil olmak üzere insanların yaşam biçimi anlamına gelmekte olduğundan hem mükellefler hem de vergi tahsildarları olmak üzere vergi sisteminin aktörleri arasındaki ilişkilerden kaynaklanan tüm olgular vergi kültürünü oluşturmaktadır. Bu, vergi sistemini oluşturan semboller, işaretler ve vergi politikaları şeklinde görülebilir. Spesifik olarak, vergi uyumu, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı vergi kültürünün bir alt kümesidir (Chuenjit, 2014, s. 14).

1.3.5. Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçırma, mükelleflerin, vergi yasaları ve diğer düzenlemelere uymamak sureti ile vergi ödevlerini tamamen ya da kısmen yerine getirmemeleridir ki bu noktada yasalara uymamak, vergiyi doğuran olay ile değil; hiç vergi ödememek ya da daha az vergi ödemek için seçilen yol anlamındadır (Savaşan & Odabaş, 2005, s. 2). Vergi kaçakçılığı, vergi suçunun oluşumuna neden olmaktadır. Bununla birlikte, vergilemede eşitlik ilkesini zedelediği ve verginin verimini azalttığı için üzerinde önemle durulması gereken sosyal ve ekonomik bir olaydır (Nadaroğlu, 1998).

Vergi kaçakçılığı her zaman yasa dışı bir olaydır. Bu olay, bireylerin veya işletmelerin borçlu oldukları vergileri kasten beyan etmediği ya da muhasebeleştirmediği zaman ortaya çıkmaktadır. Vergi kaçakçılığı, devletin cebir kullanma gücüne ilişkin olarak mükellefin tepkisi olarak ortaya çıkmakta olup hem hukuk hem de ekonomi bilimleri alanına giren kompleks bir konudur.

Kavram disiplinler arası bir çerçevede hukuk ve ekonomi arasındaki sınırdaki konumlandırılmakta olduğundan, kavramı tüm boyutlarıyla tanımlamak oldukça zordur. Aynı olguyu ifade etmek üzere; dolandırıcılık, uluslararası kaçakçılık, vergi cennetleri, sığınaklar, vergiden kaçma hakkının kötüye kullanılması, en az etkileyici olan yolu seçme özgürlüğü, vergilerin düşük tahmin edilmesi, hukuk sahtekarlığı ve yeraltı ekonomisi gibi literatürde farklı ifade biçimleri söz konusudur (Lazăr, 2013, s. 463).

Vergi kanunlarına aykırı davranmak ve kanunları uygulamakla görevli olan idarenin aldığı önlemlere karşı gelerek vergi ödememek veya az vergi ödemek şeklinde ele alınan (Edizdoğan, Çetinkaya & Gümüş, 2015, s. 203) vergi kaçakçılığının ortaya çıkardığı sonuçlar genellikle üç şekilde ele alınmaktadır (Bilici & Bilici, 2011, s. 169):

- Vergi kaçakçılığı yapan ile yapmayan arasında rekabet eşitsizliği meydana gelmektedir.
- Vergi kaçakçılığı durumunda vergi veren kişiler üzerinde ağır bir vergi yükü oluşacağı için vergi kaçırmayandan kaçırana doğru dolaylı olarak kaynak transferi olmaktadır.
- Devletin gelirleri beklenenin altında olur ve bütçe dengesinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.

Vergi uyumu eksikliği nedeniyle düşük kamu gelirleri ekonomik kalkınmayı ciddi şekilde engelleyebileceğinden, vergi kaçakçılığı ülkeler için çok önemli bir sorundur. Vergi kaçakçılığı, vergi gelirlerinde azalmaya neden olmaktadır. Aynı zamanda, uyumlu mükelleflerin karşılaştıkları vergi yükünü ve almakta oldukları kamusal hizmetleri etkilemektedir. Bu doğrultuda hem kaynakların tahsisinde etkinliği hem de gelir dağılımındaki adaleti bozduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte bireylerin, yönetim tarafından adil olmayan bir tutum sergilediğini düşünmeleri yasalara olan güvenlerinin giderek aşınmasına neden olmaktadır. (Alm & Gomez, 2008, s. 73). Bu nedenle, politika yapıcıların vergi kaçakçılığının arkasındaki nedenleri belirlemeleri, reformlar gerçekleştirmeleri ve bu olgunun dünya çapındaki olumsuz etkilerini azaltmaları önem kazanmaktadır (Acheck, 2015, s. 1-2).

Vergi kaçakçılığının boyutu ve dağılımı, halk arasında sürekli bir ilgi ve tartışma kaynağıdır. Bazıları, vergi kaçakçılığının büyük kısmının zenginler tarafından yapıldığına inanmakta iken; diğerleri, daha yoksul bireylerin vergi kaçırma olasılığının daha yüksek olabileceğini vurgulayarak; serbest meslek sahipleri tarafından yapılan dolandırıcılığa veya iade edilebilir vergi kredilerinin kötüye kullanılmasına dikkat çekmektedir. Bu noktada kimin ve ne kadar vergi kaçırdığı hem ekonomistler hem de politika yapıcılar için oldukça önemlidir. Bu konu her şeyden önce, eşitsizlik sorunsalı açısından önem kazanmaktadır. Diğer taraftan, hükümetlerin ekonomiye müdahalesinin etkilerini analiz etmek için vergi kaçakçılığı önemli bir göstergedir. Son olarak, vergi kaçakçılığının nasıl dağıtıldığını bilmek, sıkı bütçe kısıtlamalarıyla karşı karşıya kalan vergi makamlarının, uygulama çabalarını daha iyi hedeflemelerine yardımcı olacaktır (Alstadsæter, Johannesen & Zucman, 2019, s. 2074).

1.3.6. Vergiden Kaçınma

Mükellefler daha az vergi ödemek için yasal veya yasal olmayan yollara başvurmaktadır ve bu yollardan yasal olanları vergiden kaçınma olarak ifade edilmektedir. Sıklıkla tercih edilen vergiden kaçınma, ekonomik aktivitelerin daha az vergi ödeyecek şekilde düzenlenmesidir (Hindriks & Myles, 2006, s. 2). Vergiden kaçınmada mükellefler kanunlar çerçevesinde vergiyi doğuran olayın ortaya çıkmasını engelleyecek tercihler yaparak veya kanunlardaki boşluklardan yararlanarak vergi yükünü azaltma yoluna gitmektedirler (Cowell, 1985, s. 166). Vergiden kaçınma yükümlünün hiç vergi ödememesi veya daha az vergi ödeme şeklinde eylemler olsa da yasalara aykırı eylemler değildir. Bunun neticesinde herhangi bir suç teşkil etmediğinden cezası olmayan bir davranıştır (Erdem, Şenyüz & Tatlıoğlu, 2015, s. 206).

Kanunların belli kazançları vergilendirme dışı bırakması durumunda tüm bireylerin bundan yararlanabilmesi hem rasyonel bir davranış hem de bir hak olarak kabul edilmektedir (Nadaroğlu, 1998). Vergiden kaçınma olumlu bakış açısıyla kanun yapıcılar tarafından bazı sosyal tabakaları korumak ve onları memnun etmek amacıyla oluşturulmuş bir alan olarak da ifade edilebilir (Türk, 2011, s. 199).

Paranın zaman içindeki değerini dikkate alan vergi mükellefleri ödeyecekleri vergiyi erteleyerek, farklı vergi türlerine ilişkin düzenlemeleri dikkate alarak ve daha az vergi ödemeyi sağlayacak yöntemi tercih ederek ve vergi arbitrajına neden olarak vergiden kaçınabilmektedir (Stiglitz & Rosengard, 2015, s.751; aktaran Didinmez, 2018, s. 8).

Vergiden kaçınma uygulamada çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir. Vergiyi doğuran olaya sebebiyet vermemeye dikkat etmek ve kanunlardaki boşluklardan yararlanmak şeklinde iki grupta toplanabilir. İlk olarak vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması bakımından vergi konusu ile ilişki kurmayarak vergiden kaçınılması, diğeri ise vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanarak ödeyecekleri vergileri en aza indirmeleri şeklinde meydana gelmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya & Gümüş, 2015, s. 202).

Vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma davranışlarında verginin ödenmemesi esas olduğundan, vergi kaçakçılığı vergiden kaçınmanın bir türü olarak görülebilir. Ancak vergiden kaçınma kanuni bir nitelik taşıırken, vergi kaçakçılığı kanunlara aykırı niteliğe sahiptir. Vergi kanunlarının yapısından yararlanmak suretiyle, vergi yüklerini en aza indirme çabası içinde olunması, vergiden kaçınmanın vergi kanunlarının lafzını olmasa da ruhunu zedelediği ifade edilebilir (User, 1992, s. 82).

Vergi kaçırma ve vergiden kaçınma arasındaki kavramsal ayrım, vergi mükellefinin eylemlerinin yasallığına bağlıdır. Vergi kaçakçılığı kanunun ihlalidir: Mükellef, prensipte vergiye tabi olan emek veya sermaye gelirini bildirmekten kaçındığında, kendisini resmi makamlardan idari veya yasal işlemle yükümlü kılan yasadışı bir faaliyette bulunur. Vergi kaçırırken, eylemlerinin tespit edilme olasılığından endişe duymaktadır. Vergiden kaçınma ise vergi hukukunun yasal çerçevesi içindedir. Kişinin vergi borcunu azaltmak için vergi kanunundaki boşlukları kullanmaktan ibarettir. Bu kapsamda emek gelirinin daha düşük oranda vergilendirilmesi durumunda sermaye gelirini dönüştürmek, vergiden kaçınmanın bir örneğidir. Vergiden kaçınmaya girişirken, vergi mükellefinin olası tespit konusunda endişelenmesi için hiçbir neden bulunmamaktadır (Sandmo, 2005, s. 645)

Toplumsal refahın artırılması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eğilimlerinin önemli düzeyde hafifletilmesi ile mümkündür. Ekonomik açıdan önemli kayıplara neden olan vergiden kaçınma ve vergi kaçırmanın en aza indirgenmesi için vergi otoritelerinin kendi ülkelerinin ekonomik, kültürel ve sosyo-politik yapısına uygun şekilde vergi sistemlerini düzenleyerek mükelleflerin vergi uyumunu arttırmaları gerekmektedir. Bundan dolayı vergi uyumu belirleyicilerinin ayrıntılı olarak incelenmesi büyük önem arz etmektedir (Didinmez, 2018, s. 10).

1.4. Vergi Uyumunun Diğer Disiplinlerle İlişkisi

Vergi mükelleflerinin algı, tutum ve davranışlarının önceden bilinmesi ve tahmin edilmesi, vergi uyumunun sağlanması açısından vergisel politikaların oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede vergi uyumunun davranışsal ekonomi, bilişsel psikoloji, sosyal psikoloji, hukuk ve etik gibi diğer disiplinlerle ilişkilerinin incelenmesi vergi uyumunun daha iyi anlaşılmasına neden olacaktır.

1.4.1. Davranışsal Ekonomi

Özellikle 1992 yılında Daniel Kahneman'ın Nobel Ödülü'nü kazanmasının ardından davranışsal ekonomi üzerindeki çalışmalar yoğunlaşmıştır. Davranışsal ekonomi, insanların ekonomik kararlarını verirken her zaman rasyonel davranmadıklarını, sürekli fayda maksimizasyonu peşinde olamayacaklarını, karar verme davranışında sosyolojik ve psikolojik unsurların da etkin rol oynayabileceğini belirtmektedir (Lewis, Carrera, Cullis & Jones, 2009, s. 432). Davranışsal ekonomi, ekonomik ve mali olayların bireylerin tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini araştıran bir disiplindir (Kitapçı, 2011, s. 12).

Davranışsal ekonominin amacı, standart ekonomik teorideki bencil, öz-çıkarcı, çıktı odaklı bir homo-economicus modeli yerine bireylerin, yani duyguları ile toplumsallığı olan insanların ekonomik davranışlarını psikolojiden yardım alarak açıklamaktır. En anlaşılır haliyle davranışsal ekonomi, bireyin ekonomik kararlarının; yetiştirilme tarzına, yaşadığı sosyal çevreye, belki sadece o günkü ruh haline, belki ortada rasyonel bir sebep olmaksızın gelen hislerine, bazen gördüğü rüyaya ya da kaybettiği bir iddiaya ve benzer olaylara bağlı olabileceğini

savunmaktadır. Davranışsal ekonomi varsayımında ekonomik kararlarda rasyonellikten ziyade duygusallığın ağır bastığı savunulmaktadır (Küçüksucu, Konya & Karaçor, 2017, s. 253-260).

Sosyoloji ve psikoloji gibi diğer sosyal bilimlerden faydalanarak geliştirilen davranışsal ekonomi çalışmaları, karar alma mekanizmasının bilişsel ve sezgisel süreçlerden nasıl etkilendiğini ortaya koyarak gerçeğe daha yakın sonuçlara ulaşmanın yollarını aramaktadır (Angner & Loewenstein, 2006; aktaran Didinmez, 2018, s. 40).

Davranışsal ekonomi ve vergi uyumu arasındaki ilişki çerçevesinde, bireylerin sadece ekonomik maliyetlerine göre karar veren bireyler olmadıkları; aynı zamanda sosyal ve ahlaki değerleri de dikkate alarak karar veren bireyler oldukları sonucuna ulaşılmaktadır (Kitapçı, 2011. s. 13).

İnsan davranışlarının belirleyici olduğu vergi gibi bir alanda davranışsal ekonomi tekniklerinin uygulanması bireylerin vergi verme oranlarının ve devletlerin vergi toplama istatistiklerinin artması ile sonuçlanacaktır. Böylelikle mükellef davranışlarının sosyo-ekonomik kökenlerini irdelemek ve başarılı vergileme stratejileri oluşturulmasına olanak sağlanacaktır (Seçilmiş & Didinmez, 2016, s. 223).

1.4.2. Bilişsel Psikoloji

Bilişsel psikoloji, kendi karakteristiği olan ve zihinsel süreçler üzerine temellendirilmiş bir bilim dalı olarak 1970'lerden beri kabul görmektedir (Ertürk 2010, s. 222). İnsanın dış dünyayı algılama ve zihninde tasarlama süreçlerini ve tasarlamaya göre eylemlerini oluşturma süreçlerini konu edinmektedir. Bilişsel psikoloji; algılama, hayal etme, öğrenme, hatırlama, düşünme, akıl yürütme gibi zihinsel süreçler ile dünyaya uyum sağlamaya yönelik süreçlerin analiz edilmesidir. Bu zihinsel süreçler doğrudan gözlemlenemese de insan davranışları yoluyla gözlem yapılabilir ve insan davranışlarının altında yatan faktörler hakkında bilgi edinilebilmesi açısından çok önemlidir (Winden & Ash, 2009, s. 7-20).

Bilişsel psikoloji, karar verirken geçmişten gelen zihinsel süreçlerin insanı sürekli kuşattığını belirtmektedir. Bazen geçmişten gelen korkular ve kaygılar

bazen farklı biçimlerdeki zihinsel şartlanmalar ve buna yönelik geliştirilen savunma mekanizmaları insanların karar verirken farklı bilişsel sapmalar (yanlılıklar) ortaya koyabileceğini göstermektedir (Kitapçı, 2016, s. 60).

Vergi yükümlülerinin vergi ödeme davranışı incelenirken de bilişsel psikoloji disiplininin yararlanılabilir. Bu noktada insanlardaki öfke, nefret, duygusal kazanımlar, riskten kaçınma, yardımseverlik duygusu, suçluluk ve utanma duygusu, sosyal normlara ayak uydurma, empati, sosyal bağların güçlü olması gibi davranışların vergi ödeme konusunda insanlarda nasıl tutum ve davranış değişikliklerine neden olduğu incelenebilir (Winden & Ash, 2009, s. 7-20).

Vergi uyumu özünde “ödemek” ya da “ödememek” şeklinde bir düşünceye indirgenebilse de esasında vergi yükümlülerinin vergi ödeme davranışında bulunurken çok farklı zihinsel süreçlerden geçtiği görülmektedir (Torgler, 2003, s. 80-81). Mükelleflerin vergiye karşı nefret mi, sempati mi duyduğu, ödeme yükümlülüğü hissedip hissetmediği, ahlaki değerler sonucu ödemede bulunmadığında suçluluk ve utanç duyup duymayacağı, bilişsel süreçleriyle bağlantılıdır (Oktay, 2018, s. 56). Vergilendirme karşısındaki algı, tutum ve davranışlarının önceden bilinmesi ya da tahmin edilmesi yüksek bir vergi uyumunun sağlanması açısından önemlidir (Kitapçı, 2016, s. 60).

1.4.3. Sosyal Psikoloji

Sosyal psikoloji, insanların başkalarının inançları ya da düşünceleri üzerinde yarattığı etkiler olarak ifade edilmektedir. Bireyin davranışını temel araştırma konusu olarak seçen, sosyal bilimler içerisindeki tek disiplindir. Ekonomi, sosyoloji, siyaset bilimi ve diğer disiplinler, bireyi bir bütün olarak ele almadan davranışlarının belirli bölümlerini anlamaya çalışırlar. Ancak sosyal psikoloji sosyal insanın bütünüyle ilgilenir. Bundan dolayı sosyal psikolojide en temel kavramlar bireyin toplumsal çevreyi algılaması, ondan etkilenmesi ve onu etkilemesi gibi süreçleri ifade etmektedir (User, 1992, s. 31-32.). Sosyal psikoloji aracılığıyla sosyal ortamdaki birey davranışının özellikleri ve nedenleri inceleme konusu yapılmaktadır. Sosyal psikoloji araştırmalarında öne çıkan hususlar ise bireylerin sosyal etkileşimi nasıl gerçekleştirdiği, nasıl bir uyma davranışı

gösterdiği ve bu davranışların altında yatan nedenlerin sorgulanmasıdır (Kağıtçıbaşı, 2008, s. 21).

Sosyal psikoloji ve vergi uyumunu ele alan Kelman (1965) ve Vogel (1974) vergi mükelleflerinin davranışsal olarak farklı nedenlerle uyma davranışı gösterebileceklerini ortaya koymuşlardır. Uyum davranışı itaat, özdeşleşme ve içselleştirmeden oluşan üçlü bir tipoloji olarak ifade edilmiştir. İtaat davranışında vergi vermemeleri sonucunda ceza ve korku gereği vergisini veren mükellefler yer almaktadır. Özdeşleşme davranışında sosyal normlardan ve yakın çevrelerindeki kişilerin inançlarından ve tutumlarından etkilenen vergi mükellefleri yer almaktadır. İçselleştirme davranışında ise herhangi bir dışsal baskı olmaksızın içsel motivasyon gösteren mükellefler yer almaktadır (Cullis & Lewis, 1997, s. 311).

Sosyal psikolojinin vergi uyumu ile bağlantısı, birey davranışları noktasında bütünleşmektedir. Bireylerin toplumu oluşturan parçalar olarak birbirlerini etkilemeleri ve birbirlerinden etkilenmeleri olağan bir durumdur. Aynı olaylar karşısında farklı tutum ve davranışlar geliştiren bireylerin, vergi karşısında farklı tutumlara sahip olmaları da olağandır (Yenigün, 2012, s. 24). Bu yüzden, vergi konusunda bireylerin tutum ve davranışları incelenirken, bireylerin hem bireysel hem de toplumsal nezdindeki davranışlarının göz ardı edilmemesi gerekir. Kısacası, bu durum vergileme konusunda sosyal psikoloji alanının gerekli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır (Şenyüz, 1995, s. 4).

1.4.4. Hukuk Bilimi

Toplumsal bir varlık olan insanın yaşamını toplumsal bir düzen içinde sürdürmesi gerekmektedir. Toplumsal düzenin gerektirdiği uyumu sağlamak için bazı kurallar geliştirilmiştir. Toplumsal düzen kuralları olarak ifade edilen bu kuralların amacı, insanların kendilerine ve topluma, toplumunda insanlara karşı tutum ve davranışlarını düzenlemek, çıkar çatışmalarında dengeyi sağlamaktır. Bu kurallar içerisinde maddi yaptırıma sahip olan en etkili kural hukuk kurallarıdır. Hukuk emredici bir niteliğe sahiptir ve toplumsal düzende olması gerekeni belirtmektedir (Gülhan vd., 2015, s. 16-22).

Hukuk, hak kelimesinin çoğuludur, sözcük olarak haklar anlamına gelmektedir. Hukuk, toplumsal hayatı düzenleyen ve aykırılık olması durumunda devlet yaptırımına neden olan diğer bir ifadeyle kamu gücüyle desteklenen kuralların bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Bilgili & Demirkapı, 2013, s. 13).

Devlet ile bireyler arasındaki vergi ilişkisinin hukuki bir temele oturtulması yani kanunlarla düzenlenmesi toplum düzeni için zorunludur. Bu kanuni düzenleme vergi hukuku olarak ifade edilmektedir. Vergi hukuku devletin kamu gücüne dayanarak toplumu oluşturan kişilerden aldığı vergi, harç, resim ve benzeri gelirler dolayısıyla ortaya çıkan karşılıklı hak ve ödevleri düzenleyen bir kamu hukuku dalıdır şeklinde tanımlanmaktadır. Verginin nasıl konulacağı, toplanması ve vergilendirmeye ilişkin sorunların çözümü gibi konuların kanunlarla düzenlenmesi hukuk devlet olmanın gereğidir. Bu nedenle hukuk ve vergi birbirlerinden bağımsız düşünülemeyecek konumdadırlar (Pehlivan, 2014, s. 21-32).

Hukuk ve vergi uyumu arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Vergiler vatandaşlardan her ne kadar karşılıksız olarak alınsa da devlet ve birey arasındaki karşılıklı güven, saygı, sadakat ve işbirliği esasına dayanmaktadır. Bu nedenle vergi uyumunun sağlanması için hukuk kuralları kadar her iki tarafa düşen ahlaki sorumluluklar da önem taşımaktadır. Hukuk kurallarının işlemesi kadar bireysel ve toplumsal ahlakında gelişmesi vergi uyumunun sağlanabilmesi için önemlidir (Kitapçı 2011, s. 16).

1.4.5. Etik

Etik kavramı bazıları tarafından bir bireyin izlemesi gereken ahlaki standartlar ve kurallar şeklinde tanımlanırken, bazıları tarafından bireylerin doğru olarak nasıl davranacağını açıklayan ve tanımlayan ilkeler, değerler ve standartlar sistemi şeklinde ifade edilmektedir (Schlegelmilch, 1998). Genel olarak etik, bir kişinin ya da grubun davranışlarına rehberlik eden doğrunun veya yanlışın, iyi veya kötünün standartlarını oluşturan moral ilkelerin kodudur ve çeşitli eylem alternatifleri arasında bir seçim yapmada insanlara yardımcı olan davranış ilkelerini oluşturmayı amaçlamaktadır (Negahandy, 1987, s. 75). İyi-kötü, doğru-yanlış ve adalet-adaletsizlik gibi değerler ile uğraşan felsefenin disiplin alanlarından biridir (Bal & Beren, 2003).

Vergisel açıdan etiğin amacı, mükelleflerin genel ahlaklarını vergi alanına da yansıtmasını sağlamaktır. Hırsızlık yapmak tüm toplumlarda kötü olarak ifade ediliyorsa ve suçsa, bireyin vergi kaçırması da suç teşkil etmektedir ve etik kurallara aykırıdır (Oktay, 2018, s. 60-61). İnsanların vergi ödeme konusunda ödemek ya da ödemek arasında bir ikilemde karar vermeleri gerekmektedir. Bu karar verme aşamasında etik, insanlara doğru ve adil davranabilmeleri için bir yol gösterici olacaktır. İnsanlara ödenmesi gereken vergilerin ödememesinin veya kaçırılmasının etik bir davranış olmadığı düşüncesi yerleştirilmesi durumunda vergi uyumunun olumlu etkilendiği görülecektir (Ho & Wong, 2008, s. 369).

2. VERGİ UYUMU TEORİK ÇERÇEVE VE BELİRLEYİCİLERİ

Yeterli düzeyde vergi geliri elde edilebilmesi için vergi uyumunun sağlanması devletler için hayati bir önem taşımaktadır. Vergi uyumu mükelleflerin vergilendirme ile ilgili görevlerini eksiksiz olarak yerine getirmesi şeklinde ifade edilmektedir. Mükellefler tarafından vergiye uyum herhangi bir yaptırım olmadan sağlanıyorsa bu durum vergi ahlakı ile ifade edilebilir. Vergi ahlakı, vergi-hizmet bağlantısının ve mükelleflerin tüm mali kurumlara ilişkin bilgi ve tutumları ile ilgili bir kavram olup, vergi ödeme konusundaki içsel motivasyonları olarak tanımlanmaktadır ve yasal yükümlülüklerini gerçeğe uygun şekilde yerine getirme davranışlarının düzeyi olarak ifade edilmektedir. Verginin ödenmesini bir ödev ahlakı olarak düşünen ve vergi kaçırmayı ayıplayan bir toplumda vergiye uyumun kendiliğinden sağlanacağı söylenebilir (Edizdoğan, Çetinkaya & Gümüş, 2015, s. 220-221).

Bu kısımda öncelikle vergi uyumunun teorik çerçevesi ele alınacak sonrasında ise vergi uyumuna etki eden faktörler ekonomik, demografik ve sosyo-kültürel faktörler olarak incelenecektir. Sonrasında ise vergi uyumu ve dindarlık arasındaki ilişki literatürdeki çalışmalar ışığında irdelenecektir.

2.1. Vergi Uyumuna Yönelik Teorik Çerçeve

Genel olarak tüm vergilendirme sistemleri, yasal yükümlülüklerle tam olarak uymayan vergi mükellefleri sorunuyla karşı karşıyadır. Vergi uyumsuzluğu, vergi ödemelerini en aza indirmeye yönelik kısa vadeli kişisel çıkarların, kamu mallarını finanse etmek için yeterli vergi geliri sağlamaya yönelik uzun vadeli kolektif çıkarla çatışan ve bir bütün olarak ülkenin mali performansını olumsuz yönde etkileyen bir sorundur (Gangl, Hofmann & Kirchler, 2015).

Vergi uyumuna yönelik çalışmalar, başta ekonomi olmak üzere muhasebe, psikoloji ve hukuk gibi çeşitli alanlarda kullanılan multidisipliner bir yaklaşımla son yıllarda önemli ölçüde gelişmiştir. Vergi mükelleflerinin mükellefiyetin gerektirdiği yükümlülükleri uygun zamanda ve beyannamenin verildiği tarihte geçerli olan yasal düzenlemelere uygun bir biçimde yerine getirmesi şeklinde

tanımlanabilen vergi uyumunun teorik altyapısı ekonomik ve ekonomik olmayan unsurlara dayalı bir yapıdadır.

Vergi uyum analizlerine yönelik ilk çalışmalar, ağırlıklı olarak caydırıcılık odaklı yerleşik iktisadi modeller (economic deterrence approach) çerçevesinde ele alınmış ve vergi kaçakçılığını önleme temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu bakış açısı, yükümlülükleri yerine getirmeme eğilimlerini vergi kaçırmada yakalanma olasılığını artırmak, vergi oranını yükseltmek veya daha sert cezalar uygulamak gibi çeşitli uygulamalar ile etkileyerek vergisel yükümlülüklerle uyumsuzluğun azaltılmasının sağlanacağını öngörmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda bu paradigmanın öngörülleri doğrulanmışken; bazı çalışmalarda ise ekonomik caydırıcılığın yalnızca belirli bir vergi mükellefi grubu üzerinde etkisi olabileceği öngörülmüştür. Sonraki araştırmaların odak noktasını ise mükelleflerin neden vergi ödediğinden ziyade, mükellef davranışlarını anlamak ve öngörmek amacıyla mükelleflerin neden vergiye uyum sağladığının anlaşılması oluşturmuştur. Bu bakış açısı, ekonomik faktörlerden ziyade mükellef davranışlarını etkileyen ekonomik olmayan faktörleri öne çıkarmıştır. Bu kapsamda; sosyal normlar, kişisel normlar ve vergi ahlakının gelişimi gibi faktörler önem kazanmıştır. Ancak bu faktörlere rağmen beklenen ve fiili vergi uyum oranı arasında bir vergi açığının olması, mali psikolojik yaklaşımın önem kazanmasına neden olmuştur. Bu noktada gelir idaresinin eylemlerinin neden olduğu etkinin yanı sıra vergi mükelleflerinin davranışları ve sosyal etkilerinin teorik olarak modellenmesinin önemi ortaya çıkmıştır.

Geçtiğimiz kırk yıl boyunca, geleneksel vergi uyum modelleri, mükelleflerin vergisel tutum ve davranışlarını anlamaya çalışan ve mükellef danışlarının farklı yönlerine vurgu yapan iktisatçılar, psikologlar ve sosyologlar tarafından değiştirilmiş ve geliştirilmiştir. Zaman süreci içinde birçok farklı teori ve model geliştirilmiş olsa da, vergi uyumuna yönelik çalışmalar genellikle üç teorik modele dayanmaktadır. Bu modeller; ekonomik caydırıcılık modelleri, sosyal psikoloji modelleri ve mali psikoloji modelleri şeklinde gösterilebilir. Mali psikoloji modelleri, ekonomik caydırıcılık modelleri ve sosyal psikoloji modellerinin her birinden unsurları birleştiren karma modellerdir (McKerchar & Evans, 2009). Vergi uyum analizlerine yönelik teorik açıklamalar, birbirlerine

alternatif bir çerçeve sunmaktan öte mevcut uyum analizlerine katkı sağlamak noktasında bütünsel bir çerçeve sunmaktadır. Bu nedenle her bir teori, vergi uyum davranışlarının bir yönünü ele alarak bütünselliği sağlama noktasındadır. Bu kısımda mükellef davranışlarının farklı yönlerine ilişkin teorik açıklamalar sunulmaktadır.

2.1.1. Ekonomik Caydırıcılık Modelleri

Ekonomik caydırıcı modeller, ekonomik olarak rasyonel bir vergi mükellefi olgusuna dayanmaktadır ve vergi ödememenin getirisi yakalanmanın beklenen maliyetinden daha fazla olduğu sürece vergi uyumunun olmayacağı argümanına dayanmaktadır. Modelin iki temel argümanı bulunmaktadır. Birincisi, vergi mükelleflerinin belirli düzeyde riskten kaçınmakta olduğu ve mükelleflerin ne kadar riskten kaçınırlarsa, vergilerden kaçma olasılığının o kadar az olduğu argümanıdır. İkincisi ise vergi mükelleflerinin yakalanma olasılığını ve yakalanma durumunda verilebilecek cezaların kapsamını değerlendirmek için vergilendirme sistemi hakkında bilgi sahibi olunmasının gerekliliğidir. Bu husus, vergi mükellefleri için belirsizliği içermektedir. Jackson ve Milliron (1986) ve Beck ve Jung (1989), belirsizlik koşulları altında, vergi mükelleflerinin muhtemelen daha muhafazakar ve kaçmaya karşı daha isteksiz olduğunu ifade etmiştir.

Ekonomik caydırıcılık veya zorlama, klasik vergi kaçırma modelinin odak noktasıdır. Modelde vergi kaçırmanın tespit olasılığı yüksekse ve cezalar ağırsa, çok az kişinin vergilerden kaçacağı anlamına gelmektedir. Aksi durumda ise düşük denetim olasılıkları ve düşük cezalar altında, kaçakçılığın beklenen getirisi yüksek olacaktır. Ekonomik caydırıcılık modeli, mükellef davranışlarını belirlemek için genellikle gerçekçi olmayan çok çeşitli temel varsayımlara dayanmaktadır. Örneğin, tüm insanların herhangi bir değişkendeki bir değişikliğe aynı ve öngörülebilir bir şekilde tepki verdiği varsayılır. Ayrıca tüm vergi mükelleflerinin denetlenme olasılığı hakkında tam bilgiye ve tüm vergi mükelleflerinin aynı düzeyde risk tercihinine sahip olduğu varsayımı geçerlidir (McKherchar & Evans 2009, s. 175).

Bu model “Allingham&Sandmo modeli”, “caydırma modeli”, veya “beklenen fayda teorisi” olarak da ifade edilmektedir. Vergi uyumu ile ilgili

hemen hemen tüm araştırmalarda kullanılan temel teorik model, Becker'in (1968) alışmasıyla ve ilk olarak Allingham ve Sandmo (1972) tarafından vergi uyumuna uygulanan suç ekonomisi modeli ile başlamaktadır. Bu modelde rasyonel bir birey, vergi kaçırma davranışının beklenen faydasını en st düzeye çıkararak, yükümlülüğü uymamanın faydalarını yakalanma riskine ve cezalandırma ihtimaline karşı analiz etmektedir. Modelde, bir bireyin tüm gelirini bildirmediğ bir durumda yakalanmaktan ve cezalandırılmaktan korktuğ için vergi ödemekte olduğunun alt çizilmiştir. Başka bir ifadeyle bu yaklaşımın temel noktası, bir bireyin tespit ve cezalandırma korkusu nedeniyle - ve sadece bu nedenle - vergi ödemekte olduğudur (Alm, 2019, s. 5).

Ekonomik caydırıcılık modellerinin temelleri ilk olarak 1960'ların sonlarında, yasadışı davranışı ekonomik bir ereve kullanarak analiz eden Becker (1968)'in çalışmasında atılmıştır. Becker (1968), yasadışı davranışlarla mücadele etmeye yönelik en uygun kamusal ve özel politikaları geliştirmek için ekonomik bir analiz kullanmıştır. Çalışmanın literatüre yönelik en önemli katkısı, yasadışı davranışla mücadele için en uygun politikaların, kaynakların optimum dağılımının bir parçası olduğunu göstermektir. Ekonomi, kaynak tahsisinde etkinliğ hedeflediğinden, "ekonomik" bir ereve, yasadışı davranış analizine uygulanabilir ve bu analizi geliştirmeye yardımcı olabilir.

Becker (1968) tarafından geliştirilen modeli izleyen aşamada, Allingham ve Sandmo (1972) fiili ceza ve tespit oranları bilgisine sahip olan ve fayda maksimizasyonu temelinde hareket eden vergi mükellefleri de dahil olmak üzere bir dizi varsayıma dayalı bir model türetmiştir. Allingham ve Sandmo'ya göre mükellef faydasının en st düzeyde olması için vergi kaçırıp kaçırmama konusunda tüm farklı seçenekleri değerdendirir ve ona göre davranır. Denetimler ve cezaların ağır olması durumunda, yani yakalanmaları durumundaki ceza miktarlarının, vergi kaçırmaları sonucunda elde edecekleri kar düzeylerinden fazla olması sonucunda vergiye uyum göstereceklerini ortaya koymaktadırlar. İlerleyen zaman içerisinde model geliştirilmeye çalışılmış ve farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları ise şöyledir;

1970'li yıllarda Yitzhaki (1974) tarafından yapılan bir çalışmada, Allingham ve Sandmo (1972) modelinden farklı bir analitik ereve sunulmuştur. Yitzhaki

(1974), vergi mükelleflerinin riske karşı tutumunu incelemiş ve bir vergi mükellefinin gelirinin azalması durumunda mutlak bir riskten kaçındığını ve vergi oranındaki bir artışın kaçakçılığı azaltmaya yol açacağını belirtmiştir. Dolayısıyla riske karşı tutumun, vergi mükellefinin gelir düzeyine göre belirlendiği ileri sürülmüştür.

Christiansen (1980) ise denetim olasılığı ile ceza oranı arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Bu analiz sonucunda düşük denetleme oranı ile yüksek ceza oranının, yüksek denetleme oranı ile düşük ceza oranının etkili olup olmayacağını araştırmıştır. Ağır cezaların mükellefler üzerinde vergi kaçırmayı azaltıcı etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Witte ve Woodbury'ye (1985) göre artan oranlı vergi tarifesi uygulayarak, mükelleflerin denetim olmaması, denetim olması ama ceza olmaması, denetim sonucu para cezası ve hapis cezası olması şeklinde dört olası durumla karşılaşacağını varsayarak geliştirmişlerdir. Denetim oranlarındaki artışın vergi uyumunu artırdığı ve para cezasından daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Cowell ve Gordon (1988) vergi oranı sabitken; kamusal mal ve hizmetlerdeki artışın mükelleflerin kullanılabilir gelirini artıracığını ve eğer mükellef kendi vergi kaçakçılığının toplam kamu mal hizmet arzını etkilemediğini düşünürse kişinin kaçıracağı vergi miktarının artacağını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle kamusal mal ve hizmetlerdeki artışın kişiyi daha fazla vergi kaçırmaya yönlendireceğini ortaya koymuşlardır.

Murphy'ye (2004) göre ise vergi mükellefleri ancak ağır para cezası, hapis cezası vb. yaptırımlarla karşılaştıklarında vergiye uyum davranışı göstermekte ve vergi idaresinin kurallarına uymaktadır.

2.1.2. Sosyal Psikoloji Modelleri

Sosyal psikoloji modellerinin ortaya çıkışı, ekonomik modellerin uyum davranışını açıklamadaki yetersizliğini vurgulayan psikolog ve sosyologların eleştirilerinin sonucudur. Ekonomik caydırıcılık modellerini eleştirenler, bireyler tarafından alınan kararların her zaman yalnızca ekonomik faydayı maksimize etmeye dayalı olmadığını, bunun yerine sosyolojik ve psikolojik faktörlerin de vergilendirmede önemli olduğunu altını çizmektedir. Sosyal psikoloji modelleri,

sosyal motivasyonların ve etkileşimlerin bireylerin karar verme süreçleri üzerindeki etkisini dikkate almaktadır. Bu modellerde bireylerin davranışlarını etkileyen unsurlar analiz edilerek vergi mükelleflerinin uyum davranışını öngörmenin mümkün olabileceği varsayımları yapılmaktadır (Smart, 2012).

Literatürde “tutumsal model” ya da “ahlaki duygular teorisi” olarak da ifade edilen sosyo kültürel-sosyo psikolojik yaklaşıma göre vergi uyumunu sadece yaptırım gücüyle açıklamak doğru değildir. Kişilerin vergi uyumu konusundaki tutum ve davranışlarını belirleyen en önemli faktörlerden biri psikolojik algılamadır. Bunun yanında idari, siyasal, hukuki, kurumsal, kültürel, sosyolojik, ahlaki ve dinsel faktörler de vergi uyumu üzerinde etkilidir. Bu nedenle vergi uyumu karmaşık bir yapıya sahiptir ve sosyal, kültürel, psikolojik ve idari olarak birçok faktörden etkilenmektedir (İpek, 2010, s. 69).

Song ve Yarbrough (1978)’de psikolojik unsurları vergi uyumuna özgün bir şekilde dahil ederek vergi ahlakı ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi açıklayan vergi uyumu davranış modelini geliştirmiştir. Bu modelde vergi ahlakının davranışsal ve tutumsal olmak üzere iki boyutu vardır. Davranışsal boyut vergi mükelleflerinin hukuki düzenlemeler karşısında sergilediği vergi uyum davranışdır. Tutumsal boyut ise bireylerin vergisel yükümlülükleri yerine getirmeye olan ahlaki yatkınlığıdır. Bu modelde vergi uyumu yasal çerçeve (davranışsal boyut), vergi ahlakı (tutumsal boyut) ve fırsat ve diğer durumsal faktörler şeklinde üç faktörden oluşmaktadır (Song & Yarbrough, 1978, s. 444).

Sosyal psikoloji modelleri, insan davranışını anlamak ve tahmin etmek için vergi mükelleflerinin tutum ve inançlarını tümevarımsal olarak incelemektedir. Araştırmacılar, vergi mükellefinin davranışlarının sosyal normları algılamalarının bir işlevi olan niyetleri tarafından doğrudan belirlendiğini ifade etmekte. Yıllar içinde bir dizi sosyal psikoloji modeli geliştirilmiştir; ancak, bu modellerden sadece dördünün vergi uyum araştırmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bunlar; Bileşimsel Modelleme (Compositional Modelling); Ayrışım Modellemesi (Decompositional Modelling); İlişkilendirme Teorisi (Attribution Theory) ve Eşitlik Teorisi (Equity Theory) şeklinde gösterilebilir (McKerchar, 2003; Smart, 2012).

Bileşimsel Modelleme (Compositional Modelling), bireylerin kişisel tercihlerine göre kasıtlı ve gerekçeli eylemde bulunmaları görüşü ile karakterize edilmektedir. Mantıklı Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action) olarak da adlandırılan bu modelde, insanların belirli bir davranışa girip girmemeye karar vermeden veya bir niyet oluşturmada önce eylemlerinin sonuçlarını dikkate aldıklarını varsaymaktadır. Dahası, bu yaklaşım, niyetin başka herhangi bir etki olmaksızın doğrudan davranışa dönüştüğünü varsaymaktadır. Model daha sonra niyetin nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışır (McKerchar, 2003; Smart,2012).

Ayrışım Modellemesi (Decompositional Modelling) genel tercih veya kararlarla başlayan ve daha sonra karara varırken kişinin yaptığı (her zaman bilinçli olarak yapılmayabilen) ödünleşimleri ve nedenleri belirlemek için geriye doğru çalışan bir yöntemi ifade eder (McKerchar, 2003; Smart,2012).

İlişkilendirme Teorisi (Attribution Theory), çoğu insanın bilgisiz olduğunu ve etraflarındaki olayların ve eylemlerin nedenlerini anlamaya çalıştığını varsayar. İnsanların iç (kişisel) ve dış (durumsal) nitelikleri vardır ve olayların ve eylemlerin nedenleri, iç ve dış faktörlere atfedilir (McKerchar, 2003; Smart,2012).

Eşitlik Teorisi (Equity Theory), bireylerin bilişleri anlaşmazlık içinde olduğunda yaşadıkları iç uyumsuzluk seviyesini azaltmaya çalışacaklarını öne süren Bilişsel Uyumsuzluk Teorisinden geliştirilmiştir. Bu sosyal psikoloji modelleri, uyum ve vergi mükellefi davranışlarının incelenmesinde eşitlik teorisinin önemini vurgulamaktadır. Eşitlik teorisi, bireylerin, bu kuralları eşitlikçi olarak belirleyen sistemi algıarlarsa, kurallara uyma olasılıklarının daha yüksek olduğunu öne sürer (McKerchar, 2003; Smart,2012). Eşitlik teorisinde; birey, katkıda bulunduğu kadar yarar sağlıyorsa bu ilişkinin eşit olduğu varsayılır (Lewis, 1982).

2.1.3. Mali Psikoloji Modelleri

Kökenleri Schmolders'in (1959) çalışmasına dayanan mali psikoloji modelleri hem ekonomik caydırıcılık hem de sosyal psikoloji modellerinden yararlanmakta olup; vergi uygulamasını, vergi mükellefleri ile vergi tahsildarları arasındaki işbirliği ile çözülebilecek davranışsal bir sorun olarak görmektedir (Pope & McKerchar, 2011). Bu işbirliğini sağlamak için, vergi sisteminin

kendisinin pozitif teşvik sağlamadaki rolü (cezaların azaltılması gibi) vurgulanmaktadır. Bu teşvikin daha sonra vergi mükelleflerinde daha olumlu bir tutum oluşturmaları ve bunun da uyum kararlarını etkilemesi beklenmektedir (McKerchar & Evans, 2009).

Mali psikoloji modelleri, vergi mükelleflerinin tutumuna büyük önem vermektedir. Vergi anlayışının (tax mentality), vergi gerginliği duygularının ve vergi moralinin birlikte bir vergi mükellefinin tutumunu oluşturan üç ruh olduğu kabul edilmiştir. Vergi mükellefinin vergi ödemeye yönelik tutumu ne kadar olumlu olursa, vergi dairesiyle işbirliği düzeyi ve vergi ödeme istekliliği o kadar artmaktadır. Bununla birlikte, mali cehalet, bir vergi mükellefinin tutumu üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir (Lewis, 1979). Dahası yaptırım tehdidinin, düşük sosyo-ekonomik gruplarda vergi mükellefleri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu; vicdana başvurunun yüksek sosyo-ekonomik gruplarda vergi mükellefleri üzerindeki yaptırım tehdidinden daha az etkili olduğunu gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Düşük ahlaki muhakemeye sahip vergi mükellefleri söz konusu olduğunda, onların ahlak anlayışlarına başvurunun etkili olma ihtimalinin düşük olduğu da ifade edilmektedir. Bununla birlikte, araştırmalar, dikkatlice uyarlanmış ikna edici iletişim stratejilerinin, en azından kısa vadede vergi mükellefi raporlamasını etkileyebileceğini ortaya koymuştur (McKerchar & Evans, 2009).

Mali psikoloji modelleri, ağırlıklı olarak vergi otoriteleri tarafından kullanılan standart ekonomik yaklaşımları, davranışsal problemler olarak kabul etmektedir (McKerchar, 2003). Bu modeller yükümlülüklerini yerine getirme eğilimleri öne çıkan vergi mükellefi tutumları geliştirerek uyumu iyileştirmek için vergi mükellefleri ile vergi otoritesi arasındaki işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. Bu anlamda Lewis (1982), psikolojinin maliye politikasıyla ilişkilendirilebileceği iki ana alan belirlemiştir. Birincisi, maliye politikalarının vergi mükellefleri üzerinde tercihleri, tutumları ve uyma istekleri açısından psikolojik bir etkisi vardır. İkincisi, maliye politikaları, kamuoyundan ve vergi mükelleflerinin tercih ve tutumlarından — doğrudan veya dolaylı olarak — etkilenir. Bu nedenle, mali psikoloji modelleri genellikle ekonomik caydırıcılık modellerinin ve sosyal psikoloji modellerinin karışık versiyonlarıdır. Bunlardan

bazıları, uyum sorunlarını vergi otoritesinin bakış açısından incelemek temelinde geliştirilmiştir. Bunlara örnek olarak; (Kirchler 2007; Langham & diğer 2012; OECD 2004; aktaran Rosid, 2017).

Kronolojik olarak, Strümpel (1969) tarafından önerilen bir model, vergi uyumunun en eski mali psikoloji modellerinden biri olarak düşünülebilir (Hessing vd., 1988). Ekonomik caydırıcılık modelleri tündengelimli olarak formüle edilirken, mali psikoloji modelleri, gerçek davranışı tahmin etmek için vergi mükelleflerinin tutum ve inançlarını tümevarımsal olarak inceler. Bu akıl yürütmenin temeli, tutumların gerçek davranışın tarafsız göstergeleri olduğunu belirten Ajzen ve Fishbein (1980) tarafından önerilmiştir. Lewis (1982) tarafından yapılan bir çalışmada vergi mükelleflerinin tutum ve algılarını inceleyerek mükelleflerin uyum davranışlarını anlamaya çalışmıştır. Mükelleflerin tutumlarının davranışla bağlantılı olduğunu ve olumlu bir tutumun artan uyum ile sonuçlanacağını iddia eder (Smart, 2012, s. 30).

Kitapçı (2011) çalışmasında bu modelin özelliklerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

- Vergi yükümlüleri ile devlet arasındaki vergi ilişkisini karşılıklı güven, saygı, sadakat ve işbirliğine bağlı olarak gelişen psikolojik sözleşme olarak ele alınmaktadır.
- Kamu harcamaları ile vergiler arasındaki ilişki mali değişim (mali bağlantı) ilişkisi olarak ele alınmaktadır.
- Vergi ödeme konusundaki caydırıcı yöntemlerin etkileri ve boyutları ile vergi yükümlülerinin vergi ödememeleri sonucunda ortaya çıkan ahlaki maliyetler arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde verginin yükümlüler üzerinde oluşturduğu ekonomik, psikolojik ve ahlaki maliyetlerin analizi yapılmaktadır. Bu noktada vergi ahlaki konusu anahtar rol oynamaktadır.

2.2. Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler

Devletlerin harcamalarının artması ile birlikte harcamaların finansmanı konusu önem kazanmıştır. Bu doğrultuda vergi gelirlerinin yeterli düzeylere ulaşabilmesi açısından, bireylerin vergi uyum davranışlarını etkileyen faktörler

önemli bir konumdadır. Mükelleflerin tutum ve davranışlarını etkileyen faktörler çerçevesinde uluslararası ve ulusal düzeyde birçok çalışma yapılmıştır ve vergi uyumunu etkileyen faktörler ekonomik, demografik ve sosyo-kültürel faktörler çerçevesinde ele alınmaktadır.

2.2.1. Ekonomik Faktörler

Kamu hizmetlerinin en büyük finansman kaynağı olan vergiler, mükelleflerin gelirlerinde azalmaya neden olarak, ekonomi ve mükelleflerin vergi uyum davranışları üzerinde etkilere neden olmaktadır. Vergi ve vergiye dayalı mekanizmalar temelinde ekonomik bir etkileşimdir. Mükelleflerin vergi uyumları ekonomik birçok faktörden etkilenmektedir. Çalışmada ekonomik faktörler; vergi yükü, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk seviyesi, gelir düzeyi, vergilemede adalet, vergi denetim ve cezaları, vergi afları, vergi sisteminin karmaşıklığı ve vergi idaresinin etkinliği şeklinde ele alınmaktadır.

2.2.1.1. Vergi Yükü

Vergi yükü, elde edilen gelir ile ödenen vergiler arasındaki oransal ilişkiyi ifade etmektedir. Ödenen vergilerin mükelleflerin gelirini azaltması ile birlikte bireysel refah kaybı ortaya çıkmaktadır ve bu durum mükellefler tarafından hoşnutsuzluk olarak görülür. Vergi yükü bu yönüyle, mükelleflerin vergilere karşı tepkilerini şekillendiren önemli bir araç niteliğindedir (Çiçek, Karakaş, & Yıldız, 2008, s.30).

Vergi yükünün mükellefler tarafından farklı algılanması, vergiye karşı davranışlarında farklılaşmaya neden olmaktadır. Vergi yükünün yüksek olduğuna inanan mükellef ile vergi yükünün az olduğuna inanan mükelleflerin vergi karşısında tutum ve davranışları da farklı olacaktır (Tunçer, 2002b). Mükelleflerin vergi yükünde eşitsizlik olduğunu düşünmeleri sebebiyle vergiye uyum seviyelerinin düşük olması beklenmektedir.

Vergi yükünün vergi ahlakı üzerindeki etkilerini analiz eden çoğu çalışmada, vergi yükü ile vergi ödeme istekliliği arasında negatif yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir (Lago-Penas ve Lago-Penas, 2010; Xin Li, 2010; Doğan, 2019, s. 35; Muter, Sakınç ve Çelebi, 1993; İzgi, 2011; Torgler, Demir, Macintyre ve Schaffner, 2008). Vergi oranlarındaki bir artış mükelleflerin gelirlerinde daha

fazla yük oluşturarak, gelirden azalma meydana getiren bir işlev gibi görülmektedirler. Özellikle gelir ve kâr üzerinden alınan vergiler, tüketim ve sosyal güvenlik üzerinden alınan vergilere göre vergi ödeme istekliliklerini daha fazla negatif yönde etkilemektedir (Yurdakul, 2013, s. 31).

2.2.1.2. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi hakkında yapılan tanımlar iki grupta ele alınabilir. Kayıt dışı ekonomi bazılarında göre, vergilemeden kaçan işlemler, vergi idaresine bildirilmeyen ekonomik faaliyetler olarak tanımlarken, bazılarında göre ise Gayri Safi Milli Hasıla'yı tahmin etmek için kullanılan mevcut istatistiki yöntemlerle ölçülemeyen ve bu sebeple resmi Gayri Safi Milli Hasıla hesapları dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2006, s. 16). Ayrıca yer altı ekonomisi, illegal ekonomi, kara ekonomi, resmi olmayan ekonomi, gizli ekonomi, düzensiz ekonomi, marjinal ekonomi, kayıp ekonomi, karaborsa ekonomisi, gözlenemeyen ekonomi, nakit ekonomisi, paralel ekonomi, enformel ekonomi, vergi dışı ekonomi ve bunlar gibi birçok kavram, kayıt dışı ekonomiyi ifade etmek için kullanılmaktadır (Aydemir, 1995, s. 8).

Kayıt dışı ekonomi nedeniyle kayıtlı olması gereken faaliyetler vergi dışı kalmakta ve toplanabilecek vergi hasılatı sağlanamamaktadır. Bu da vergiden beklenen amaçların gerçekleşmesini engellemektedir. Kayıt dışı alanların varlığı, vergide adalet ve eşitlik ilkesini zedeleyerek, mükelleflerin vergiye bakışını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kayıt dışı alanların çokluğu, toplumun vergi ahlakını bozarak, mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerinin artmasına neden olmaktadır (Topkan, 2016, s. 102).

Vergi uyumu ve kayıt dışı ekonominin mükellef tutum ve davranışları üzerindeki etkileri kapsamında yapılan çalışmalarda genel olarak kayıt dışı ekonomi ve mükellef tutum ve davranışları arasında güçlü bir negatif ilişki olduğu gözlemlenmiştir (Torgler, 2003; Torgler 2005b; Alm & Torgler. 2006; Torgler & Schneider, 2009; Torgler vd., 2010; Friedman vd., 2000). Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalar da vergi ahlak düzeyi yüksek toplumlarda kayıt dışı ekonomi oranının azaldığı gözlemlenmiştir (Van Eck & Kazemier, 1988; Körner vd. 2006; Kannianen & Paakkönen, 2007; Feld & Larsen, 2005).

2.2.1.3. Yolsuzluk Seviyesi

Yolsuzluk özel çıkarlar için kamu gücünün kötüye kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır (Giray, 2005, s. 111). Yolsuzluk gibi kötü uygulamalar, mükelleflerin yönetime ilişkin olumsuz düşüncelere sahip olmalarına neden olarak mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Tunçer, 2002a, s. 119). Yolsuzluğun vergi ödeyen mükellefler ile vergi tahsil eden memurlar arasındaki rüşvet, kayırma ve benzeri şekillerde meydana gelmesi, bu tür olaylara muhatap olan mükelleflerin vergi ödeme isteklerini etkileyerek vergi uyumlarının olumsuz etkilenmesine neden olacaktır (Besley & McLaren, 1993, s. 119).

Yolsuzluk vergi kaçırmayan bireylerde öfke, dışlanmışlık, haksızlığa maruz kalmışlık, dürüst olmalarından dolayı cezalandırılmışlık hissi yaratmakta ve dürüst mükelleflerin vergi ödeme isteklerinin kırılmasında önemli bir etkindir (Baloğlu & Baloğlu, 2010, s. 78). Vergilemenin devlet ve birey arasındaki çift taraflı bir olay olmasından kaynaklı, mükelleflerden vergi karşısında ahlaklı bir duruş isteniyorsa, bu ahlaki duruşu öncelikle kamusal birimlerin sergilemesi ve sürekli bir şekilde desteklemesi gerekmektedir (Demir, 2008, s. 79).

Yolsuzluk ve vergi ödeme istekliliği kapsamında Torgler (2004)'de Dünya Değerler Anketi ve Avrupa Değerler Araştırması verileri ile 1990-2000 yılları arasında gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan bir araştırmada, bu ülkelerde yolsuzluk ile vergi ödeme istekliliği arasında güçlü bir korelasyon olduğu ve yolsuzluk arttıkça vergi ödeme istekliliği azalacağını belirtmiştir. Bu çalışmada yüksek derecede yolsuzluk algılamasının, dışlama etkisi yaparak vergi ahlakı üzerinde negatif bir etkiye neden olacağı sonucuna ulaşmıştır.

Yatırımlarda keyfilik, gelir dağılımında eşitsizliğin artması ve kamu harcamalarının verimsiz alanlara kayması şeklinde olumsuz etkilere sebep olan yolsuzluğun, mükelleflerin vergiye uyum sağlamalarının önünde önemli bir engel olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Demir, 2008, s. 81).

2.2.1.4. Gelir Düzeyi

Mükelleflerin gelir düzeyi bireysel ve toplumsal olarak birçok etkiye sahiptir. Vergilemede dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan birisi,

bireylerin gelir düzeyini aşmayacak biçimde vergileme yapılmasıdır. Özellikle düşük gelir düzeyi olanların vergilendirilme şekli önemlidir. Zira düşük gelir düzeyi olanlardan alınacak vergilerin, zorunlu ihtiyaçları sınırlandırma ihtimali bulunmaktadır. Bu gruptakilerin vergi hakkındaki olumsuz düşünceleri, diğer grupların da vergi hakkındaki düşüncelerini olumsuz etkileyerek toplam vergi ahlakı üzerinde olumsuz bir baskı oluşturacaktır (Demir, 2008, s. 73).

Bireylerin vergi ahlakı düzeylerinde etkili olan gelir düzeylerinin etkisinin yönü tam olarak ifade edilememektedir. Yapılan bazı çalışmalarda yüksek gelir düzeyi olanların kamusal mal ve hizmetlerden ödedikleri vergiye paralel miktarda faydalanamadıkları düşüncesiyle, vergi uyum düzeylerinin en düşük seviyelere olduğu vurgulanmaktadır. Bazı çalışmalarda ise düşük gelir düzeyi olanların suça eğilimlerinin fazla olması sebebiyle vergi uyum düzeylerinin düşük seviyelerde olduğu değerlendirilmektedir (Kondelaji vd., 2016, s. 583).

Yapılan çalışmalarda vergiye uyum ile bireylerin gelirler düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, gelir düzeyleri arttıkça vergiye uyumlarının yüksek seviyelerde olduğu, gelir düzeylerinin azaldığı durumlarda ise vergi uyumlarının düşük seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir (Martinez-Vazquez & Torgler, 2009; Lewis, 1982; Taytak, 2016; Güney, 2018). Devletler tarafından vergi politikaları ve vergi sistemindeki düzenlemeler mükelleflerin gelir düzeyi dikkate alınarak gerçekleştirilirse, vergi uyumunun sağlanması açısından önemli bir etkiye neden olacaktır.

2.2.1.5. Vergilemede Adalet

Vergi adaleti, kişiler arasındaki gelir düzeyi farklılıklarını gideren bir vergi sistemi oluşturularak ya da kişilerin mali durumlarına göre vergilendirilmelerini amaçlayan bir vergi sistemi uygulaması olarak ifade edilmektedir (Kargı & Yüksel, 2010, s. 29). Vergi adaleti maliyecilerin üzerinde durdukları en önemli konulardan birisidir çünkü kolay olmasa da vergi sisteminden beklenen birinci öncelik vergi yükünün adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Adalet kavramı kişiden kişiye ve dönemden döneme değişmekte ve dolayısıyla üzerinde kesin bir görüş birliğine varılamamaktadır (Nadaroğlu, 1998, s. 306).

Vergi sisteminin vergi yükünü mükellefler arasında adil olarak dağıtıp dağıtmadığı, mükelleflerin vergi ödeme konusundaki tutum ve davranışlarını etkiler. Genel anlayışa göre verginin adaletli dağıtılması; vergi oranlarına, genellik ilkesinin uygulanmasına, istisna ve muafiyetlere, vergi kaçakçılığına, vergi aflarına, hangi kazançların vergiye tabi olduğuna, verginin nasıl tahsil edildiğine, verginin yansıtılması, dolaylı/dolaysız vergi ayrımı gibi birçok etkene bağlıdır (Yılmaz, 2004, s. 76). Vergi sistemlerinde dolaylı-dolaysız vergi ayrımına gidilmesi vergi adaletinin tespiti açısından önemlidir. Dolaysız vergiler dolaylı vergilere kıyasla kişiselleştirilebilen nitelikte olduklarından bu vergilerin daha adil olduğu genel kabul görmüştür. Ayrıca ulusal gelirin yeniden dağıtımını kolaylaştırması açısından da dolaysız vergiler, vergi sistemlerinde daha fazla önem kazanmaktadır (Korkmaz, 2015, s. 145). Vergide adaletin sağlanmaya çalışılması sosyal ahlak açısından ve vergiden beklenen amaçların gerçekleşmesi açısından çok önemlidir (Neumark, 1975, s. 75).

İstisna ve muafiyet uygulamaları, politik tercihler ve bölgecilik gibi sebepler neticesinde vergi yükü bazı kesimlerin omuzlarına kalmakta, vergilemenin özel çıkarlara ve kişilere hizmet ettiği düşüncesine neden olmakta ve bu durum vergide adaletin olmadığı görüşünü yaygınlaştırmaktadır (Gerçek & Yüce, 1998, s. 11). Eğer adil olmayan bir vergi sistemi söz konusu ise bireyler kandırıldığını düşünür ve bu durum vergi ahlakında aşınmaya sebep olur. Devletin mükelleflere karşı adaletli davrandığı durumda ise mükelleflerin vergi ödemeye yönelik isteklerinin arttığı görülmektedir (Torgler & Schneider, 2007, s. 448).

Dean, Keenan ve Kenney (1980)'de İskoçya'da yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre, bireyleri vergi kaçırmaya iten en etkili sebeplerden bir tanesinin vergilendirmede adaletsizlik algısının olduğu görülmüştür. İzgi (2011)'de anket yöntemi kullanarak Sakarya Üniversitesi öğrencilerine yönelik yapmış olduğu çalışmada, vergilemede adaletin etkin işlemeyerek vergi ödeme istekliliğini olumsuz yönde etkilendiği gözlemlenmiştir.

2.2.1.6. Vergi Denetimi ve Cezaları

İnsanlar kendi faydalarını maksimum seviyeye çıkaracak karar ve tercihlerde doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu çerçevede düşünen bireyler ödedikleri vergilerin üzerlerinde yük oluşturduğunu düşünerek vergileri ödemek

istemeyeceklerdir. Ancak mükelleflerin vergi uyumları denetim olasılığı ve ceza yaptırımların düşük ya da yüksek olmasına göre şekillenmektedir. Bu doğrultuda vergi denetim ve cezalarının, mükelleflerin vergi ödeme isteklerini belirleyen önemli bir etken olduğunu ifade edilebilir.

Denetimin amacı, mükelleflerin kanunlara uygun hareket etmesini sağlamaktır. Mükellefler her an denetlenebilecekleri düşüncesi ile kanunlara uygun davranma eğiliminde olacaklardır. Kanunlara uygun bir davranış göstermeyen yani vergisini doğru ve zamanında ödemeyen mükellefler için bir risk oluşturmaktadır (Çelikkaya, 2002). Vergi denetimi, mükellefin yakalanma olasılığını artırdığı ve vergilemede adalet algısını olumlu yönde etkilediği için vergiye karşı davranışlar üzerinde önemli bir etkiye neden olması beklenmektedir (Turhan, 1993'ten aktaran: Kaya, 2018, s. 93).

Aynı şekilde vergi cezalarının amacı da, mükelleflerin vergi kanunlarına uygun hareket etmesini sağlamaktır (Çomaklı, 2008, s. 115). Vergi cezalarının etkin bir şekilde uygulanıyor olması mükelleflerin vergi uygulamasındaki adalete inançları artırarak vergi uyumunun sağlanmasına katkı sağlayacaktır (Aktan & Çoban, 2006, s. 137-157). Vergi cezalarının vergi kaçırmayı önleyecek bir özelliğe sahip olması, mükelleflerin vergiye karşı göstermiş oldukları olumsuz davranışları engellemeye yeterli olmayabilir ve asıl önemli olan konu bu cezaların uygulanmasıdır. Vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi ve ceza sisteminin caydırıcılığı ancak denetimlerin etkin bir şekilde yapılması ile mümkün hale gelebilir (Şahin, 2010, s. 29).

Vergi denetimlerinin artırılması, mükelleflerin yakalanma olasılığını arttırarak, vergi cezalarının caydırıcı özelliğini tamamlayacaktır. Bu nedenle mükelleflerin, vergi kanunlarına aykırı davranışlarında denetime tabi tutularak, cezai yaptırıma maruz kalacaklarını bilmeleri gerekmektedir (Topkan, 2016, s. 83). Vergi kaçırانların idare tarafından yakalanmadığı, yakalansalar dahi caydırıcı bir şekilde cezalandırılmadığı bir toplumda vergi ahlâkının tesisi çok zordur. Aksine vergi ahlaksızlığı olarak kabul edilen davranışların yaygın hale gelmesine neden olarak vergi uyumunun sağlanmasını olumsuz etkilenmiş olur (Demir, 2008, s. 86).

Yapılan çalışmalarda vergi denetimi ve cezalarının mükelleflerin vergi uyumları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Vergi denetimlerinin yapılma ihtimali vergi uyumu üzerinde etkili olduğu, denetim ihtimali arttıkça mükelleflerin vergi uyumlarının arttığı tespit edilmiştir (Snow & Warren Jr, 2005; Friedland vd., 1978; Alm & McKee, 2006). Aynı şekilde vergi cezaları ile vergi uyumu üzerinde etkili olduğu, vergi cezaları arttıkça vergi uyumunun arttığı gözlemlenmiştir (Namusonge vd., 2014; Cummings, Martinez-Vazquez, McKee & Torgler, 2005).

2.2.1.7. Vergi Afları

Vergi affı devletin egemenlik yetkisini kullanarak almış olduğu verginin tahsilinden ve vergilendirme ödevinin eksik yerine getirilmesi dolayısı ile uyguladığı yaptırımlardan vazgeçmesidir. Vergi affı toplumda farklı şekilde algılanmakta, ekonomiye, mükellef davranışlarına ve genel toplum düzeninin akışına olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır (Öz & Çubukçu, 2012, s. 250). Vergi affındaki amaç, ekonomik kriz dönemlerinde piyasaların canlandırılması, gizli servet unsurlarının ekonomiye kazandırılması, yargı ve idare açısından birikmiş iş yükünün hafifletilmesi ve ihtilaflı kamu alacaklarının tahsil zamanının kısaltılması olarak ifade edilebilir (Çetin, 2007, s. 173).

Vergi aflarının vergi uyum üzerindeki etkisi, affın niteliği, çıkarılma sıklığı ve uygulanmasından önce ve sonra alınan önlemlere ve bu önlemlerin başarısına bağlı olarak değişebilmektedir. Bu nedenle, vergi aflarının lehinde ve aleyhinde çok farklı görüşlerin ileri sürüldüğünü görmek mümkündür (Tunçer, 2002c, s. 105).

Vergi aflarının mükellefin vergiye karşı uyumunu etkileme noktasında iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki, vergi affı bir defaya mahsus uygulanırsa, vergi kaçakçılığını önlemek adına etkili cezalar ile birlikte uygulanırsa ve vergi sistemine tabi olmayan kayıt dışı sektörlerin kayıt içine alınmasıyla mükelleflerin vergiye olan uyumunu artırabilir (Çelikkaya, 2002). Diğer görüşe göre ise vergi afları uzun vadede mükelleflerin vergi uyumları üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Dürüst mükellefler, vergi kaçakçılığı yapan mükelleflere uygulanan vergi aflarını kendilerine yapılan haksızlık olduğu düşüncesine sahip olurlarsa, bu durum kendilerinin vergiye olan

uyumlarını azaltacaktır. Bunun yanında mükellefler vergi affının tek seferlik uygulanan bir fırsat olduğuna inanmazlarsa, bu durum vergiye olan uyumu olumsuz etkileyecektir (Akbulut, 2003, s. 96).

Vergi afları ile vergi idaresinin iş yükünün hafiflemesi, vergi kaçakçılığına karşı daha sert tedbirlerin alınması, denetim olasılığının ve vergi gelirlerinin artırılması sağlanıyor ise mükelleflerin vergiye karşı tepkilerinin olumlu olması beklenmektedir. Ancak çıkartılan aflar, mükellefin vergi ödeme konusundaki isteklerini azaltıyor, vergi adaleti ve eşitlik ilkelerini zedeliyor ve yeni af beklentileri yaratıyor ise vergisini dürüst bir şekilde ödeyen mükelleflerin karşı tepkisi olumsuz olacaktır (Taşkın, 2006, s. 27).

2.2.1.8. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı

Vergi kanunlarında ayrıntının fazla olması sebebiyle vergi sisteminin karmaşık yapısı, vergilendirme aşamasında sorunlar yaşanmasına sebep olacaktır (Akdoğan, 1999, s. 1001-102). Vergi sistemindeki bu karmaşıklık ile beyanname doldurulurken yaşanan maddi ve manevi zorlukların yanı sıra, hak edilen indirim ve muafiyetlerin takip edilmesi, belgelendirilmesi uyum maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır (Biberoğlu, 2006, s. 76). Ayrıca vergilerini ödemeye çalışan mükellefler vergi kanunlarına uyma çabalarına rağmen, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmede yanılabilirler, vergilerini ödemek istemeyen mükellefler açısından ise vergi kaçakçılığı yapmalarının riski azalacaktır (Çoban, 2004, s. 55).

Vergi sisteminin karmaşık olması mükelleflerin vergiye uyum maliyetlerinin artmasına sebep olurken vergiye uyumu olumsuz yönde etkilemektedir (Kumluca, 2003, s. 94). İyi bir vergi sistemi, basit ve kolay anlaşılabilir olmalıdır. Vergi sisteminin karmaşıklığı, mükelleflerin kasıtsız olarak vergi uyumsuzluklarına neden olacaktır. (Torgler, 2007, s. 56-57). Karmaşık vergi yasalarına bireyler uyum sağlamak istese bile anlamadığı ve yeterli bilgiye sahip olmadığı için uyum sağlayamayacaklardır (Baloğlu & Baloğlu 2010: 80). Yapılan çalışmalarda vergi sistemindeki karmaşıklığın mükelleflerin vergiye uyumunu olumsuz etkileyen önemli bir faktör olduğu gözlemlenmiştir (Richardson, 2006; Evans, 2012; Hajah Mustafa, 1996; Gürler Hazman, 2009).

2.2.1.9. Vergi İdaresinin Etkinliği

Vergi idarelerinde etkinlik, en düşük maliyetle daha fazla gelir elde etmek iken, bugünkü anlamı nitelikli hizmet ve verimli çalışma şeklinde ifade edilmektedir (Gerçek, 2009, s. 8). Vergi idareleri etkinliğin sağlanması için ekonomik ve sosyal değişikliklere ayak uydurarak kendilerini yenilemek zorundadırlar. Vergi idaresinde etkinliği oluşturulabilmesi için, mükelleflerin rızası ve işbirliğinin sağlanması, vergileme ilkelerine uygun hareket edilmesi, mükelleflerin haklarının korunması ve denetim ve cezaların düzgün işletilmesi gerekmektedir. (Turgay, 2004, s. 17-18). Bir vergi idaresinin mükellef ile ilişkilerinde güven vermek, işlemleri süratli bir şekilde yürütmek, tarafsızlığa özen göstermek, samimiyet, niteliksel ve sayısal yeterlilik gibi özellikleri de taşıması gerekmektedir (Şenyüz, 1992, s. 19).

Vergi idaresi ile mükelleflerin vergi ödeme istekliliği arasındaki ilişki açısından, vergi dairesinin örgütlenme biçimi ve bu örgütün işleyiş şekli son derece önemlidir (Tunçer, 2002c, s. 98). Vergi idaresi çalışanları mükellefler ile yüz yüze iletişim sağladıkları için, mükelleflerin vergi ödeme istekleri açısından oldukça önemli bir yere sahiptirler. Mükellefe karşı tavır ve davranışların olumsuz olması durumunda, vatandaşların vergiye karşı tutum ve davranışları olumsuz bir şekilde etkilenebilmektedir. Bu tür tavır ve davranışların mükellefler tarafından hoş karşılanmadığı ve böylece vergi ödeme istekleri açısından olumsuz yönde etkilediği yapılan ampirik çalışmalarla da ortaya konulmuştur (Tosuner & Demir, 2007, s. 16). Yapılan çalışmalarda mükelleflerin vergiye uyum sağlamaları açısından, vergi idaresinin etkinliğinin olumlu yönde olduğu gözlemlenmiştir (Frey & Feld, 2002; Feld & Frey, 2007; Çevik & Yeniçeri, 2013).

2.2.2. Demografik Faktörler

Verginin öznesi konumunda olan bireylerin demografik özellikleri vergi ödeme konusundaki tutum ve davranışların oluşması noktasında önemli etkenlerdir. Demografik faktörler yaş, cinsiyet durumu, eğitim düzeyi, medeni durum ve mesleki durum olarak açıklanacaktır.

2.2.2.1. Yaş

Mükelleflerin yaşı vergi uyumunu etkileyen bir diğer faktördür. Genel kabul olarak mükelleflerin yaşları ilerledikçe vergi uyumu düzeylerinin olumlu yönde etkilendiği ifade edilmektedir. Yaşlı insanlar hayatları boyunca çalışarak mal, statü ve çevrelerindeki insanların tepkilerine daha fazla bağımlılık gibi kazanımlar edinmişlerdir. Bu sebeple yaşlı insanlar vergi ödemek istememeleri durumunda tepkiler karşısında daha hassas olacaklardır ve vergi karşı tutum ve davranışlarının düzeyleri bu çerçevede şekillenecektir (Tittle, 1980'den aktaran Torgler & Murphy, 2004, s. 312). Ayrıca gençlerin yaşlılara göre risk alma eğilimlerinin daha yüksek olması ve vergi cezalarına karşı daha cesur olmaları nedeniyle yaşlılara göre vergi uyum düzeylerinin daha düşük olduğu ifade edilmektedir (Devos, 2008, s. 10). Bununla birlikte gençler gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime veya tasarruflara ayırmaktadırlar. Özellikle evlilik dönemine gelen gençlerin gelir seviyelerinin yüksek olmaması ve yüksek hayat standardı istemeleri nedeniyle vergi ödeme konusunda isteksiz olacaklardır. Ancak yaşı ilerleyen bireylerin böyle bir arzularının olmaması sebebiyle vergi ödeme konusunda daha istekli olmaları beklenmektedir (Şenyüz, 1995, s. 47). Yapılan çalışmalarda yaş faktörü ve vergi uyumu arasında güçlü bir ilişkinin olduğu yaş ilerledikçe vergiye uyum düzeylerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir Torgler, 2003; Orviska & Hudson, 2003; Çelikkaya & Gürbüz, 2006; Güney, 2018).

2.2.2.2. Cinsiyet Durumu

Vergi ahlakını etkileyen diğer bir faktör cinsiyettir. Vergi uyumunun sağlanması noktasında genel olarak vergi uyumu ve cinsiyet arasında bir ilişkinin olduğu ifade edilmektedir. Cinsiyeti kadın olan bireylerin erkeklere göre vergi ödeme istekliliğinin daha fazla olduğu görülmektedir (Demir, 2008, s. 118-119). Bunun nedenlerinden biri olarak kadınların risk alma durumlarının erkeklere göre daha düşük olması gösterilmektedir (Torgler, 2003, s. 52). Yani kadınların vergi cezalarına karşı daha hassas olmaları olarak ifade edilebilir (Devos, 2007, s. 212). Kadınların, erkeklere göre vergi ödeme sürecine daha ılımlı ve daha hızlı adapte olmaları da bir diğer neden olarak gösterilebilir (Jackson & Milliron, 1986, s. 135).

Yapılan çalışmalarda mükelleflerin vergiye uyum sağlamalarını noktasında cinsiyet faktörünün etkili olduğu, kadınların erkeklere göre vergi uyumu sağlamaya yönelik davranışlarının daha olumlu olduğu gözlemlenmiştir (Cohen, Pant, & Sharp, 1998; Hasseldine, 1999; Jackson & Milliron, 1986; Roth, Scholz & Witte, 1989; Saruç & Sağbaş, 2003, McGee & Tyler, 2006).

2.2.2.3. Eğitim Düzeyi

İnsanların dünyaya bakış açısı olarak ifade edilebilecek olan eğitim, insanların sahip oldukları inançları, tutum ve davranışları üzerinde etkisini göstermektedir (Şenyüz, 1995, s. 34). İnsanların eğitim düzeylerinin vergiye karşı tutum ve davranışları üzerindeki etkisinin yönü ise tartışmalı bir konudur. Eğitim düzeyinin vergi uyumunu olumlu ve olumsuz şekilde etkilediği ifade edilmektedir.

Genel olarak eğitim düzeyinin yüksek olması vergi ödeme istekliliği konusunda olumlu etkiye neden olur. Lewis (1982)'ye göre eğitim düzeyleri yüksek olan mükellefler mali konular hakkında daha bilgilidir. Ayrıca kamu gelir ve harcamaları arasındaki ilişkinin de farkında olmaları sebebiyle vergi ödeme konusunda daha istekli olacaklardır. Eğitim düzeyinin yüksek olması mükelleflerin vergilemeye ilişkin bilgi seviyesinin artmasına neden olurken bilgisizlik sebebi ile ortaya çıkabilecek işlem maliyetlerinin azalmasına da neden olur. Bu doğrultuda eğitim düzeyinin yüksekliği vergi ödeme isteklerini olumlu yönde etkileyecektir (Aktan & Çoban, 2006, s. 148).

Genel olarak eğitim düzeyinin yüksek olması, vergi ödeme istekliliğini olumlu yönde etkileyeceği ifade edilse de bazı çalışmalarda ise vergi ödeme istekliliğini olumsuz yönde etkileyeceği ifade edilmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan mükellefler vergi kaçırma ve vergiden kaçınma hakkında daha fazla bilgili olmaları ve devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığı konusunda daha eleştirel oldukları için vergi ödeme konusundaki isteklerinin azalmasına neden olabilir (Hite, 1997; aktaran Torgler & Murphy, 2004, s. 313). İnsanların eğitim düzeylerinin, vergiye uyum sağlama noktasında negatif bir etki yaptığı eğitim düzeyi yükseldikçe vergi uyumlarının olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir (Dubin & Wilde, 1988) Torgler & Schaltegger, 2005). Bunun yanı sıra bireylerin

eğitimli düzeyleri arttıkça vergi uyumlarının da bununla birlikte olumlu etkilendiği gözlemlenmiştir (Torgler, 2007; McGee & Smith, 2007).

2.2.2.4. Medeni Durum

Vergi uyumunu etkileyen diğer demografik faktör mükelleflerin medeni durumudur. Yapılan çalışmaların bazılarında evlilerin vergi uyum düzeyleri yüksek olduğu sonucu çıkmışken bazılarında ise bekarların vergi uyum düzeylerinin yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Genel olarak toplumdaki statüleri gereği evli kişilerin sosyal ilişkilerinin güçlü olması sebebiyle, bekarlara göre vergi ödeme isteklerinin daha yüksek olacağı ifade edilmektedir (Çomaklı, 2008, s. 116).

Evlilerin sorumluluk duygusu, örnek bir ebeveyn olma içgüdüğü, vergi kaçırdıktan sonra yakalandığında hissedeceği utanç duygusu gibi pek çok faktörden dolayı vergi ödeme isteklilikleri olumlu yönde etkilenecektir. Ancak evli insanlar sorumlulukları gereği bekarlara göre daha fazla harcama yapmakta ve daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadırlar. Artan sorumluluk ile birlikte, vergilerin gelirden meydana getirdiği azalmadan dolayı gelirlerini arttırma içgüdüğü ile vergi ödeme isteklilikleri azalacaktır. Yapılan bazı çalışmalar evlilerin ekonomik kaygılar nedeni ile bekarlara göre vergi ödeme isteklerinin olumsuz etkilendiğini göstermektedir (Demir, 2008, s. 125). Yapılan çalışmalarda medeni durum ve vergi uyumu arasındaki ilişki tam olarak netlik kazanmamıştır. Evli bireylerin vergi uyum düzeylerinin bekarlara göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Song & Yarbrough, 1978; Alm & Torgler, 2006; Torgler, 2006). Ancak bazı çalışmalarda evli bireylerin bekarlara göre vergi kaçırma eğilimlerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Clofelter, 1983; aktaran, Alkan, 2009; Blumenthal & Slemrod, 1992).

2.2.2.5. Mesleki Durum

Vergi uyumunun sağlanmasında mesleki durumun olumlu ve olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bu etkinin farklılaşması, mesleğin gelir yaratma esnekliğine, gelirin elde edilme şartlarına ve elde edilen net gelir bağlı olarak değişmektedir. Gelir yaratma esnekliği ödeme gücünün artmasına sebep olarak vergi ödeme istekliliği üzerinde olumlu etki yapacaktır. Ayrıca çalışma koşulları ağır olan

meslekler ödedikleri vergiler neticesinde vergi yükünü daha fazla hissedeceklerdir ve vergi ödeme istekleri olumsuz etkilenmektedir (Şenyüz, 1995, s. 43-44). Bireylerin mesleki durumlarının vergi ödeme istekliliği üzerindeki etkisi, bireylerin sahip oldukları meslek nedeniyle vergi yükünün ne derecede hissedildiğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Demir, 2008, s. 126).

Yapılan çalışmalarda ücret karşılığında çalışanların vergi uyum sağlamların noktasında daha olumlu oldukları bunun yanı sıra serbest meslek kazancı elde edenlerin daha fazla vergi kaçırma eğilimde olarak vergiye uyum sağlamları noktasında olumsuz davranış içerisinde oldukları gözlemlenmiştir (Feinstein, 1991; Torgler, 2003; Lewis, 1982; Torgler, 2004; Scholz, 1994).

2.2.3. Sosyo- Kültürel Faktörler

Vergi uyumu sosyo-kültürel olarak da birçok faktörden etkilenmektedir. Çalışmamızda sosyo-kültürel faktörler; devlete bağlılık ve güven düzeyi, ülkedeki siyasal iktidarın kabul düzeyi, demokrasi düzeyi ve diğer mükellefler hakkındaki algılamalar şeklinde ele alınacaktır.

2.2.3.1. Devlete Bağlılık ve Güven Düzeyi

Vergi uyumunu etkileyen bir diğer faktör mükelleflerin devlete bağlılık ve güven düzeyidir. Mükelleflerin devlete olan bağlılık ve güven düzeyleri, devlete olan sorumluluklarını yerine getirirken önemli bir etkiye sahiptir. Mükellefler devleti, kendilerini koruyan, kollayan ve refahları için çabalayan bir varlık olarak görmek isterler. Bu isteğin karşılanma derecesi de vergi karşısındaki içsel motivasyonun belirleyicisi olacaktır (Demir, 2008, s. 102). Mükelleflerin devlete olan bağlılık ve güven düzeyleri, devletin devlet olma özelliklerini yerine getirip getirmemesiyle ilgili bir durumdur. Devleti her koşulda yanında göremeyen ve devlete güvenmeyenler, devleti sadece vergi toplayan bir kurum olarak kabul edecektir, bu sebeple devlete olan bağlılığı azalabilecektir (Şenyüz, 1995, s. 37-38).

Devlete bağlılığı ve güveni azalan bir mükellefin vergisini tam olarak ve istekli bir şekilde ödemesi beklenmemektedir (Tanzi & Parthasarathi, 1993, s. 818). Mükellefler vergi kaçırma, yolsuzluk, rüşvet gibi durumların var olduğu düşüncesindeyseler devlete duydukları güvenin azalması ile birlikte vergi ödeme

istekleri de azalacaktır. Ancak hiç kimsenin vergi kaçırma, rüşvet ve yolsuzluk gibi davranışlarda bulunmasına izin verilmiyorsa, denetimler sıkı yapılıyorsa ve hiç kimseye vergi kaçırarak alan bırakılmıyorsa mükellefin güveni artacak ve vergi ödeme istekleri de artacaktır (Muter & Özcan, 2012, s. 23). Kısaca devlete bağlılık ve güven düzeyi arttıkça vergiye olan tahammül artacak ve vergiye uyum düzeyleri olumlu etkilenecek, bağlılık ve güven düzeyi azaldıkça da vergiye olan tahammül azalacak ve vergi uyum düzeyleri olumsuz etkilenecektir (Ünsal, 1987, s. 50). Bireylerin devlete karşı duyduğu bağlılık ve güven düzeyi ile vergi uyumu arasında anlamlı ilişkinin olduğu, devlete karşı duyduğu bağlılık ve güven düzeyi yüksek olan bireylerin vergi uyum düzeylerinin yüksek seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir (Wenzel, 2004; Torgler & Schneider, 2007; Muehlbacher, Kirchler & Schwarzenberger, 2011; Durham, Manly & Ritsema, 2014; Çevik, 2012; Altun, Gürdal & Beşel, 2017).

2.2.3.2. Ülkedeki Siyasal İktidarın Kabul Düzeyi

Ülkedeki siyasal iktidarı kabul düzeyi mükelleflerin vergi uyumu üzerinde etkili olmaktadır. Bir siyasi partinin seçimler sonucunda iktidara gelmesi o partinin öne sürdüğü politikaların toplum tarafından kabul edildiği ifade edilebilir (Nadaroğlu, 1998, s. 37). Mükelleflerin siyasi iktidarı kabul düzeyleri, seçimler sonucunda iktidara gelen siyasi partilerin uyguladığı vergi politikalarını olumlu ya da olumsuz karşılanmasını belirleyen en önemli etkenlerdendir. Siyasi iktidarı kabul eden mükellefler alınan kararları savunulurken, kabul etmeyen mükellefler tarafından, alınan kararlar rahatsızlık yaratacaktır (Karatoy, 2009, s. 63). Diğer bir ifadeyle, siyasi iktidarı kabul eden mükellefler iktidarın vergi politikalarını savunacak, siyasi iktidarı kabul etmeyen mükellefler ise eleştirme eğiliminde olacaklardır. Bu doğrultuda siyasi iktidar vergi ile ilgili yanlış kararlar alsa dahi bu kararları onaylayacaklar, desteklemedikleri bir siyasi iktidarın vergi ile ilgili doğru düzenlemelerine eleştiri yapabileceklerdir (Tuay & Güvenç, 2007, s. 25).

Mükellefler siyasi iktidarın vergi ile ilgili düzenlemelerine kendi vergi yükü sınırlarına kadar dayanabilmektedirler. Vergi yükü kabul edilebilir seviyeleri aştığında siyasi iktidardan destekleri çekilecek ve vergi karşısında olumsuz davranışlara yöneleceklerdir. Bu doğrultuda siyasi iktidarın kabul düzeyi vergi ahlakını olumlu yönde etkileyecektir. Yani seçilmiş bir siyasi iktidarın vergi

ahlakını yükseltmesi için ekonomik durumun yanı sıra vergi ödeyen vatandaşların beklentilerini de dikkate almalıdır (Tosuner & Demir, 2009, s. 7).

2.2.3.3. Demokrasi Düzeyi

Bireylerin vergi uyumlarını etkileyen bir diğer sosyo-kültürel faktör ise ülkedeki demokrasi düzeyidir. Bireyler demokrasi sayesinde vergisel politikaların kararlaştırılmasında doğrudan etkili bir konumdadır. Demokrasilerde seçimler ile birlikte hükümetler hayata geçirecekleri proje ve düzenlemeleri vatandaşların onayına sunmak zorundadırlar. Bu sayede, vergi uygulamalarındaki bilgi asimetrisi azalmakta, mükellefler yürürlüğe giren vergi kanunlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmekte, seçimler ve referandum gibi yöntemler kullanılarak da vergisel konuları yeniden müzakere etme şansına sahip olmaktadır (Torgler, 2003, s. 28-29). Bireylerin demokrasi sayesinde vergisel düzenlemeleri doğrudan etkilemesi söz konusu olduğundan, vergiyi kabullenmeleri daha kolay olacak ve vergi ödeme isteklilikleri bu çerçevede olumlu etkilenecektir. Yani mükellefler kendi onayladıkları vergisel düzenlemelere karşı olumsuz bir tavır içinde olmayacaklardır (Tosuner & Demir, 2009, s. 11). Demokratik ülkelerde bireyler diğer konularda olduğu gibi vergi ile ilgili konularda da söz hakkına sahip olarak, vergi politikasını yönlendirdikleri düşüncesi oluşur ve bu durumunun bireylerin vergi ödeme istekliliklerini yükselteceği söylenebilir (Kaynar Bilgin, 2011a, s. 178). Yapılan çalışmalarda demokrasi düzeyinin bireylerin vergi ödeme istekliliklerini olumlu yönde etkilediği gözlemlenmiştir (Torgler, 2002; Torgler, 2005a, Daude, Gutiérrez & Melguizo, 2012; Gökbunar, Selim & Yanikkaya, 2007).

2.2.3.4. Diğer Mükellefler Hakkındaki Algılamalar

İnsan, sosyal bir varlıktır ve kendisini çevresinden ve toplumdan soyutlayarak yaşayamaz. İnsanlar sosyal psikolojik bir davranış olarak eylemlerini, ekonomik ve sosyal durumlarını diğer insanlarla karşılaştırdıkları gibi vergiler açısından da karşılaştırma yaparlar. Bu doğrultuda kendisinden daha çok geliri olan birisinin kendisiyle aynı veya kendisinden daha az vergi ödediğine şahit olduğunda vergiye uyum sağlamaları olumsuz yönde etkilenecektir. Aynı şekilde, kendisiyle aynı gelire sahip olan birinin, kendisinden daha az vergi

ödediğine şahit olduğu durum da vergiye uyum sağlamaları olumsuz etkilenecektir (Demir, 2008, s. 99).

Bir toplumda vergi kaçırma yaygın olarak yapılıyorsa dürüst mükellefler bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. Vergisel sorumluluklarını düzenli bir şekilde yerine getiren bir mükellef, çevresindeki vergi kaçakçılığının fark eder ve bu yönde bir düşünceye kapılması durumunda vergi kaçırma eğilimleri olumsuz yönde etkilenecektir (Kaynar, 2007, s. 36). Yani insanların vergi kaçırmanın yaygın bir olay olduğunu algılamaları neticesinde vergi ödeme isteklerinde azalmaya neden olacaktır (Torgler & Schneider, 2005, s. 244).

Yapılan çalışmalarda bireylerin diğer mükellefler hakkındaki algılamaları ile vergi ödeme istekliliği arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, diğer mükelleflerin vergi kaçırdığı yönünde bir algı olması durumunda, bireylerin vergi ödeme istekliliklerinin olumsuz yönde etkilendiği gözlemlenmiştir. İzgi Şahpaz & Saruç, 2012; Çiçek, Karakaş & Yıldız, 2008).

2.3. Dindarlık ve Vergi Uyumundaki Etkisi

Vergi hemen hemen tüm ülkelerde kamu finansmanının temel unsurlarından biri olduğu için vergi tahsilatında uyumun sağlanması çok önemlidir. Vergi araştırmalarında uyum konusu, uzun yıllar boyunca farklı açılardan araştırılmıştır. Başlangıçta, mükelleflerin uyum tutumlarının olumsuz bir varsayımı ile başlamış ve son zamanlarda araştırma, mükelleflerin daha olumlu bir tutumuna kaymıştır. Mükelleflerin uyum tutumlarını şekillendirmesi beklenen faktörlerden biri de dindarlıktır (Mohdali vd., 2017, s. 490). Vergi uyumuna yönelik psikolojik-sosyolojik yaklaşımlar dikkate alındığında, dindarlık da dahil olmak üzere ekonomik olmayan faktörler dikkate alınmaktadır. Din, bireylerin belirli bir dini gruba bağlılık derecesi olarak tanımlanırken, dindarlık, bir kişinin dini değerlerine, inançlarına bağlı kalma ve bunları günlük yaşamda kullanma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Nicholson, 2019, s. 28).

Dindarlık, bireyin dini inançlarına dayalı davranışlarını kapsayan bir kavram olup “dinin kişisel uygulaması” olarak tanımlanmaktadır (Allport & Ross, 1967; Cornwall vd., 1986). McDaniel ve Burnett (1990) dindarlığı, Allah tarafından düzenlenmiş olduğuna inanılan ilkelere bağlılık şeklinde ele almaktadır. Türk Dil

Kurumu dindar kelimesini, “Din inancı güçlü, din kurallarına bağlı (kimse)” olarak tanımlamaktadır. Dindar kelimesinin Arapça karşılığı “mutekit”, “müslüman” ve “mütedeyyin”dir. İngilizcede ise religious, godly, devout, pious, devotional, prayerful, devotee, godfearing ve faithful kelimeleri bu anlamda kullanılmaktadır. Dindar kelimesi kutsal emirlere bağlanan kişiyi tanımlamakta ve dindar insanın manevi durumu olarak nitelendirilmektedir. Dindarlık teolojik ve psikolojik açıdan ele alındığında, insani bir vasıftır. Teolojik açıdan ele alındığında dindarların dini vecibelerini yerine getirmesidir. Psikolojik açıdan bakıldığında ise dindarlığın bireyin kutsal ile arasındaki özel bir bağ olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, birey aktiftir ve bu aktiflik bireyin manevi ve bedeni yaşantısında kendisini göstermektedir (Ulu, 2013, s. 18-19).

Hökelekli (2010) dindarlığı “belli bir dinin inanç ve öğretilerinin belli bir zaman ve şartlarda belli bir kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanması” olarak ifade etmektedir. Dindarlık, yaşama ve hissetme yönüyle bireysel yani öznel bir karaktere sahip ise sosyal yansımaları açısından da nesnel ve gözlenebilir bir özelliğe sahiptir (Taş, 2010, s. 52).

Dindarlık kavramı izafi bir özelliktedir ve din ile dini davranış tanımlamalarından bağımsız olarak ele alınamaz (Kurt, 2009, s. 2). Dindarlık, insanın herhangi bir dini ya da herhangi bir inanç sistemini kabul etmesi ve o dine ya da inanç sistemine uygun olarak yaşaması iken dindar, bu yaşantıyı gerçekleştiren ya da gerçekleştirmeye çalışan kişidir. Bu nedenle din kavramından bağımsız olarak düşünülemeyen dindarlık kavramı dindar insanın davranışlarına odaklanarak da daha kolay tanımlanabilir (Karakaya, 2008, s. 21-24). Dindarlık kısaca; “dinin, bireyin inanç, duygu, düşünce, davranış ve ilişkilerindeki etkinliği” olarak ifade edilebilmektedir (Uysal, 2005, s. 49). Yıllar itibarıyla dindarlık kavramının birçok tanımı yapılmıştır, genel olarak dindarlığı insanların inanmış oldukları dine ait kuralları kendi yaşam tarzlarına yansıtmaları olarak ifade edebiliriz.

Dindarlık, bireylerin iman-amel çerçevesinde oluşan dini tutum, deneyim ve davranış biçimlerini, yani kişinin dini yaşantısını, inandığı dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı anlatan bir olgudur (Okumuş, 2006, s. 21). Din mensubu olan kimselerin, dini duygularının yoğunluğu, bağlanma, başvurma, teslim olma

ve dini ibadetlerini, gerekliliklerini yerine getirmedeki hassasiyetleri ve dini vazifeleriyle meşgul olmaları o kimselerin dindarlık boyutunu göstermektedir (Yüce, 2009, s. 24).

Dindarlıkla ilgili farklı yaklaşımlar birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur. Bu yaklaşımlar tek boyutlu, iki boyutlu ve çok boyutlu yaklaşımlar olarak ifade edilmektedir. Tek boyutlu yaklaşımda dindarlık, bireysellik çerçevesinde ele alınmakta ve dindarlık ölçütü sadece ibadethanelere bağlılık olarak değerlendirilmektedir (Turan, 2017, s. 115). Dindarlığın tek boyutlu olarak değerlendirmenin yeterli olmadığı savunularak iki boyutlu yaklaşımlar ortaya atılmış ve Gordon Allport'un çalışmaları örnek teşkil etmektedir. Gordon Allport dindarlığı iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık olarak ele almıştır. Gordon Allport'a göre iç-güdümlü dindarlıkla bireyler dünyadaki yaşama amacını dinde bulacak ve dini ritüelleri ve pratikleri içselleştirmiş olacaktır. Dış-güdümlü dindarlıkla bireylerin dini, kendi çıkarları doğrultusunda bir araç olarak kullanacağı şeklinde ifade etmiştir (Demirci, 2014, s. 35-36).

Kendilerinden önceki araştırmaların yetersizliğini göz önünde bulundurarak dinin kapsamlı bir tanımının yapılması gerektiğini düşünen Glock ve Stark, dindarlığı beş boyutta ele almıştır. Glock, dünya dinleri arasında birçok farklılığın olmasına rağmen, kendi koyduğu boyutlar açısından bakıldığında önemli derecede benzerlikler olduğunu ifade etmektedir. Öncelikle dindarlığın dört boyutunu belirleyen Glock, sonrasında Stark'la birlikte yaptığı çalışmada dindarlığı beş boyut olarak ifade etmektedirler. Bu ortak dindarlık boyutları: İnanç, ibadet, duygu, bilgi ve etki boyutu olarak ifade edilmektedir (Glock, 1998, s. 252-274). Bu beş boyut aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

- İnanç boyutu; inanç veya inançsızlıkla ilgili olup inancın içeriği gibi hususları kapsamaktadır.
- İbadet boyutu; mensubu olunan dinin uygulamalarını içermektedir.
- Duygu boyutu; yaşanan dini tecrübe ile ilgili olumlu ve olumsuz tüm dini duyguları ifade etmektedir.
- Bilgi boyutu; mensubu olunan dinin öğretileri ve kutsal metinleri ile ilgili bilgi sahibi olmasını ifade eder.

- Etki boyutu; diğer dört boyuttan farklı olarak bireylerin günlük yaşantılarında diğer dört boyutun oluşturduğu etkileri ifade etmektedir.

Çok yönlü bir yaratılışa sahip olan bireyin dindarlığının temelinde; onun duyguları, düşünceleri, davranışları, istekleri, arzuları, ümitleri, korkuları, kaygıları, endişeleri, beklentileri, eğilimleri ile kişilik ve benlik özellikleri gibi çok sayıda dinamik faktörden söz edilebilir (Kayıklı, 2002, s. 38). Dini yaşamın insanın yalnızca iç dünyasında yaşanan bir faaliyet olmayıp dışa yansımalarıyla hareket ve davranışlarda da kendini gösterme özelliği vardır. Yani din inanç, davranış ve tutumlara etki ederek kendini göstermektedir (Özbaydar, 1970, s. 5). Din insanın kendi hayat tarzını, gelecekle ilgili planlarını, diğer insanlarla olan ilişkilerini, kısaca insanın her yönüyle tüm davranışlarını etkileme gücüne sahiptir (Hökelekli, 2005, s. 75).

Dindarlık insanların inanmış oldukları dine ait kuralları kendi yaşam tarzlarına yansıtmaları olarak ifade edilebilir. Yaşam tarzlarına etki eden dindarlığın, vergi uyumu üzerinde de olumlu etkisi olduğu literatürde yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur.

Dindarlığın, bireysel risk tercihi, güven ve etik olmayan iş uygulamaları üzerindeki kısıtlamalar ile bağlantıları nedeniyle mikro karar verme faaliyetleri ve makro ekonomi sonuçları üzerinde derin etkileri olduğuna inanılmaktadır. Bu kapsamda dindarlık üzerine yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak risk alma kararları, şirket performansı ve risk, muhasebe bilgisi kalitesi ve sermaye yapısı, yenilikçilik, kurumsal sosyal sorumluluk veya suiistimal gibi mikro karar verme sürecine faaliyetlerine odaklanılmıştır. Bununla birlikte, az sayıda çalışma, vergi uyumunu şekillendirmede dindarlığın rolüne değinmiştir. Yapılan az sayıdaki çalışmada, kültürde yerleşik manevi motivasyonlar veya içsel isteklilik gibi gönüllü vergi uyumunu teşvik eden faktörleri bağlamında dindarlık olgusu ele alınmıştır (Wang & Lu, 2021, s. 328). Mohdali ve Pope (2014), çoğu araştırma tarafından ihmal edilen ve daha fazla incelenmesi gereken ekonomik olmayan faktörlerden birisi olarak dindarlığı almış ve vergi uyumuna ilişkin güncel çalışmaların, ekonomik olmayan faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkisine odaklanması gerektiğini ileri sürmüştür.

Mevcut literatür, dindarlık hakkında iki ilgili bakış açısı sunmaktadır. İlk perspektif, riskten kaçınma ve dinin risk almayı azaltmadaki rolüne odaklanır. Spesifik olarak, önceki araştırmalar, dindarlığın, bireyin riskten kaçınmasıyla pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir ifadeyle daha endişeli bireylerin dine katılım yoluyla rahatlık aramaları daha olasıdır (Malinowski 1925; Gasper & Clore, 1998; Miller & Hoffman, 1995). Bu bağlamda, riskten kaçınma ile uyumlu olarak (yani, denetlenme ve bu cezalara ve kayıplara maruz kalma riskinden kaçınmak için), dindarlığın hem kurumsal hem de bireysel vergi mükellefleri için daha düşük vergiden kaçınma ile ilişkilendirilmesi beklenebilir. Dindarlık üzerine ikinci perspektif, ekonomik ve sosyal etkileşimlerde davranışı etkilemek için sosyal bir mekanizma olarak dinin rolünü vurgulamaktadır. Din temelli sosyal normlar, daha geniş bir ödül ve yaptırım vurgusunu içerdiği için potansiyel olarak güçlü bir davranışsal etkidir. Başka bir ifadeyle din, etik olmayan veya fırsatçı davranışları engelleyen bir yaptırım sistemi olarak görülebilir. Ayrıca, din temelli sosyal normların ihlali, bireyde olumsuz duygulara neden olabilir. Bu ise bireyin sosyal işleyişini bozabilecek, lekelenmiş bir benlik imajına neden olabilir. Potansiyel olarak, din temelli sosyal normların ihlaliyle ilişkili olumsuz duygular, algılanan yasal yaptırım tehdidinden daha güçlü bir caydırıcılık işlevi görebilir (Boone, Khurana & Raman, 2013, s. 54).

Dindarlık seviyeleri yüksek olan bireyler vergi konusunda kutsal kitapları ve diğer dini kaynaklara riayet edeceklerdir ve bu kaynaklarla desteklenen vergilerin farkında olarak daha çok benimseyeceklerdir. Örneğin, İslam dininin beş şartından biri olan zekât, temel bir görev olarak görülmektedir. Bu doğrultuda vergilerin dini kaynaklarla destekleniyor olması vergi ödeme istekliliğinde önemli bir etkiye sahip olabilir (Aktan & Çoban, 2006, s. 151). Ancak hangi sebeple olursa olsun vergiler kamusal hizmetlerin karşılanması için alınmaktadır ve birçok dini inanç tarafından temel bir görev olarak kabul edilmektedir (Şenyüz, 1995, s. 48).

Dini inanç veya dindarlığın mükellefin vergiye uyum süreci üzerindeki etkisini araştırmak üzere uluslararası ve ulusal düzeyde birçok çalışma yapılmıştır. Tittle ve Welch (1983), dindarlığın toplum tarafından kabul edilmeyen çeşitli

davranış biçimleri üzerindeki etkisini; Iowa, New Jersey ve Oregon eyaletlerinden toplamda 1.993 kişiyle yapılan anket çalışması ile test etmiştir. Örneklem olarak bu bölgelerin seçilmesinin nedeni, homojen bir sanayileşme ve kentleşme seviyesinde olmaları ve anormal etnik, ırksal veya yaş yoğunluklarının olmaması nedeniyledir. Bu araştırma, vergilendirme alanında dindarlığın etkisine yönelik olarak yapılan ilk çalışmalardandır. Çalışmada, dini bir topluluğun özelliklerinin vergi kaçakçılığını azalmada etkili olduğuna ilişkin bulgulara ulaşılmıştır.

Grasmick, Kinsey ve Cochran (1991) tarafından yapılan çalışmada, Hristiyan dindarlığı ile vergileme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmada, Yeni Ahit'te geçen “Sezar'ın hakkını Sezar'a verin” emrine atıfta bulunulmuş ve Matta İncillerinde (22.21), Markos (12.17)'da ve Luka (20.25)'daki yer alan, Hristiyanların vergilerini ödeme yükümlülüğü konusundaki, hükümlerin altı çizilerek Hristiyanların vergilemeyi kutsal bir yükümlülük olarak ele aldığı ifade edilmiştir. Çalışmada, dini kimliğin öne çıkmasından kaynaklanan utanç tehdidinin gelir vergilerinde hile yapma olasılığını etkilediğine yönelik tespit bulunmuştur.

Torgler ve Murphy, (2004)' de Avustralya'da ve Torgler ve Schneider (2005)'de Avusturya' da Dünya Değerler Anket verileri ile yaptıkları çalışmalarda dindarlık düzeyi ile vergi ahlakı arasında olumlu bir ilişki olduğunun altını çizmiştir. Torgler (2007, s. 113-124) tarafından yapılan bir çalışmada, vergi ödemenin içsel motivasyonu olarak tanımlanan vergi ahlakını etkileyen potansiyel bir faktör olarak dindarlığı analiz edilmiştir. Çalışmada dindarlık, kiliseye devam, dini eğitim, bir kilisenin veya dini bir organizasyonun aktif üyesi olmak, algılanan dindarlık, dini rehberlik ve kiliseye güven gibi farklı ölçümler kullanılarak incelenmiş ve bazı dinlerin diğerlerinden daha fazla ölçüde vergiye uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan analizde Dünya Değerler Araştırması (1995–1997) kullanılarak 30'dan fazla ülkeyi kapsayan yüksek bir örneklem büyüklüğünde çalışılmış ve Katolik, Protestan, Ortodoks, Müslüman, Yahudi, Hindu ve Budist gibi dünyadaki belli başlı dinler analize dahil edilmiştir. Analiz sonuçları, dindarlık ile vergi ahlakı arasında güçlü bir ilişkiyi göstermiştir. Çalışmada ayrıca; tüm katsayıların, yüzde 1,8 ile 9,3 puan arasında marjinal etkilerle birlikte oldukça önemli olduğu; din eğitimi almış kişiler ile bir kilise

veya dini organizasyonda aktif olarak yer alan kişilerde vergi ahlakının yüksek olduğu ve Katoliklerin, Hinduların, Budistlerin ve başka bir dine mensup kişilerin, dini olmayanlara göre daha yüksek bir vergi ahlakına sahip olma eğiliminde olduğu ifade edilmiştir. Torgler vd. (2008)'de ABD ve Türkiye'deki verileri kullanarak yaptıkları çalışmada, daha yüksek dindarlığın, vergi ahlakı düzeyini olumlu yönde etkileyeceği tespit edilmiştir. Daude, Gutiérrez ve Melguizo (2012)'de Dünya Değerler Araştırması verileri kapsamında, gelişmekte olan ülkelerde dini inançların vergi ahlakını etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Benk, McGee ve Yüzbaşı (2015)' de Dünya Değerler Araştırması verileri kullanılarak 57 ülkede yaptıkları araştırmada, vergileri aldatmaya yönelik tutumun dine göre farklılık gösterdiğini ifade etmiştir.

Boone, Khurana ve Raman (2013) tarafından yapılan çalışmada, kurumsal ve bireysel vergi mükellefleri açısından vergiden kaçınmanın bir belirleyicisi olarak dindarlığı ele alınmıştır. Çalışmada, daha yüksek dindarlık seviyelerinin daha az agresif (yani daha az riskli) vergi pozisyonlarıyla ilişkili olduğu ve daha dindar ABD eyaletlerinde bulunan firmaların vergiden kaçınma olasılığının daha düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, eksik beyan edilen gelirle ölçüldüğü üzere, dindarlığın bireysel vergi mükellefleri tarafından daha düşük vergiden kaçınma ile tutarlı bir şekilde ilişkili olduğunun altı çizilmiştir. Bu sonuçlara dayalı olarak, dindarlığın, kurumsal ve bireysel vergi mükellefleri açısından, vergiden kaçınmanın önemli bir belirleyicisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Carsamer ve Abbam (2020) tarafından yapılan çalışmada, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, Gana pazarlarındaki, vergi uyum sürecinde din ve dindarlığın etkisini incelenmiştir. 472 küçük ve orta ölçekli işletmeye dayalı anket çalışmasında, dindarlığın vergi uyumunu etkilemediği ve vergi kaçakçılığının etik olmayan bir durumu yansıtmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonuçları, düzenleyicilere ve Gana Gelir İdaresi'ne dinden ödün vermeden vergi uyumu eğitimi geliştirmede yardımcı olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Mohdali vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada, dindarlık üzerine yapılan araştırmaların çoğunluğunun ikincil verilere dayandığı ve pek çok çalışmada birincil verilerin kullanılmadığı ifade edilerek, Malezya ve Türkiye'de dindarlığın ve bileşenlerinin hem vergi uyumu bileşenleri, hem de gönüllü ve zorunlu vergi uyumu üzerindeki

etkisi incelenmiştir. Her iki ülkede de bireysel vergi mükelleflerine dağıtılan anketler kullanılmıştır. Dindarlığın, her iki ülkede de vergi mükelleflerinin olumlu tutumlarını etkileyen gönüllü vergi uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Wang ve Lu (2021) tarafından yapılan çalışmada, dinin (bir bütün olarak Budizm ve Taoizm) Çin'deki kurumlar vergisi uyumu üzerindeki etkisini incelenmiştir. 2008-2016 dönemi için Çin borsasından alınan 13.743 yıllık gözlemden oluşan bir örneklem kullanılarak yapılan çalışmada, dini hassasiyetlerin daha güçlü olduğu yerlerde bulunan şirketlerin vergi uyumunda daha iyi performans gösterme eğiliminde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmanın literatüre olan katkısı iki eksenle ele alınmaktadır. İlk olarak, çalışmadaki bulgular, gönüllü vergi uyumunu artırmada kültür, sosyal normlar ve diğer birçok sosyal ve psikolojik faktörün yanı sıra manevi motivasyonların önemini ortaya çıkarmıştır. Bu yönüyle dindarlığın vergi uyum analizlerine dahil edilmesine yönelik önemli bir literatür katkısı söz konusudur. İkinci olarak, bu çalışma, kurumlar vergisine uyumu arttırmada manevi ve maddi olmayan motivasyonlar, gayri resmi ve resmî kurumlar arasındaki ilişkinin derinlemesine analizler ve güvenilir kanıtlar sağlayarak, dinin kurumsal davranışlar üzerindeki etkisine ilişkin önemli kanıtlar sunulmuştur.

Alshira'h, Abdul-Jabbar ve Samsudin (2019)'da vergi ahlakı ile KOBİ'lerin satış vergisi uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma, Ürdün'de KOBİ'ler arasındaki vergi ahlakının satış vergisi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin olup; Ürdün'de hizmet veren 212 KOBİ'nin anket sonuçlarına dayalı olarak test edilmiştir. Vergi ahlakının satış vergisi uyumunu nasıl etkilediğini açıklamak için kurulan Kısmi En Küçük Kareler modelinin sonuçları, vergi ahlakının satış vergisi uyumu üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymuştur. Tanno ve Putri (2019), Endonezya'da, dünyanın en büyük Müslüman ülkesi olarak, dindarlığın işbirliğine dayalı vergiden kaçınma üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada, Endonezya borsasında işlem gören ve 2011 mali tablosunu yayınlayan şirketlerden alınan verileri analiz etmek için Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi (SPSS) kullanılmıştır. Çalışmada, dindarlığın vergi mükelleflerini gönüllü olarak vergi yasalarına uymaya motive ettiği sonucuna varılmıştır. Dabor, Kifordu ve

Abubakar (2021) tarafından yapılan çalışmanın örnekleme, Nijerya eyaletlerdeki vergi uzmanları, işletme sahipleri, akademisyenler, muhasebeciler ve diğer küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Örneklem, Nijerya'da iki baskın dini temsil ettikleri için hem Müslümanlardan hem de Hristiyanlardan alınmıştır. Çalışmanın sonuçları, katılımcıların görüşlerinde yaşa göre anlamlı bir farklılık olmadığını ve hem erkek hem de kadın katılımcıların dindarlığın vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur.

Nicholson (2019) tarafından yapılan çalışmada, Yeni Zelanda'ya ilişkin olarak, vergi uyumunda dindarlığın rolü incelenmiştir. Çalışmada, küçük/orta ölçekli işletme sahipleri, dini liderler ve muhasebeci gibi çeşitli kategorilerinden farklı kişilerle yirmi derinlemesine görüşme yapılmıştır. Her kategori, dindarlık ve vergi uyumu konusundaki değişen deneyimler göz önünde bulundurularak ve Yeni Zelanda'nın mevcut dini geçmişini yansıtacak şekilde seçilmiştir. Sonuçlar, çoğu katılımcının dindarlığın vergi uyumu üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini düşündüğü yönündedir. Torgler ve Murphy (2004), yüksek dindarlığa sahip ülkelerin önemli ölçüde daha düşük suç oranlarına ve daha fazla vergi hasılatına sahip olduğu sonucuna varmıştır. Malezya'da dindarlığın vergi mükelleflerinin uyum tutumları üzerindeki etkisini inceleyen Mohdali ve Pope (2014), dindarlığın gönüllü vergi uyumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi olduğunu ve bunun Malezyalıların sahip olduğu güçlü dini değerlerden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Torgler (2003), aynı konuda hükümete güvenin, gururun ve dindarlığın vergi ahlakı üzerinde sistematik olarak olumlu bir etkiye neden olduğu sonucuna varmıştır. Türk serbest meslek sahipleri arasında dindarlığın vergi uyumu üzerindeki etkisini inceleyen Benk vd. (2016), genel dindarlığın hem gönüllü hem de zorunlu vergi uyumu üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Strielkowski ve Čábelková (2015), kiliseye devam etmenin vergiye gönüllü uyum üzerinde önemli olumlu etkileri olduğunu altını çizmiştir.

Dindarlık ve vergileme ilişkisi bağlamında ulusal düzeyde de bazı çalışmalar bulunmaktadır. Gökbunar, Selim ve Yanikkaya (2007)'de Avrupa Değerler Anketi verileri çerçevesinde Türkiye'de vergi ahlakını belirleyen faktörleri analiz etmiş ve dindarlık düzeyinin bireyin vergi ahlakında istatistiksel

olarak anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna varılmışlardır. İzgi Şahbaz ve Saruç (2012)'de Sakarya Üniversitesi öğrencilerine yaptıkları anket sonucunda dindarlık düzeyleri yüksek olan bireylerin yüksek vergi ahlakı düzeylerine sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kaynar Bilgin (2011a)'da Türkiye'de vergi ahlakının belirleyicileri üzerine yaptığı çalışmasında vergi ahlakını belirleyen en önemli faktörler içerisinde, dini inancın önemi ve dindarlığında olduğu sonucuna varılmıştır.

Dindarlık düzeyinin insanların davranış ve almış oldukları kararlar üzerinde önemli derecede etkili olması, vergi uyumunu etkilemedeki önemini ortaya koymaktadır. Vergi uyumu ve dindarlık faktörü çerçevesinde birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda dindarlık faktörü ile vergi uyumu arasında ilişki olduğu, dindarlık düzeyleri yüksek olan bireylerde vergi uyumu düzeyinin de yüksek olduğu görülmektedir.

3. DİNDARLIĞIN VERGİ UYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ

3.1. Uygulamanın Amacı

Artan devlet harcamaları ile birlikte bu harcamaları finanse etmek sorun haline gelmiştir. Harcamaları finanse eden kaynakların önemi de artan harcamalar ile birlikte artmaktadır. Finansman kaynakları arasında karşılıksız özelliği bulunan vergiler, devletler açısından en büyük ve en önemli gelir kapısı durumunda bulunmaktadır. Vergilerin öneminin artması ile istenilen düzeylerde vergi geliri elde edilebilmesi için vergi uyumu önem kazanmaktadır.

Vergi uyumu etkileyen bir faktör olan ve insanların dini inançlarını yaşam tarzlarına yansıtmaları olarak ifade edilen dindarlık faktörü ile vergi uyumu arasında uluslararası ve ulusal alanda birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle ulusal alanda yapılan çalışmalarda vergi uyumu ve dindarlık arasındaki ilişki ayrıntılı bir şekilde yer almamaktadır. Bu uygulamanın amacı Zonguldak ilinde yaşayan bireylerin vergi uyumu ve dindarlık seviyelerini (ibadet sıklığı, dini inanç, dindarlık düzeyi) ölçmek, dindarlık seviyelerine göre vergi uyumlarındaki farklılıkları istatistiksel olarak incelemektir.

3.2. Uygulamanın Kapsamı ve Kısıtlamaları

Çalışmanın ana kütesini Zonguldak ilinin merkez ilçesinde 2020 yılı kayıtlarına göre ikamet eden 123.977 kişi oluşturmaktadır. İstatistiksel anlamlılık açısından %95 güvenirlik düzeyinde ve %5 hata payı ile ana kütemiz çerçevesinde asgari örneklem büyüklüğümüz 384 olarak hesaplanmaktadır. Çalışmada anket verileri toplanırken kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Yapılan bazı anketlerde eksik ve hata olabileceği düşüncesi ile olabildiğince asgari örneklem büyüklüğü üzerinde anket yapılmaya gayret edilmiştir. Anket uygulaması 409 kişiye yapılmıştır.

Yapılan ankette 16 katılımcının cevaplamalarında tutarsızlık gözlemlendiğinden, bu katılımcıların anketleri analizlere dahil edilmemiştir. Soruları tutarsız cevaplandırdığına karar verilen katılımcıların tespitinde izlenen süreç şöyle özetlenebilir. Öncelikle tutarsızlık değerlendirmesi için bazı sorular ters çevrilerek tekrardan sorulmuştur. Bu sorular Ek 1’de 7. soru 4. sorunun ve 37.

soru 19. sorunun tersi olarak yer almaktadır. Katılımcıların ters çevrilerek tekrardan sorulan bu sorulara aynı yönde cevap verdiğinin gözlenmesiyle karar verilmiştir. Fazla veri kaybetmemek için sorulardan bir tanesinin gözden kaçacağı düşünülmüş ve iki soruya aynı yönde cevap veren katılımcıların sorulara tutarsız cevap verdiklerine karar verilmiştir. Verilerin analizinin 393 anket üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Rassal örnekleme yaklaşımı kullanılmadığından elde edilen sonuçlar 393 katılımcının görüşlerini temsil etmektedir.

Çalışmanın Zonguldak ili merkez ilçesinde yapılmasını etkileyen ilk faktörler eğitim ve ikametgah durumunun Zonguldak ilinde devam ediyor olmasıdır. Ayrıca anket uygulaması sırasında gerekli olan maddi kaynakların yetersiz olması da bu çalışmanın Zonguldak ili merkez ilçe kapsamında yapılmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra 2019 yılı sonlarında ortaya çıkan ve ölümcül etkileri olan Koronavirüs Hastalığı'nın (COVID-19) insanlar arasındaki iletişimi sınırlandırması da, çalışmanın Zonguldak ili merkez ilçede yapılması kararı üzerinde etkili olmuştur.

Türkiyede nüfusun çoğunluğu islam dinine mensup kişilerden oluşurken, nüfusun diğer kalanı ise diğer dinlere ve hiçbir dini gruba mensup olmayan kişilerden oluşmaktadır. Dindarlık denildiği zaman akla ilk gelen bireylerin hangi dini gruba mensup olduğudur, ancak bu çalışmada dindarlık, katılımcıların inandıkları dine bağlılık seviyelerini ifade etmektedir. Yani Zonguldak ilindeki katılımcıların hangi dini grubun mensubu oldukları çalışma için önemli değildir. Bu çalışma için önemli olan, katılımcıların mensubu oldukları dini gruba bağlılıkları yani dindarlık seviyeleridir.

3.3. Uygulamanın Yöntemi

Uygulamamızın anket formu, literatürdeki çalışmaların anket sularının incelenmesi sonucunda bazı değişiklikler yapılarak hazırlanmıştır. Anket formumuz iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ankete katılanların bireysel özellikleri ile ilgili 8 soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise vergi uyumu ve dindarlık seviyelerinin ölçümüne yönelik oluşturulan 7'li likert ölçeğinin kullanıldığı 39 soru yer almaktadır. Anket formu Ek 1' de sunulmuştur. Katılımcıların yapılan ankete vermiş oldukları cevapların tutarlı olması, yani katılımcıların bu anketi ne derecede ciddiye aldığı verilerin tutarlılığı açısından

çok önemli bir konudur. Tutarlılık değerlendirmesi için sorulmuş 7. ve 37. sorular çifte değerlendirme yapmamak için güvenilirlik analizi ve diğer analizlerden çıkarılmıştır. Böylece 37 soru üzerinden veriler analiz edilmiştir.

Anket uygulaması aşamasında çalışmanın konusundan dolayı katılımcılar anket uygulamasına katılmak istemese de anketi uygulayan kişi tarafından hiçbir şekilde kişisel bilgilerinin yer almadığına ikna edilerek gerçekleştirilmiştir. Anket soruları katılımcılara anketi uygulayan kişi tarafından sorularak anket formları doldurulmuştur. Anket uygulaması sonrasında her bir anket formuna numara verilerek Microsoft Excel programı üzerinden bilgisayara veri girişleri yapılmıştır. Çalışma verilerinin değerlendirilmesinde ise SPSS programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin güvenilirliği için Cronbach's Alpha analizi kullanılmıştır.

Analizlerde kullanılan bütün istatistiksel hipotez testlerinde, 0,05 anlamlılık veya 0,95 güven seviyesinde kararlar verilmiştir. Örneğin, anlamlılık (p değeri) değeri, 0,05'ten büyük ($p > 0,05$) ise H_0 'ın doğru olduğunun kabul edilmesi; 0,05'ten küçük ($p < 0,05$) ise H_0 'ın reddedilmesi yani H_1 'in doğru olduğunun kabul edilmesi söz konusudur.

Zonguldak ilindeki katılımcıların vergi uyumu ve dindarlık seviyelerinin ölçümüne yönelik vermiş oldukları cevapların, bir referans skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını görmek amacıyla tek örnek t-testi uygulanmıştır. Bu test, tek grup örneklemin belirli bir değişkene ilişkin ölçülen ortalaması ile aynı değişkene ilişkin öngörülen ya da daha önce hesaplanan, bilinen bir değer arasında belirli bir güven düzeyinde anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu test için yokluk ve alternatif hipotezleri:

- H_0 : Referans skor değeri ile ortalama arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- H_1 : Referans skor değeri ile ortalama arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Alt grup görüş ortalama veya eğilimlerindeki istatistiksel olarak farklılıklar için alt grup gözlem değerlerinin dağılımı normal dağılıma uyması durumunda parametrik, uymaması durumunda parametrik olmayan testlerle incelenmesi gerekir. Merkezi limit teoremine göre uygulamada alt grup örnek sayılarının otuzdan fazla ($n > 30$) olduğu durumlarda normal dağılıma yakınsadığı

görülebilmektedir (Armutlulu, 2008). Çalışmadaki analizlerde parametrik /parametrik olmayan test sonuçları ayrı ayrı elde edilmiş, bu sonuçların hemen hepsi birbiri ile uyumlu (çelişmeyen) istatistiksel kararlar vermiştir. Gerek alt grupların 30'dan büyük içerdiğinden merkezi limit teorisi, gerekse daha güçlü sonuçlar olmasından dolayı parametrik test sonuçları daha önemsenmiştir.

Çalışmada katılımcıların görüşlerindeki farklılıkların belirlenebilmesi için hangi analizin kullanılmasına karar verilmesi açısından normallik testleri yapılmıştır. Analiz bulgularının raporlanmasında, önce alt grupların normal dağılıma uyumları Shapiro-Wilk (S-W) testi ile incelenmiş, uyumlu olanlar parametrik testlerle, normal dağılıma uymayanlarda parametrik olmayan muadil testlerle incelemeler yapılmıştır.

İkili grup örneklerde alt grupların normal dağılıma uymaları durumunda bağımsız iki örnek t testi, uymamaları durumunda ise parametrik olmayan Mann-Whitney U testi ile katılımcıların görüşlerindeki farklılıklara karar verilmiştir.

İkiden fazla alt gruplarda normal dağılım sağlanmaması durumunda parametrik olmayan muadil testi olan Kruskal Wallis testi ile karar verilmiştir. Normal dağılım sağlanması durumunda görüşlerindeki farklılıklara Levene homojenlik testine bakılmış, Levene testine göre H_0 reddedilmemişse ($p>0,05$) Anova testi (F testi), H_0 reddedilmişse ($p<0,05$) Brown-Forsythe testine göre katılımcıların görüşlerindeki farklılıklar incelenmiştir. İstihdam durumunun alt grubu olan kamu sektörünün otuzun altında katılımcısı olduğu ve normal dağılım olmadığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda istihdam durumundaki farklılıklara F testinin parametrik olmayan muadil testi olan Kruskal Wallis testi ile karar verilmiştir. Ayrıca istihdam durumu için Kruskal Wallis testi sonuçları ve Anova testi sonuçlarının genellikle uyumlu olduğu görülmüştür.

3.4. Uygulamanın Bulguları

Yapılan çalışmada uygulama bulguları olarak, ankete ait güvenilirlik analizi, katılımcıların bireysel özelliklerine ait bulgular ve anket soruları çerçevesinde katılımcıların görüşlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.4.1. Güvenilirlik Analizi

Çalışmada kullanılan anketin ölçüm güvenirliği, Cronbach's Alpha Katsayısı ile analiz edilmiştir. Uluslararası akademik çalışmalarda Cronbach's Alpha Katsayısının 0,70 üzerini güvenilir olarak kabul ederken, Pekkaya vd. 2017'de birçok çalışmanın 0,60-0,70 arasında da oldukça güvenilir olduğunu göstermiştir (Pekkaya, Cural & Karabulut, 2017, s. 1072).

Tablo 3.1: Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
0,895	37

Ankette yer alan 10., 26. ve 27. soruların yönlerinin ters olması sebebiyle güvenirlik analizinde ters çevrilerek analiz yapılmıştır. Tablo 3.1'de görüldüğü üzere değerlendirilen 37 soruluk anketin Cronbach's Alpha katsayısı 0,895 olarak hesaplanmış ve 0,70 üzerinde çıkarak anket sorularının yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir.

3.4.2. Katılımcıların Bireysel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Ankete katılan 393 kişinin, anketin ilk bölümünde yer alan yaş, cinsiyet, eğitim durumu, istihdam durumu, medeni durum, ibadet sıklığı, dini inanç ve dindarlık düzeyi sorularına verdikleri cevaplar ile bireysel özellikleri hakkında bilgi sahibi olunması amaçlanmaktadır. Katılımcıların bireysel özellikleri frekans dağılım tabloları aracılığıyla bu bölümde raporlanmıştır.

Çalışmada katılımcıların yaş aralıkları 17-35, 36-55 ve 56-87 şeklinde üç grupta incelenmektedir. Katılımcıların yaşlarına göre frekans dağılımı Tablo 3.2' de yer almaktadır.

Tablo 3.2: Katılımcıların Yaşlarına Göre Frekans Dağılımı

Yaş Aralığı	Sayı	%
17-35	154	39,2
36-55	178	45,3
56-87	61	15,5
Toplam	393	100

Not: Ankete katılan kişilerin yaş aralığı daha önce yapılan çalışmalardaki grupların incelenmesi sonucunda Petry (2002)' ye göre üç grup olarak yapılmasına karar verilmiştir.

Tablo 3.2'ye göre ankete katılanların yaşlarına göre frekans dağılımı, %39,2'si 17-35 yaş aralığının da, %45,3'ü 36-55 yaş aralığında ve %15,5'i 56-87

yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu 56 yaş altında genç ve orta yaş olarak ifade edebileceğimiz grupta yer almaktadır.

Tablo 3.3: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Frekans Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	217	55,2
Erkek	176	44,8
Toplam	393	100

Ankete katılanların cinsiyete göre frekans dağılımı Tablo 3.3’de görüldüğü üzere, %55,2’si kadın ve %44,8’i erkek kişilerden oluşmaktadır. Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımında dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir.

Tablo 3.4: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Frekans Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	%
İlk-Ortaokul	100	25,4
Lise	221	56,2
Üniversite	72	18,3
Toplam	393	100

Tablo 3.4’e göre ankete katılanların eğitim durumuna göre frekans dağılımı ise, %25,4’ü ilk-ortaokul, % 56,2’si lise, %18,3’ü üniversite eğitime sahip kişilerden oluşmaktadır. Bu doğrultuda eğitim durumunda çoğunluğun lise eğitime sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 3.5: Katılımcıların İstihdam Durumuna Göre Frekans Dağılımı

İstihdam Durumu	Sayı	%
Kamu Sektörü	25	6,4
Özel Sektör	130	33,1
İşveren	122	31,0
İşsiz	116	29,5
Toplam	393	100

Ankete katılanların istihdam durumuna göre frekans dağılımı Tablo 3.5’ de görüldüğü üzere, %6,4’ü kamu sektöründe, %33,1’i özel sektörde, %31,0’i işveren ve %29,5’i işsizlerden oluşmaktadır. Özel sektör, işveren ve işsiz grubundakilerin dağılımı birbirlerine yakın oranlarda olmakla birlikte kamu sektöründe yer alan kişilerin oranındaki azlık dikkat çekmektedir.

Tablo 3.6: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Frekans Dağılımı

Medeni durum	Sayı	%
Evli	246	62,6
Bekâr	147	37,4
Toplam	393	100

Tablo 3.6'ya göre ankete katılanların medeni durumuna göre frekans dağılımı incelendiğinde, %62,6'sı evli ve %37,4'ü bekâr kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu doğrultuda ankete katılanlarda evli kişilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Tablo 3.7: Katılımcıların İbadet Sıklığına Göre Frekans Dağılımı

İbadet Sıklığı	Sayı	%
Hiç	33	8,4
Nadir	163	41,5
Haftada 1	138	35,1
Gün 1-Günde çok	59	15,0
Toplam	393	100

Tablo 3.7'de ankete katılanların ibadet sıklığına göre frekans dağılımı ise, %8,4'ü hiç, %41,5'i nadir, %35,1'i haftada 1 ve %15,0'i günde 1-günde çok olarak ifade eden kişilerden oluşmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun ibadet sıklıklarını nadir ve haftada 1 olarak ifade ettikleri görülmektedir.

Tablo 3.8: Katılımcıların Dini İnancına Göre Frekans Dağılımı

Dini İnanc	Sayı	%
Dindar	346	88,0
Dindar Olmayan	22	5,6
Ateist	0	0
Diğer	25	6,4
Toplam	393	100

Ankete katılanların dini inanca göre dağılımı Tablo 3.8'de görüldüğü üzere; %88,0'i dindar, %5,6'sı dindar olmayan ve %6,4'ü diğer olarak ifade eden kişilerden oluşmaktadır. Dini inanç dağılımındaki çoğunluk kendini dindar olarak tanımlayan kişilerden oluşurken, dindar olmayan ve diğer olarak tanımlayan kişilerin de sayısının az denilemeyecek kadar olduğu dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda ankete katılan katılımcıların sorulara verdikleri cevaplarda gerçek düşüncelerini rahatlıkla ifade ettikleri söylenebilir. Ateist alt grubunun örneklem sayısının sıfır olması nedeniyle istatistiksel testlere dahil edilmemiştir. Ayrıca istatistiksel testlerde dindar olmayan (22) ve diğer grubundaki (25) alt grup örnek sayılarının az olması nedeniyle diğer* grubu altında birleştirilerek istatistiksel hipotezler test edilmiştir.

Tablo 3.9: Katılımcıların Dindarlık Düzeyine Göre Frekans Dağılımı

Dindarlık Düzeyi	Sayı	%
Alt (1-4)	74	18,8
Orta (5-6)	216	55,0
Üst (7-10)	103	26,2
Toplam	393	100

Ankete katılan kişilerin kendi dindarlık düzeylerini belirtmeleri için 1 ile 10 arasında puan vermeleri istenilmiştir. Dindarlık düzeyi, alt grup gözlem sayılarının dengeli dağılım olması için Alt (1-4), Orta (5-6) ve Üst (7-10) şeklinde gruplandırılmıştır. Tablo 3.9’da ankete katılanların %18,8’i Alt (1-4) grup, %55,0’i Orta (5-6) grup ve %26,2’si Üst (7-10) grup olarak kendilerini ifade eden kişilerden oluşmaktadır. Katılımcıların dindarlık düzeyi dağılımında çoğunluk olarak kendini orta (5-6) grupta tanımlayan kişilerden oluştuğu görülmektedir.

3.4.3. Katılımcıların Görüşleri ve Görüşlerindeki Farklılıklara İlişkin Bulgular

Artan harcamaların finansmanı için birincil kaynak olan vergilerin yeterli düzeyde toplanabilmesi için vergi uyumunun yüksek olması gerekmektedir. Verginin öznesi konumunda olan insanların, kendi iç dünyasında yaşadığı dini inancını yaşam tarzlarına yansıtarak bütün hayatları üzerindeki etkisi olduğu gibi vergi uyumunu da etkilediği beklenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların vergi uyumu ve dindarlıklarına yönelik görüşleri katılımcıların bireysel özellikleri, dini inanç, ibadet sıklığı ve dindarlık düzeylerine göre farklılıkları değerlendirilmektedir.

Çalışmamızda katılımcılara ait görüş ortalamalarının kategorileştirilmesinde Tablo 3.10’daki ortalamalar ve puan karşılıkları ele alınmaktadır. Buna göre hesaplanan 7’li Likert ölçeği Kesinlikle Katılmıyorum (1KKKMY), Katılmıyorum (2KMY), Kısmen Katılmıyorum (3KKMY), Kararsızım (4KRZ), Kısmen Katılıyorum (5KKY), Katılıyorum (6KY), Kesinlikle Katılıyorum (7KKKY) aralık değerlerine göre analiz yorumları yapılmıştır.

Tablo 3.10: Ortalamalar İçin Verilen Puanların Karşılıkları

Puan Aralığı	Anlamı	Puan Karşılığı	Kısaltma
1,00-1,86	Kesinlikle Katılmıyorum	1	KKKMY
1,87-2,71	Katılmıyorum	2	KMY
2,72-3,57	Kısmen Katılmıyorum	3	KKMY
3,58-4,43	Kararsızım	4	KRZ
4,44-5,29	Kısmen Katılıyorum	5	KKY
5,30-6,14	Katılıyorum	6	KY
6,15-7,00	Kesinlikle Katılıyorum	7	KKKY

Kaynak: Cural vd. (2016, s. 91). Her sınıf aralığı 7'li ölçekte 0,857 (=6/7) olarak belirlenmiştir.

Tablo3.11'de görüldüğü üzere anketen katılan katılımcıların 37 soruya verdikleri cevapların bir kategoriye yerleştirilmesinde tek örnek t-testi ve puan karşılığı karar sütunları yer almaktadır. Bu sütunlar ortalamalar için hangi kararın verilebileceğine yardımcı olmaktadır. T-testine göre kararlarda istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta bir farkın olup olmadığının test edilmesi ile katılımcıların ortalamaları ile referans değerleri arasında hangi puan kategorilerinde yer aldıklarına karar verilmektedir. Puan karşılığı karar sütununda ise Tablo 3.10'a göre ortalamaların hangi kategoride yer aldığına karar verilmektedir.

Tablo 3.11: Katılımcıların Vergi Uyumu ve Dindarlık ile İlgili Görüşleri

SORULAR #	N	Ort.	S.	DK	t* (p değeri)				Karar	
					3	4	5	6	T Testi	Puan A.
S1Din hayatta önemli	393	5,68	1,19	21,0	0,000	0,000	0,000	0,000	5 KKY-6 KY	6 KY
S2Düny grşü innç belr	393	4,97	1,42	28,6	0,000	0,000	0,645	0,000	5KKY	5 KKY
S3innca göre yşmya çlş	393	4,94	1,32	26,8	0,000	0,000	0,360	0,000	5KKY	5 KKY
S4İnnç-hayata yğn etkili	393	4,83	1,45	29,9	0,000	0,000	0,020	0,000	4KRZ-5KKY	5 KKY
S5Görv-ibdet yer getrm	393	4,95	1,21	24,5	0,000	0,000	0,454	0,000	5KKY	5 KKY
S6Kutsal kitap bilgi sahibi	393	4,07	1,61	39,6	0,000	0,365	0,000	0,000	4KRZ	4 KRZ
S8Sşyl prob innce başvrm	393	4,62	1,75	37,9	0,000	0,000	0,000	0,000	4KRZ-5KKY	5 KKY
S9İktsd prob innce başvrm	393	3,71	1,84	49,5	0,000	0,002	0,000	0,000	3KKMY-4KRZ	4 KRZ
S10Din iktst krştrlmamal	393	4,48	2,00	44,7	0,000	0,000	0,000	0,000	4 KRZ-5KKY	5 KKY
S11Din-iktsd mli hkm blg	393	3,39	1,46	43,0	0,000	0,000	0,000	0,000	3KKMY-4KRZ	3 KKMY
S12Gelir Allah'ın lütfu	393	5,45	1,32	24,2	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S13Gelir emek karşlk	393	5,16	1,59	30,8	0,000	0,000	0,050	0,000	5KKY	5 KKY
S14İnnce ölç para-mal vrrm	393	5,50	1,13	20,6	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S15Vrg yasa-din uyml olm	393	4,55	1,83	40,2	0,000	0,000	0,000	0,000	4KRZ-5KKY	5 KKY
S16Vrgy rıza-gönlü ödm	393	5,37	1,62	30,1	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S17Hiç vergi kaçırmam	393	5,82	1,21	20,8	0,000	0,000	0,000	0,004	5KKY-6KY	6 KY
S18Vergi kanuna göre ödm	393	6,02	0,98	16,3	0,000	0,000	0,000	0,644	6KY	6 KY
S19Vrg vatandaşlık görevi	393	5,92	1,28	21,7	0,000	0,000	0,000	0,239	6KY	6 KY
S20Vrg kırmk hzmt azltr	393	5,51	1,38	25,1	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S21Ödnn vergilerin farknda	393	4,30	1,81	42,2	0,000	0,001	0,000	0,000	4KRZ-5KKY	4 KRZ
S22vergi hizm. Karşl	393	4,51	1,92	42,5	0,000	0,000	0,000	0,000	4KRZ-5KKY	5 KKY
S23vrği -dvlt yernd klınyo	393	3,18	1,75	55,1	0,047	0,000	0,000	0,000	3KKMY-4KRZ	3 KKMY
S24vrği krşılğnda hzmt ytrli	393	2,91	1,74	60,0	0,285	0,000	0,000	0,000	3KKMY	3 KKMY
S25Vergi sistemi adil	393	2,80	1,67	59,6	0,021	0,000	0,000	0,000	2KKMY-3KKMY	3 KKMY
S26Ödnn vrgi glire gre fzla	393	5,09	1,76	34,6	0,000	0,000	0,290	0,000	5 KKY	5 KKY
S27Vergi oranı yüksek	393	5,34	1,66	31,2	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S28Kçük mkrtr vrgi kırlmmalı	393	5,66	1,24	21,8	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S29Kçkçlık çok-vrgi ödnmli	393	5,45	1,40	25,7	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY

SORULAR #	N	Ort.	S.	DK	t* (p değeri)				Karar	
					3	4	5	6	T Testi	Puan A.
S30Vrg kırmk yüzüzrtc suç	393	5,59	1,38	24,6	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S31Fırsat olsa vrgi kırmam	393	5,59	1,34	24,1	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S32Vrgi kırmak ahliki değil	393	5,91	1,01	17,0	0,000	0,000	0,000	0,072	6KY	6 KY
S33Vrg kırm tıplm saygl yittr	393	4,87	1,75	36,0	0,000	0,000	0,128	0,000	5KKY	5 KKY
S34İnnç-vrgi kırmıyı azaltır	393	4,97	1,74	34,9	0,000	0,000	0,728	0,000	5KKY	5 KKY
S35Vrgi ödememek günah	393	5,50	1,53	27,8	0,000	0,000	0,000	0,000	5KKY-6KY	6 KY
S36Oran yüksek-vrg ödemeli	393	5,06	1,56	30,9	0,000	0,000	0,420	0,000	5KKY	5 KKY
S38Zekat yerine vergi ödrim	393	2,78	1,80	64,7	0,014	0,000	0,000	0,000	2KMY-3KKMY	3 KKMY
S39Vrgi ödrim + zekat verim	393	5,08	1,69	33,3	0,000	0,000	0,356	0,000	5KKY	5 KKY

#: Tablonun daha anlaşılır olması için sorular kısaltılarak verilmiştir. Soruların açılımı Ek 1’ de yer almaktadır.

Not: Ort: Ortalama, S: Standart Sapma, DK: Değişim katsayısı, t* (p değeri): tek örnek t-testi istatistiği p değeridir. , 1, 2 ve 7 referans olarak kullanıldığı t-testi anlamlılıkları 0,01 altında olduğundan raporlanmamış 3, 4, 5, 6 referansları için yapılan t testi p değerleri tablodaki gibidir. Karar sütunundaki T testi ise tek örnek t-testlerine göre, Puan A. ise Ortalamalar İçin Verilen Puanların Karşılıkları tablosu dikkate alınarak kararları verilmiştir.

S1-Dinin insan hayatı için çok önemli olduğunu düşünüyorum, konusuna katılımcıların 5,68 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY’den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S1 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.12: Dinin İnsan Hayatı İçin Çok Önemli Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,76	Diğer* 5,11			MWU p değeri 0,103
İbadet Sıklığı	Hiç 5,00	Nadir 5,66	Haftada1 5,54	Günde1-çok 6,47	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,84	Orta 5,65	Üst 6,36	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 5,58	36-55 5,71	56-87 5,87	B-F p değeri 0,244	
Cinsiyet	Kadın 5,72	Erkek 5,64			MWU p değeri 0,196
Medeni Durum	Evli 5,75	Bekâr 5,57			MWU p değeri 0,819
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,98	Lise 5,56	Üniversite 5,67	B-F p değeri 0,009	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 6,28	Özel Sektör 5,43	İşveren 5,70	İşsiz 5,82	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.12’de görüldüğü üzere S1 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta Dini inanç, yaş, cinsiyet ve medeni duruma göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. İbadet sıklığı, dindarlık düzeyi, eğitim durumu

ve istihdam durumuna göre ise anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, yaş, cinsiyet ve medeni durum için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Katılımcıların dinin insan hayatı için çok önemli olduğunu düşünüyorum konusuna, ibadet sıklıkları arttıkça konuya katılımlarının arttığı gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise kendilerini üst düzey olarak tanımlayanlarda konuya katılımın daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça, dinin insan hayatı için çok önemli olduğunu düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların ilk-ortaokul seviyesindekilerin en fazla katılımı gösterdikleri, lise seviyesindekilerin ise en az katılımı gösterdikleri gözlemlenmiştir. İstihdam durumuna göre ise konuya katılımın, en fazla kamu sektöründekilere ait olduğu, en az ise özel sektördekilere ait olduğu gözlemlenmiştir.

S2-Dünya görüşümün temelini dini inançlarım belirler, konusuna katılımcıların 4,97 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. Bu durumda S2 için katılımcıların 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.13: Dünya Görüşümün Temelini Dini İnançlarım Belirler Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,15	Diğer* 3,60	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 3,97	Nadir 4,81	Haftada1 5,03	Günde1-çok 5,81	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,46	Orta 5,08	Üst 5,81	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,71	36-55 5,11	56-87 5,18	B-F p değeri 0,015	
Cinsiyet	Kadın 4,92	Erkek 5,03	MWU p değeri 0,863		
Medeni Durum	Evli 5,18	Bekâr 4,61	MWU p değeri 0,000		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,40	Lise 4,86	Üniversite 4,71	B-F p değeri 0,001	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,72	Özel Sektör 5,04	İşveren 5,07	İşsiz 4,62	KW p değeri 0,003

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.13’de görüldüğü üzere S2 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre ise anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Dünya görüşümün temelini dini inançlarım belirler konusuna, dini inancı dindar olanların kısmen katılım göstermeleri ile birlikte diğer grubundaki katılımcıların ise kararsızlık içerisinde oldukları dikkat çekmektedir. Katılımcıların ibadet sıklıkları arttıkça kararsızlık eğiliminden katılıyorum eğilimine doğru konuya katılımlarının arttığı da gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptakilerin kısmen katılmıyorum eğiliminde olmakla birlikte üst gruba doğru gittikçe katılıyorum eğiliminin artarak devam ettiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça, dünya görüşümün temelini dini inançlarım belirler konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yaş aralığı yükseldikçe katılımlarının arttığı görülmüştür. Medeni durumlarında ise evlilerin daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeyleri yükseldikçe konuya katılımın azaldığı dikkat çekmektedir. İstihdam durumuna göre ise konuya katılımın, en fazla kamu sektöründekilere ait olduğu, işsizlerin ise en az katılımı gösterdikleri gözlemlenmiştir.

S3-Hayatımı dini inançlarıma göre yaşamaya çalışıyorum, konusuna katılımcıların 4,94 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY’dan farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. Katılımcıların S3 için 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.14: Hayatımı Dini İnançlarıma Göre Yaşamaya Çalışıyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,08	Diğer* 3,87	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,06	Nadir 4,85	Haftada1 4,91	Günde1-çok 5,75	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,69	Orta 4,98	Üst 5,75	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,71	36-55 5,06	56-87 5,15	B-F p değeri 0,017	
Cinsiyet	Kadın 4,94	Erkek 4,93	MWU p değeri 0,432		
Medeni Durum	Evli 5,12	Bekâr 4,64	MWU p değeri 0,004		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,32	Lise 4,82	Üniversite 4,78	B-F p değeri 0,004	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,52	Özel Sektör 4,98	İşveren 4,91	İşsiz 4,80	KW p değeri 0,058

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.14’de görüldüğü üzere S3 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum ve eğitim durumu göre ise anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet ve istihdam durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Hayatımı dini inançlarıma göre yaşamaya çalışıyorum konusuna, dini inancı dindar olanların kısmen katılımları olmakla birlikte diğer grubundaki katılımcıların ise kararsızlık içerisinde oldukları dikkat çekmektedir. İbadet sıklıklarına göre hiç ibadetlerini yerine getirmeyen katılımcıların kararsızlık içerisinde olduğu, ibadet sıklığı arttıkça konuya katılımlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptakilerin kararsız eğiliminde oldukları, üst gruba doğru gittikçe katılıyorum eğiliminin artarak devam ettiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça, hayatımı dini inançlarıma göre yaşamaya çalışıyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yaş aralığı yükseldikçe katılıyorum eğiliminin arttığı görülmüştür. Medeni durumlarında ise evlilerin bekârlara göre daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeyleri yükseldikçe kısmen katılıyorum eğiliminde oldukları dikkat çekmektedir.

S4-Dini inançların gündelik hayata yoğun etkisi olduğuna inanıyorum, konusuna katılımcıların 4,83 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 4KRZ ve 5KKY'dan farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. Yani S4 için katılımcıların 4KRZ ve 5KKY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 5KKY kategorisine eğimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.15: Dini İnançların Gündelik Hayata Yoğun Etkisi Olduğuna İnanıyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,92	Diğer* 4,19	MWU p değeri 0,003		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,36	Nadir 4,58	Haftada 1 4,80	Günde 1-çok 5,85	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,70	Orta 4,87	Üst 5,56	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,66	36-55 4,83	56-87 5,26	B-F p değeri 0,013	
Cinsiyet	Kadın 4,81	Erkek 4,86	MWU p değeri 0,897		
Medeni Durum	Evli 4,94	Bekâr 4,64	MWU p değeri 0,041		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,40	Lise 4,71	Üniversite 4,42	B-F p değeri 0,000	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,08	Özel Sektör 4,76	İşveren 4,83	İşsiz 4,85	KW p değeri 0,192

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.15’de görüldüğü üzere S4 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum ve eğitim durumu göre ise anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet ve istihdam durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Dini inançların gündelik hayata yoğun etkisi olduğuna inanıyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundaki katılımcıların kararsızlık içerisinde oldukları, dindar olanların ise kısmen katılıyorum görüşüne sahip oldukları dikkat çekmektedir. Katılımcıların ibadet sıklıkları arttıkça konuya katılımlarının kararsızlık eğiliminden, katılıyorum eğilimine doğru arttığı da gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptakilerin kararsızlık içerisinde oldukları, üst gruba doğru gittikçe katılıyorum görüşünün artarak devam ettiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça, dini inançların gündelik

hayata yoğun etkisi olduğuna inanıyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yaş aralığı yükseldikçe konuya katılımlarının arttığı görülmüştür. Üniversite eğitime sahip kişilerin kararsızım eğiliminde oldukları, lise ve ilk-ortaokul eğitimi olanların ise katılıyorum görüşüne sahip oldukları gözlemlenmiştir.

S5-Dini görev ve ibadetlerimi yerine getirmeye özen gösteriyorum, konusunda katılımcıların 4,95 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. Katılımcıların S5 için 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.16: Dini Görev ve İbadetlerimi Yerine Getirmeye Özen Gösteriyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,07	Diğer* 4,11	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,03	Nadir 4,76	Haftada1 4,93	Günde1-çok 6,05	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,12	Orta 4,88	Üst 5,71	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,68	36-55 5,08	56-87 5,28	B-F p değeri 0,001	
Cinsiyet	Kadın 4,97	Erkek 4,94	MWU p değeri 0,552		
Medeni Durum	Evli 5,16	Bekâr 4,61	MWU p değeri 0,000		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,41	Lise 4,81	Üniversite 4,75	F testi p değeri 0,000	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,16	Özel Sektör 4,85	İşveren 5,02	İşsiz 4,95	KW p değeri 0,533

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.16'da görüldüğü üzere S5 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum ve eğitim durumu göre ise anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet ve istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir

Dini görev ve ibadetlerimi yerine getirmeye özen gösteriyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundaki katılımcıların kararsızlık içerisinde oldukları, dindar olanların ise kısmen katılıyorum görüşüne sahip oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların ibadet sıklıkları arttıkça konuya katılımlarının kararsızım eğiliminden katılıyorum eğiliminde giderek arttığı da gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptakilerin kararsız eğiliminde oldukları, üst gruba doğru gittikçe katılıyorum eğiliminin artarak devam ettiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça, dini görev ve ibadetlerimi yerine getirmeye özen gösteriyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcılar yaş aralığına göre kısmen katılıyorum görüşüne sahip olmakla birlikte yaş aralığı arttıkça konuya katılımlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Medeni durumlarında ise evlilerin daha fazla kısmen katılıyorum eğilimi gösterdikleri görülmüştür. Eğitim durumuna göre ise eğitimleri yükseldikçe katılımın azaldığı gözlemlenmiştir.

S6-Kutsal kitabımın gerekleri konusunda bilgi sahibiyim, konusunda katılımcıların 4,07 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 4KRZ'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 4KRZ kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. Katılımcıların S6 için 4KRZ kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.17: Kutsal Kitabımın Gerekleri Konusunda Bilgi Sahibiyim Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,01	Diğer* 4,51	MWU p değeri 0,050		
İbadet Sıklığı	Hiç 3,85	Nadir 4,12	Haftada 1 3,70	Günde 1-çok 4,95	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,11	Orta 3,87	Üst 5,20	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,55	36-55 3,70	56-87 3,98	F testi p değeri 0,000	
Cinsiyet	Kadın 4,39	Erkek 3,68	MWU p değeri 0,000		
Medeni Durum	Evli 3,87	Bekâr 4,42	MWU p değeri 0,001		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 3,93	Lise 4,15	Üniversite 4,04	F testi p değeri 0,521	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 4,88	Özel Sektör 3,69	İşveren 3,65	İşsiz 4,78	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.17’de görüldüğü üzere S6 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç ve eğitim durumu göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. İbadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, cinsiyet, medeni durum ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir

Kutsal kitabımın gerekleri konusunda bilgi sahibiyim konusuna, Günde1- çok ibadetlerini yerine getirenlerin kısmen katılıyorum eğiliminde oldukları, diğer gruptakilerin konuya katılımda kararsızlık içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptakilerin kısmen katılmıyorum görüşüne sahip oldukları, orta gruptakilerin kararsızlık ve üst gruptakilerin kısmen katılıyorum eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça, kutsal kitabımın gerekleri konusunda bilgi sahibiyim konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Genç katılımcıların kısmen katılıyorum eğilimde oldukları diğer katılımcıların ise konuya katılımda kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. Cinsiyete göre kararsızlık içerisinde olmakla birlikte evlilerin daha fazla katılıyorum eğiliminde oldukları görülmüştür. Medeni durumlarında ise kararsızlık eğiliminde olmakla birlikte bekârların daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. İstihdam durumuna göre özel sektör ve işverenlerin kararsızlık içerisinde oldukları, kamu sektörü ve işsizlerin ise konuya kısmen katılım gösterdikleri gözlemlenmiştir.

S8-Sosyal problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum, konusuna katılımcıların 4,62 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 4KRZ ve 5KKY’dan farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. S8 için katılımcıların 4KRZ ve 5KKY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 5KKY kategorisine eğimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.18: Sosyal Problemlerle İlgili Karar Vermem Gerektiğinde, Dini İnançlarıma Başvuruyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,76	Diğer* 3,53	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 3,67	Nadir 4,69	Haftada1 4,49	Günde1-çok 5,25	B-F p değeri 0,001
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,16	Orta 4,70	Üst 5,49	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,53	36-55 4,63	56-87 4,80	F testi p değeri 0,574	
Cinsiyet	Kadın 4,70	Erkek 4,51	MWU p değeri 0,546		
Medeni Durum	Evli 4,76	Bekâr 4,38	MWU p değeri 0,005		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,98	Lise 4,47	Üniversite 4,57	F testi p değeri 0,049	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,08	Özel Sektör 4,82	İşveren 4,50	İşsiz 4,41	KW p değeri 0,059

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.18’de görüldüğü üzere S8 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet ve istihdam durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir

Sosyal problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların kısmen katılıyorum görüşünde oldukları, diğer grubundakilerin ise kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların ibadet sıklıkları arttıkça konuya katılımlarının kararsızım eğiliminden kısmen katılıyorum eğiliminde giderek arttığı da gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptakilerin kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları, üst gruba doğru gittikçe katılıyorum eğiliminin artarak devam ettiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça sosyal problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum konusuna katılmıyorum görüşünün arttığı gözlemlenmektedir. Medeni durumlarında ise bekârların kararsızlık içerisinde oldukları, evlilerin kısmen katılıyorum görüşüne sahip oldukları görülmüştür. Eğitim durumuna göre

ise katılımcılar kısmen katılıyorum eğiliminde olmakla birlikte İlk-Ortaokul düzeyindekilerin konuya daha fazla katılım gösterdikleri gözlemlenmiştir.

S9-İktisadi problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum, konusuna katılımcıların 3,71 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 3KKMY ve 4KRZ'dan farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 4KRZ kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. S9 için katılımcıların 3KKMY ve 4KRZ kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 4KRZ kategorisine eğimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.19: İktisadi Problemlerle İlgili Karar Vermem Gerektiğinde, Dini İnançlarıma Başvuruyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 3,85	Diğer* 2,66	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 3,00	Nadir 3,47	Haftada1 3,71	Günde1-çok 4,76	F testi p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 2,32	Orta 3,63	Üst 4,87	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 3,73	36-55 3,60	56-87 4,00	B-F p değeri 0,335	
Cinsiyet	Kadın 3,70	Erkek 3,73	MWU p değeri 0,798		
Medeni Durum	Evli 3,87	Bekâr 3,44	MWU p değeri 0,012		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,02	Lise 3,52	Üniversite 3,86	F testi p değeri 0,058	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 4,12	Özel Sektör 3,79	İşveren 3,78	İşsiz 3,46	KW p değeri 0,174

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.19'da görüldüğü üzere S9 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi ve medeni duruma göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir

İktisadi problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların kararsızlık içerisinde oldukları, diğer grubundakilerin ise katılmıyorum görüşüne sahip oldukları gözlemlenmiştir. İbadet sıklıkları arttıkça konuya katılımlarının, kısmen

katılmıyorum eğiliminden kısmen katılıyorum eğiliminde giderek arttığı da gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptakilerin katılmıyorum görüşünde oldukları, üst gruba doğru gittikçe katılımcıların kısmen katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça, iktisadi problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum konusuna katılmıyorum görüşünün arttığı gözlemlenmektedir. Medeni durumlarında ise bekârlar kısmen katılmıyorum görüşünde olmakla birlikte evlilerin konuya katılımda kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür.

S10-Dinsel konularla iktisadi olayların birbirine karıştırılmaması gerektiğini düşünüyorum, konusuna katılımcıların 4,48 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 4 KRZ ve 5KKY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S10 için katılımcıların 4 KRZ ve 5KKY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 5KKY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.20: Dinsel Konularla İktisadi Olayların Birbirine Karıştırılmaması Gerektiğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,37	Diğer* 5,34	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,88	Nadir 4,72	Haftada1 4,57	Günde1-çok 3,41	F testi p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,64	Orta 4,59	Üst 3,44	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,62	36-55 4,52	56-87 4,02	F testi p değeri 0,126	
Cinsiyet	Kadın 4,54	Erkek 4,41	MWU p değeri 0,483		
Medeni Durum	Evli 4,28	Bekâr 4,82	MWU p değeri 0,001		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,16	Lise 4,74	Üniversite 4,15	B-F p değeri 0,019	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 4,20	Özel Sektör 4,57	İşveren 4,24	İşsiz 4,71	KW p değeri 0,126

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.20’de görüldüğü üzere S10 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir.

Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet ve istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir

Dinsel konularla iktisadi olayların birbirine karıştırılmaması gerektiğini düşünüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların kararsızlık içerisinde oldukları, diğer grubundaki katılımcıların ise katılıyorum görüşüne sahip oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların ibadet sıklıkları arttıkça konuya katılımlarının kısmen katılıyorum eğiliminden, kısmen katılmıyorum eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyinde ise alt gruptaki katılımcıların katılıyorum görüşünde oldukları, orta gruptakilerin kısmen katılıyorum ve üst gruptakilerin ise kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça dinsel konularla iktisadi olayların birbirine karıştırılmaması gerektiğini düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Medeni durumlarına göre evlilerin kararsızlık içerisinde oldukları bekârların ise kısmen katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Eğitim durumuna göre lise düzeyindekilerin kısmen katılıyorum görüşünde oldukları diğerlerinin ise kararsızlık görüşünde oldukları gözlemlenmiştir.

S11-Dinin iktisadi ve mali hükümlerinde bilgi sahibiyim, konusunda katılımcıların 3,39 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 3KKMY ve 4KRZ'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 3KKMY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S11 için katılımcıların 3KKMY ve 4KRZ kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 3KKMY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.21: Dinin İktisadi ve Mali Hükümlerinde Bilgi Sahibiym Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 3,36	Diğer* 3,57			MWU p değeri 0,304
İbadet Sıklığı	Hiç 3,15	Nadir 3,60	Haftada 1 3,19	Günde 1-çok 3,39	B-F p değeri 0,106
Dindarlık Düzeyi	Alt 2,82	Orta 3,19	Üst 4,20	F testi p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 3,82	36-55 3,06	56-87 3,26	B-F p değeri 0,000	
Cinsiyet	Kadın 3,54	Erkek 3,20			MWU p değeri 0,015
Medeni Durum	Evli 3,22	Bekâr 3,67			MWU p değeri 0,004
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 3,00	Lise 3,57	Üniversite 3,36	F testi p değeri 0,005	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 3,88	Özel Sektör 3,24	İşveren 3,04	İşsiz 3,81	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.21’de görüldüğü üzere S11 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç ve ibadet sıklığı göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyi, yaş, cinsiyete, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç ve ibadet sıklığı için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Dinin iktisadi ve mali hükümlerinde bilgi sahibiyim konusuna, dindarlık düzeyinde üst gruptakilerin kararsızlık içerisinde oldukları, alt ve orta gruptakiler ise kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Genç katılımcıların kararsızlık içerisinde oldukları diğer katılımcıların ise kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Cinsiyete göre genel olarak kısmen katılmıyorum eğiliminde olmakla birlikte kadınların konuya katılımında kararsızlık eğilimine yakın oldukları görülmüştür. Medeni durumlarında ise evlilerin kısmen katılmıyorum görüşünde olmakla birlikte bekârların konuya katılımında kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. Eğitim durumuna göre kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları, lise düzeyindekilerin kararsızlık eğilimine yakın oldukları görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu ve özel sektördeki kararsızlık içerisinde oldukları, işveren ve işsizlerin ise kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları görülmüştür.

S12-Elde ettiğim geliri Allah'ın bir lütfu (inayet) olarak görüyorum, konusunda katılımcıların 5,45 ortalama değeri istatistiksel olarak 0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY' den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S12 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.22: Elde Ettiğim Geliri Allah'ın Bir Lütfu (İnayet) Olarak Görüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,56	Diğer* 4,66			MWU p değeri 0,001
İbadet Sıklığı	Hiç 4,45	Nadir 5,40	Haftada1 5,49	Günde1-çok 6,08	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,62	Orta 5,45	Üst 6,06		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 5,36	36-55 5,46	56-87 5,67		B-F p değeri 0,254
Cinsiyet	Kadın 5,47	Erkek 5,43			MWU p değeri 0,113
Medeni Durum	Evli 5,53	Bekâr 5,32			MWU p değeri 0,431
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,73	Lise 5,37	Üniversite 5,32		F testi p değeri 0,045
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,32	Özel Sektör 5,43	İşveren 5,56	İşsiz 5,40	KW p değeri 0,916

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.22'de görüldüğü üzere S12 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı ve dindarlık düzeyine göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Elde ettiğim geliri Allah'ın bir lütfu (inayet) olarak görüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların diğer grubundakilere göre daha fazla katılım gösterdikleri gözlemlenmiştir. İbadet sıklıkları arttıkça konuya katılım eğiliminin de giderek daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Aynı şekilde katılımcıların dindarlık düzeyi arttıkça katılım eğiliminin daha fazla olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça, elde ettiğim geliri Allah'ın

bir lütfu (inayet) olarak görüyorum konusuna katılımlarının giderek arttığı gözlemlenmektedir.

S13-Elde ettiğim geliri sadece kendi emeğimin bir karşılığı olduğunu düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,16 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY'dan farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlenmektedir. Katılımcıların S13 için 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.23: Elde Ettiğim Geliri Sadece Kendi Emeğimin Bir Karşılığı Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,24	Diğer* 4,55	MWU p değeri 0,048		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,39	Nadir 5,23	Haftada1 5,50	Günde1-çok 4,58	B-F p değeri 0,002
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,01	Orta 5,41	Üst 4,74	B-F p değeri 0,005	
Yaş Aralığı	17-35 4,37	36-55 5,57	56-87 5,93	B-F p değeri 0,000	
Cinsiyet	Kadın 5,00	Erkek 5,35	MWU p değeri 0,017		
Medeni Durum	Evli 5,65	Bekâr 4,33	MWU p değeri 0,000		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,66	Lise 4,91	Üniversite 5,22	B-F p değeri 0,009	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,80	Özel Sektör 5,64	İşveren 5,70	İşsiz 3,91	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.23'de görüldüğü üzere S13 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir.

Elde ettiğim geliri sadece kendi emeğimin bir karşılığı olduğunu düşünüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların diğer grubundakilere göre daha fazla katılım gösterdikleri gözlemlenmiştir. İbadetlerini hiç yerine getirmeyenlerin konuya katılımı kararsızlık içerisinde oldukları, ibadetlerini haftada1 yerine getirenlerin ise konuya katılımlarının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların dindarlık düzeyleri orta seviyede olanların alt ve üst seviyedekilere göre konuya daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Yaş

aralıkları arttıkça kararsızlık eğiliminden katılıyorum eğilimine doğru daha fazla katılım olduğu görülmüştür. Erkek katılımcılar katılıyorum görüşünderken, kadın katılımcıların kısmen katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Evli katılımcılar katılıyorum görüşünderken, bekâr katılımcıların konuya katılımda kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. Lise ve üniversite düzeyindekiler kısmen katılıyorum görüşünderken, İlk-Ortaokul seviyesindekilerin katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. İstihdam durumuna göre ise işsizlerin konuya katılımda kararsızlık içerisinde oldukları, diğerlerinin ise güçlü bir şekilde katılıyorum görüşüne sahip oldukları gözlemlenmiştir.

S14-Dini inancımın gerektirdiği ölçüde paramdan (malımdan) verebilirim, konusunda katılımcıların 5.50 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY’ den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S14 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.24: Dini İnancımın Gerektirdiği Ölçüde Paramdan (Malımdan) Verebilirim Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,60	Diğer* 4,74	MWU p değeri 0,001		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,39	Nadir 5,44	Haftada1 5,59	Gündel-çok 6,08	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,72	Orta 5,57	Üst 5,92		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 5,36	36-55 5,49	56-87 5,90		B-F p değeri 0,003
Cinsiyet	Kadın 5,47	Erkek 5,53			MWU p değeri 0,542
Medeni Durum	Evli 5,57	Bekâr 5,39			MWU p değeri 0,673
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,76	Lise 5,49	Üniversite 5,18		B-F p değeri 0,003
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,64	Özel Sektör 5,32	İşveren 5,66	İşsiz 5,50	KW p değeri 0,043

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.24’e görüldüğü üzere S14 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyet ve medeni duruma göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık

olmadığı gözlemlenen cinsiyet ve medeni durum için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Dini inancının gerektirdiği ölçüde paramdan (malımdan) verebilirim konusuna, dini inanca göre dindar olanların diğerlerine göre daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. İbadet sıklıklarına göre ise ibadetlerini hiç yerine getirmeyenlerin konuya katılımında kararsızlık içerisinde oldukları, ibadet sıklıkları arttıkça katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Aynı şekilde dindarlık düzeyleri alt seviyede olanların konuya katılımında kararsızlık içerisinde oldukları, dindarlık düzeyinin artması ile birlikte katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça dini inancının gerektirdiği ölçüde paramdan (malımdan) verebilirim konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yaşları arttıkça konuya katılımlarının da arttığı görülmüştür. Eğitim durumları azaldıkça katılımın arttığı görülmüştür. İstihdam durumuna göre ise katılıyorum görüşünde oldukları, işverenlerin katılıyorum görüşlerinin daha güçlü olduğu görülmüştür.

S15-Vergi yasaları ile dini yükümlülükler arasında uyum olmalıdır, konusunda katılımcıların 4.55 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 4KRZ ve 5KKY' den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S15 için katılımcıların 4KRZ ve 5KKY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 5KKY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.25: Vergi Yasaları İle Dini Yükümlülükler Arasında Uyum Olmalıdır Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,64	Diğer* 3,94	MWU p değeri 0,014		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,03	Nadir 4,55	Haftada 1 4,23	Günde 1-çok 5,61	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,00	Orta 4,57	Üst 5,63	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,57	36-55 4,50	56-87 4,66	F testi p değeri 0,837	
Cinsiyet	Kadın 4,67	Erkek 4,41	MWU p değeri 0,565		
Medeni Durum	Evli 4,54	Bekâr 4,58	MWU p değeri 0,723		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,98	Lise 4,33	Üniversite 4,64	B-F p değeri 0,009	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 4,88	Özel Sektör 4,46	İşveren 4,39	İşsiz 4,76	KW p değeri 0,580

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.25’de görüldüğü üzere S15 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet, medeni durum ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet, medeni durum ve istihdam durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi yasaları ile dini yükümlülükler arasında uyum olmalıdır konusuna, dini inanca göre dindar olanların katılıyorum görüşünde oldukları diğer grubundakilerin ise konuya katılımında kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. İbadet sıklıklarına göre ise ibadetlerini hiç yerine getirmeyenlerin kararsızlık içerisinde oldukları ibadet sıklıkları arttıkça katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Dindarlık düzeyleri alt seviyede olan katılımcıların katılmıyorum görüşünde oldukları, dindarlık düzeyinin artması ile birlikte konuya katılımında güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça vergi yasaları ile dini yükümlülükler arasında uyum olmalıdır konusuna katılımlarının azaldığı gözlemlenmektedir. Eğitim durumuna göre kısmen katılım gösterdikleri ancak İlk-Ortaokul seviyesindekilerin katılımlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

S16-Vergiye kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim, konusunda katılımcıların 5,37 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY’den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S16 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.26: Vergiyi Kendi Rızamla ve Gönüllü Olarak Öderim Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,52	Diğer* 4,30			MWU p değeri 0,000
İbadet Sıklığı	Hiç 4,76	Nadir 5,25	Haftada1 5,63	Günde1-çok 5,46	B-F p değeri 0,038
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,65	Orta 5,35	Üst 5,93		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 5,03	36-55 5,60	56-87 5,59		B-F p değeri 0,002
Cinsiyet	Kadın 5,29	Erkek 5,48			MWU p değeri 0,433
Medeni Durum	Evli 5,64	Bekâr 4,93			MWU p değeri 0,001
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,67	Lise 5,29	Üniversite 5,22		B-F p değeri 0,101
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,92	Özel Sektör 5,33	İşveren 5,52	İşsiz 5,14	KW p değeri 0,042

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.26’da görüldüğü üzere S16 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyet ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergiyi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim konusuna, dini inanca göre dindar olanların katılıyorum görüşünde oldukları, diğer grubundakilerin ise konuya katılımı kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. İbadet sıklığına göre katılıyorum görüşünde olmakla birlikte ibadet sıklığı arttıkça katılımında daha fazla olduğuna kısmen karar verilmiştir. Aynı şekilde dindarlık düzeyinde de katılıyorum görüşünün olduğu, dindarlık düzeyi arttıkça katılımın da güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça vergiyi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. 35 yaş üstündeki katılımcıların konuya katılımlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Medeni duruma göre ise evlilerin bekârlara göre daha fazla katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu sektöründekilerin diğerlerine göre daha fazla katılıyorum görüşüne sahip oldukları görülmüştür.

S17-Hiçbir zaman vergi kaçırmam, konusunda katılımcıların 5,82 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S17 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.27: Hiçbir Zaman Vergi Kaçırmam Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,90	Diğer*			MWU p değeri 0,303
İbadet Sıklığı	Hiç 5,58	Nadir 5,75	Haftada1 5,96	Günde1-çok 5,85	B-F p değeri 0,388
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,62	Orta 5,80	Üst 6,02		F testi p değeri 0,090
Yaş Aralığı	17-35 5,85	36-55 5,74	56-87 6,02		B-F p değeri 0,218
Cinsiyet	Kadın 5,83	Erkek 5,81			MWU p değeri 0,311
Medeni Durum	Evli 5,85	Bekâr 5,78			MWU p değeri 0,113
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,84	Lise 5,84	Üniversite 5,75		F testi p değeri 0,848
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 6,28	Özel Sektör 5,52	İşveren 5,89	İşsiz 6,00	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.27'de görüldüğü üzere S17 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. İstihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir. Hiçbir zaman vergi kaçırmam konusuna, istihdam durumuna göre kamu sektöründekilerin katılımlarının diğerlerine göre daha güçlü olduğu, en az katılımı ise özel sektördekiilerin gösterdiği görülmüştür.

S18-Vergilerimi kanunların gerektirdiği gibi öderim, konusunda katılımcıların 6,02 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 6KY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise

6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S18 için katılımcıların 6KY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir. Değişim katsayısı değerine (16,3) göre katılımcıların S18-Vergilerimi kanunların gerektirdiği gibi öderim konusunda, görüşlerinin daha homojen dağılımda olduğu yani görüşlerindeki farklılığın daha az olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 3.28: Vergilerimi Kanunların Gerektirdiği Gibi Öderim Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 6,11	Diğer*			MWU p değeri 0,342
İbadet Sıklığı	Hiç 5,64	Nadir 6,07	Haftada1 6,02	Günde1-çok 6,10	B-F p değeri 0,297
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,68	Orta 5,98	Üst 6,37		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 5,90	36-55 6,08	56-87 6,16		B-F p değeri 0,069
Cinsiyet	Kadın 6,13	Erkek 5,89			MWU p değeri 0,010
Medeni Durum	Evli 6,09	Bekâr 5,91			MWU p değeri 0,313
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 6,11	Lise 6,00	Üniversite 5,96		F testi p değeri 0,556
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 6,20	Özel Sektör 5,95	İşveren 6,05	İşsiz 6,03	KW p değeri 0,003

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.28’de görüldüğü üzere S18 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, yaş, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyi, cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, ibadet sıklığı, yaş, medeni durum ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergilerimi kanunların gerektirdiği gibi öderim konusuna, katılımcıların dindarlık düzeyine göre katılıyorum görüşünde oldukları, dindarlık düzeyi arttıkça katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Cinsiyete göre ise kadınların daha fazla katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu sektöründekilerin kesinlikle katılıyorum görüşünde oldukları diğerlerine göre konuya daha fazla katılım gösterdiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların

vergilerimi kanunların gerektirdiği gibi öderim konusuna katılımlarının güçlü olduğu gözlemlenmektedir.

S19-Vergi ödemenin bir vatandaşlık görevi olduğunu düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,92 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 6KY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S19 için katılımcıların 6KY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.29: Vergi Ödemenin Bir Vatandaşlık Görevi Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 6,01	Diğer*			MWU p değeri 0,016
İbadet Sıklığı	Hiç 5,42	Nadir 5,79	Haftada1 6,14	Günde1-çok 6,07	B-F p değeri 0,039
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,27	Orta 5,96	Üst 6,32		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 5,79	36-55 5,94	56-87 6,21		B-F p değeri 0,042
Cinsiyet	Kadın 5,87	Erkek 5,99			MWU p değeri 0,951
Medeni Durum	Evli 5,99	Bekâr 5,82			MWU p değeri 0,485
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 6,15	Lise 5,95	Üniversite 5,53		B-F p değeri 0,018
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 6,48	Özel Sektör 5,79	İşveren 5,80	İşsiz 6,08	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.29'da görüldüğü üzere S19 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyet ve medeni durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet ve medeni durum için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi ödemenin bir vatandaşlık görevi olduğunu düşünüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların, diğerlerine göre daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. İbadet sıklığına göre katılımcıların katılıyorum görüşünde oldukları, ibadet sıklıkları arttıkça katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Aynı şekilde dindarlık düzeyinin artması ile birlikte konuya katılımın da güçlendiği

görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça vergi ödemenin bir vatandaşlık görevi olduğunu düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yaş aralığı arttıkça katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Eğitim durumuna göre eğitim seviyesi arttıkça konuya katılımın azaldığı dikkat çekmektedir. İstihdam durumuna göre ise konuya en yüksek katılımın kamu sektöründekilere ait olduğu en az katılımın ise özel sektördekilere ait olduğu görülmüştür.

S20-Vergi kaçırmanın kamu hizmetlerinin miktarını azaltacağını düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,51 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S20 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.30: Vergi Kaçırmanın Kamu Hizmetlerinin Miktarını Azaltacağını Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,63	Diğer* 4,66			MWU p değeri 0,000
İbadet Sıklığı	Hiç 4,55	Nadir 5,35	Haftada1 5,88	Günde1-çok 5,64	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,04	Orta 5,52	Üst 5,83		B-F p değeri 0,002
Yaş Aralığı	17-35 5,19	36-55 5,64	56-87 5,95		B-F p değeri 0,000
Cinsiyet	Kadın 5,31	Erkek 5,76			MWU p değeri 0,007
Medeni Durum	Evli 5,72	Bekâr 5,16			MWU p değeri 0,034
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,74	Lise 5,35	Üniversite 5,69		B-F p değeri 0,012
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,76	Özel Sektör 5,55	İşveren 5,74	İşsiz 5,17	KW p değeri 0,267

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.30'da görüldüğü üzere S20 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi kaçırmanın kamu hizmetlerinin miktarını azaltacağını düşünüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların katılıyorum görüşünde oldukları diğer grubundakilerin ise kısmen katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. İbadet sıklığında ise hiç ibadet yapmayanların konuya kısmen katılım gösterdikleri, ibadet sıklığı arttıkça konuya katılım eğiliminin arttığı görülmüştür. Katılımcıların dindarlık düzeyleri arttıkça katılıyorum görüşünün de arttığı görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça vergi kaçırmanın kamu hizmetlerinin miktarını azaltacağını düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Yaş aralıkları arttıkça katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Erkek katılımcıların kadınlara göre ve evli katılımcıların bekârlara göre katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Eğitim durumuna göre ise lise eğitimindekilerin konuya katılıyorum görüşünün diğerlerine göre daha az olduğu görülmüştür.

S21-Bir vergi mükellefi olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım, konusunda katılımcıların 4,30 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 4KRZ ve 5KKY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 4KRZ kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S21 için katılımcıların 4KRZ ve 5KKY' kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 4KRZ kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.31: Bir Vergi Mükellefi Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,25	Diğer* 4,66	MWU p değeri 0,190		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,39	Nadir 4,11	Haftada 1 4,40	Günde 1-çok 4,54	B-F p değeri 0,377
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,92	Orta 4,34	Üst 4,50	B-F p değeri 0,120	
Yaş Aralığı	17-35 4,69	36-55 3,88	56-87 4,52	F testi p değeri 0,000	
Cinsiyet	Kadın 4,17	Erkek 4,47	MWU p değeri 0,222		
Medeni Durum	Evli 4,09	Bekâr 4,66	MWU p değeri 0,003		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,03	Lise 4,38	Üniversite 4,44	F testi p değeri 0,217	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 4,48	Özel Sektör 4,12	İşveren 4,05	İşsiz 4,73	KW p değeri 0,018

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.31’de görüldüğü üzere S21 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, cinsiyet ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Yaş, medeni durum ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, cinsiyet ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Bir vergi mükellefi olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım konusuna, katılımcıların yaş aralıklarına göre 35 yaş altı ve 56 yaş üstündekilerin kısmen katılıyorum görüşünde oldukları, 36-55 yaş aralığındakilerin ise konuya katılımda kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. Medeni duruma göre ise bekâr katılımcıların kısmen katılıyorum görüşünde oldukları, evlilerin kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. İstihdam durumuna göre özel sektör ve işverenlerin konuya katılımda kararsız, kamu sektörü ve işsizlerin ise kısmen katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür.

S22-Vergi ödemenin devletten aldığımız hizmetin bir karşılığı olduğunu düşünüyorum, konusunda katılımcıların 4,51 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 4KRZ ve 5KKY’den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S22 için katılımcıların 4KRZ ve 5KKY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 5KKY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.32: Vergi Ödemenin Devletten Aldığımız Hizmetin Bir Karşılığı Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,62	Diğer* 3,68	MWU p değeri 0,001		
İbadet Sıklığı	Hiç 3,33	Nadir 4,37	Haftada1 4,79	Günde1-çok 4,92	F testi p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,61	Orta 4,56	Üst 5,06	F testi p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,29	36-55 4,77	56-87 4,33	B-F p değeri 0,063	
Cinsiyet	Kadın 4,32	Erkek 4,75	MWU p değeri 0,028		
Medeni Durum	Evli 4,66	Bekâr 4,27	MWU p değeri 0,072		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,68	Lise 4,39	Üniversite 4,64	F testi p değeri 0,383	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,44	Özel Sektör 4,59	İşveren 4,57	İşsiz 4,16	KW p değeri 0,077

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.32’de görüldüğü üzere S22 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi ve cinsiyete göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi ödemenin devletten aldığımız hizmetin bir karşılığı olduğunu düşünüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların kısmen katılıyorum eğiliminde oldukları diğer grubundakilerin ise konuya katılımıda kararsızlık eğiliminde oldukları görülmüştür. İbadet sıklığında ise hiç ibadet yapmayanların kısmen katılmıyorum eğiliminde oldukları, ibadet sıklığı arttıkça kısmen katılıyorum eğiliminin güçleniği görülmüştür. Aynı şekilde dindarlık düzeyleri alt grupta olanların konuya katılımıda kararsızlık eğiliminde oldukları dindarlık düzeyi arttıkça kısmen katılıyorum eğilimde oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça vergi ödemenin devletten aldığımız hizmetin bir karşılığı olduğunu düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Erkek katılımcıların kısmen katılıyorum eğiliminde, kadınların ise konuya katılımıda kararsızlık eğiliminde oldukları görülmüştür.

S23-Ödenen vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum, konusunda katılımcıların 3,18 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 3KKMY ve 4KRZ’ den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 3KKMY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S23 için katılımcıların 3KKMY ve 4KRZ kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 3KKMY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.33: Ödenen Vergilerin Devlet Tarafından Yerinde Kullanıldığına İnanıyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 3,28	Diğer*			MWU p değeri 0,000
İbadet Sıklığı	Hiç 2,45	Nadir 3,09	Haftada1 3,11	Gündel-çok 3,97	B-F p değeri 0,001
Dindarlık Düzeyi	Alt 2,24	Orta 3,01	Üst 4,18		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 2,89	36-55 3,35	56-87 3,38		F testi p değeri 0,033
Cinsiyet	Kadın 3,26	Erkek 3,07			MWU p değeri 0,328
Medeni Durum	Evli 3,36	Bekâr 2,87			MWU p değeri 0,001
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 3,46	Lise 3,16	Üniversite 2,82		B-F p değeri 0,064
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 3,88	Özel Sektör 2,92	İşveren 3,34	İşsiz 3,13	KW p değeri 0,028

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.33’de görüldüğü üzere S23 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyet ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Ödenen vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundakilerin katılmıyorum görüşünün dindar olanlara göre daha güçlü olduğu görülmüştür. İbadet sıklığında ise gündel-çok grubundakilerin konuya katılımı kararsızlık görüşünde oldukları, ibadet sıklığı azaldıkça katılmıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Aynı şekilde dindarlık düzeyleri üst grupta olanların konuya katılımı kararsız görüşünde oldukları, dindarlık düzeyi azaldıkça katılmıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Bu

doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça ödenen vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum konusuna katılmıyorum görüşlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Yaş aralığında gençlerde katılmıyorum görüşünün daha güçlü olduğu görülmüştür. Medeni duruma göre bekârların evlilere göre katılmıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu sektöründekilerin konuya katılımı karasızlık içerisinde oldukları, diğer gruptakilerin ise kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları görülmüştür.

S24-Ödenen vergilerin karşılığında yeterince kamu hizmeti aldığımı düşünüyorum, konusunda katılımcıların 2,91 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 3KKMY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 3KKMY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S24 için katılımcıların 3KKMY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir. Değişim katsayısı değerine (60,0) göre katılımcıların S24-Ödenen vergilerin karşılığında yeterince kamu hizmeti aldığımı düşünüyorum konusunda, görüşlerinin daha heterojen dağılımda olduğu yani görüşlerindeki farklılığın daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 3.34: Ödenen Vergilerin Karşılığında Yeterince Kamu Hizmeti Aldığımı Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 3,02	Diğer* 2,06	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 2,18	Nadir 2,80	Haftada1 2,86	Günde1-çok 3,69	B-F p değeri 0,001
Dindarlık Düzeyi	Alt 2,04	Orta 2,76	Üst 3,83	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 2,82	36-55 2,89	56-87 3,18	B-F p değeri 0,416	
Cinsiyet	Kadın 2,94	Erkek 2,86	MWU p değeri 0,796		
Medeni Durum	Evli 2,95	Bekâr 2,83	MWU p değeri 0,036		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 3,49	Lise 2,72	Üniversite 2,65	B-F p değeri 0,001	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 3,64	Özel Sektör 2,59	İşveren 2,93	İşsiz 3,08	KW p değeri 0,081

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.34'de görüldüğü üzere S24 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, medeni

durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet ve istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Ödenen vergilerin karşılığında yeterince kamu hizmeti aldığımı düşünüyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundakilerin katılmıyorum görüşünün dindar olanlara göre daha fazla olduğu görülmüştür. İbadet sıklığında ise gündel-çok grubundakilerin konuya katılımında kararsızlık içerisinde oldukları, ibadet sıklığı azaldıkça katılmıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Aynı şekilde dindarlık düzeyleri üst grupta olanların kararsız görüşünde oldukları, dindarlık düzeyi azaldıkça katılmıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça ödenen vergilerin karşılığında yeterince kamu hizmeti aldığımı düşünüyorum konusuna katılmıyorum görüşlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Evli katılımcıların katılmıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Eğitim durumuna göre ise eğitim düzeyi arttıkça katılmıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür.

S25-Devletin adil bir vergileme sistemi uyguladığını düşünüyorum, konusunda katılımcıların 2,80 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 2KMY ve 3KKMY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 3KKMY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S25 için katılımcıların 2KMY ve 3KKMY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 3KKMY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir. Değişim katsayısı değerine (59,6) göre katılımcıların S25-Devletin adil bir vergileme sistemi uyguladığını düşünüyorum konusunda, görüşlerinin daha heterojen dağılımda olduğu yani görüşlerindeki farklılığın daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 3.35: Devletin Adil Bir Vergileme Sistemi Uyguladığını Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 2,88	Diğer* 2,21	MWU p değeri 0,000		
İbadet Sıklığı	Hiç 2,12	Nadir 2,74	Haftada1 2,77	Günde1-çok 3,44	B-F p değeri 0,004
Dindarlık Düzeyi	Alt 2,09	Orta 2,62	Üst 3,70	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 2,66	36-55 2,82	56-87 3,11	B-F p değeri 0,239	
Cinsiyet	Kadın 2,79	Erkek 2,82	MWU p değeri 0,959		
Medeni Durum	Evli 2,92	Bekâr 2,61	MWU p değeri 0,005		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 3,46	Lise 2,67	Üniversite 2,31	B-F p değeri 0,000	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 3,00	Özel Sektör 2,64	İşveren 2,94	İşsiz 2,80	KW p değeri 0,196

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.35’de görüldüğü üzere S25 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet ve istihdam durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Devletin adil bir vergileme sistemi uyguladığını düşünüyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundakilerin katılmıyorum görüşünün dindar olanlara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Katılımcıların ibadet sıklığı azaldıkça konuya katılmıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Dindarlık düzeylerine göre üst grupta olanların konuya katılımı kararsızlık içerisinde oldukları, dindarlık düzeyi azaldıkça katılmıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça devletin adil bir vergileme sistemi uyguladığını düşünüyorum konusuna katılmıyorum görüşlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Bekâr katılımcıların konuya katılımı evlilere göre daha fazla katılmıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Eğitim durumuna göre ise eğitim düzeyi arttıkça katılmıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür.

S26-Ödediğim vergiyi gelirime oranladığımda fazla vergi ödediğimi düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,09 ortalama değeri istatistiksel olarak

0,05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5 KKY' den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5 KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S26 için katılımcıların 5 KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.36: Ödediğim Vergiyi Gelirime Oranladığımda Fazla Vergi Ödediğimi Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,02	Diğer* 5,62	MWU p değeri 0,001		
İbadet Sıklığı	Hiç 5,70	Nadir 5,16	Haftada1 5,23	Günde1-çok 4,25	B-F p değeri 0,001
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,70	Orta 5,34	Üst 4,15	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 5,28	36-55 5,11	56-87 4,59	F testi p değeri 0,035	
Cinsiyet	Kadın 5,07	Erkek 5,13	MWU p değeri 0,790		
Medeni Durum	Evli 4,98	Bekâr 5,29	MWU p değeri 0,042		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,59	Lise 5,11	Üniversite 5,75	B-F p değeri 0,000	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 4,28	Özel Sektör 5,76	İşveren 4,76	İşsiz 4,87	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.36'da görüldüğü üzere S26 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Ödediğim vergiyi gelirime oranladığımda fazla vergi ödediğimi düşünüyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundaki katılımcıların katılıyorum görüşünün dindar olanlara göre daha fazla olduğu görülmüştür. İbadet sıklığında ise katılımcıların ibadet sıklığı azaldıkça katılıyorum görüşünün giderek güçlendiği görülmüştür. Aynı şekilde dindarlık düzeyleri azaldıkça katılıyorum görüşünün giderek güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça ödediğim vergiyi gelirime oranladığımda fazla vergi ödediğimi düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Yaş aralığı azaldıkça katılıyorum görüşünün daha fazla

olduğu görülmüştür. Medeni durumlarında ise konuya katılımda bekârların evlilere göre daha fazla katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Eğitim durumuna göre düzey yükseldikçe konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu sektöründekilerin konuya katılımda kararsızlık içerisinde, özel sektördeki katılıyorum görüşünde oldukları, işveren ve işsizlerin kısmen katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür.

S27-Vergi oranlarının genel olarak yüksek olduğunu düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,34 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S27 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.37: Vergi Oranlarının Genel Olarak Yüksek Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,29	Diğer*			MWU p değeri 0,007
İbadet Sıklığı	Hiç 5,97	Nadir 5,42	Haftada1 5,39	Günde1-çok 4,63	B-F p değeri 0,002
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,70	Orta 5,56	Üst 4,59		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 5,55	36-55 5,33	56-87 4,82		B-F p değeri 0,025
Cinsiyet	Kadın 5,34	Erkek 5,33			MWU p değeri 0,937
Medeni Durum	Evli 5,21	Bekâr 5,55			MWU p değeri 0,016
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 4,83	Lise 5,37	Üniversite 5,94		B-F p değeri 0,000
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 4,96	Özel Sektör 5,82	İşveren 4,98	İşsiz 5,24	KW p değeri 0,004

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.37’de görüldüğü üzere S27 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi oranlarının genel olarak yüksek olduğunu düşünüyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundakilerin katılıyorum görüşünün dindar olanlara göre daha fazla olduğu görülmüştür. İbadet sıklığında ise katılımcıların ibadet sıklığı azaldıkça katılıyorum görüşünün giderek güçlendiği görülmüştür. Aynı şekilde katılımcıların dindarlık düzeyleri azaldıkça katılıyorum görüşünün giderek güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça vergi oranlarının genel olarak yüksek olduğunu düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Yaş aralığı azaldıkça konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Medeni durumlarında ise bekârların evlilere göre konuya daha fazla katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. Eğitim düzeyi yükseldikçe katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumuna göre özel sektördeki katılıyorum görüşünün diğerlerine göre daha güçlü olduğu görülmüştür.

S28-Mükellefin küçük miktarda bile vergi kaçırmaması gerektiğini düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,66 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S28 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.38: Mükellefin Küçük Miktarda Bile Vergi Kaçırmaması Gerektiğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,70	Diger* 5,32	MWU p değeri 0,930		
İbadet Sıklığı	Hiç 5,09	Nadir 5,71	Haftada 1 5,72	Günde 1-çok 5,69	B-F p değeri 0,202
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,35	Orta 5,63	Üst 5,93	B-F p değeri 0,018	
Yaş Aralığı	17-35 5,41	36-55 5,79	56-87 5,89	B-F p değeri 0,002	
Cinsiyet	Kadın 5,63	Erkek 5,69	MWU p değeri 0,736		
Medeni Durum	Evli 5,76	Bekâr 5,48	MWU p değeri 0,622		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,75	Lise 5,65	Üniversite 5,56	F testi p değeri 0,588	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,76	Özel Sektör 5,47	İşveren 5,93	İşsiz 5,56	KW p değeri 0,011

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.38’de görüldüğü üzere S28 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyi, yaş ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, ibadet sıklığı, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Mükellefin küçük miktarda bile vergi kaçırmaması gerektiğini düşünüyorum konusuna, katılımcılar dindarlık düzeylerine göre katılıyorum görüşünde olmakla birlikte dindarlık düzeyi arttıkça konuya katılıyorum görüşünün daha güçlü olduğu görülmüştür. Aynı şekilde yaş aralığına göre katılımcılar katılıyorum görüşünde olmakla birlikte yaş aralığı arttıkça konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumuna göre de işverenlerin katılıyorum görüşünün diğerlerine göre daha fazla olduğu görülmüştür.

S29-Vergi kaçakçılığının çok yaygın olduğu bir durumda bile vergilerin düzenli bir şekilde ödenmesi gerektiğine inanıyorum, konusunda katılımcıların 5,45 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY’den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S29 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.39: Vergi Kaçakçılığının Çok Yaygın Olduğu Bir Durumda Bile Vergilerin Düzenli Bir Şekilde Ödenmesi Gerektiğine İnaniyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,52	Diğer*			MWU p değeri 0,109
İbadet Sıklığı	Hiç 4,55	Nadir 5,39	Haftada 1 5,62	Günde 1-çok 5,75	B-F p değeri 0,004
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,16	Orta 5,43	Üst 5,71		F testi p değeri 0,035
Yaş Aralığı	17-35 5,10	36-55 5,61	56-87 5,89		B-F p değeri 0,000
Cinsiyet	Kadın 5,45	Erkek 5,46			MWU p değeri 0,534
Medeni Durum	Evli 5,60	Bekâr 5,20			MWU p değeri 0,093
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,57	Lise 5,52	Üniversite 5,08		B-F p değeri 0,055
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,48	Özel Sektör 5,13	İşveren 5,89	İşsiz 5,35	KW p değeri 0,001

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.39’da görüldüğü üzere S29 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, cinsiyet, eğitim durumu ve medeni duruma göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. İbadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş aralığı ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, cinsiyet, eğitim durumu ve medeni durum için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi kaçakçılığının çok yaygın olduğu bir durumda bile vergilerin düzenli bir şekilde ödenmesi gerektiğine inaniyorum konusuna, katılımcıların ibadet sıklığı arttıkça katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Aynı şekilde katılımcıların dindarlık düzeyleri arttıkça konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça vergi kaçakçılığının çok yaygın olduğu bir durumda bile vergilerin düzenli bir şekilde ödenmesi gerektiğine inaniyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yaş aralıkları yükseldikçe konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumunda işverenlerin katılıyorum görüşünün diğer gruplardaki katılımcılara göre daha güçlü olduğu görülmüştür.

S30-Vergi kaçırmanın yüz kızartıcı bir suç olduğunu düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,59 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S30 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.40: Vergi Kaçırmanın Yüz Kızartıcı Bir Suç Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,65	Diğer* 5,11			MWU p değeri 0,158
İbadet Sıklığı	Hiç 4,97	Nadir 5,71	Haftada1 5,49	Günde1-çok 5,83	B-F p değeri 0,057
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,92	Orta 5,72	Üst 5,79		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 5,38	36-55 5,66	56-87 5,89		B-F p değeri 0,020
Cinsiyet	Kadın 5,68	Erkek 5,47			MWU p değeri 0,220
Medeni Durum	Evli 5,68	Bekâr 5,44			MWU p değeri 0,979
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,69	Lise 5,62	Üniversite 5,33		F testi p değeri 0,206
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 6,04	Özel Sektör 5,43	İşveren 5,73	İşsiz 5,52	KW p değeri 0,221

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.40'da görüldüğü üzere S30 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyi ve yaşa göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, ibadet sıklığı, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi kaçırmanın yüz kızartıcı bir suç olduğunu düşünüyorum konusuna, katılımcıların dindarlık düzeyleri arttıkça katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Katılımcıların yaş aralıkları yükseldikçe konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür.

S31-Fırsatını bulsam bile vergi kaçırmayı düşünmüyorum, konusunda katılımcıların 5,59 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S31 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.41: Fırsatını Bulsam Bile Vergi Kaçırmayı Düşünmüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,64	Diğer*			MWU p değeri 0,932
İbadet Sıklığı	Hiç 4,58	Nadir 5,60	Haftada1 5,71	Günde1-çok 5,83	B-F p değeri 0,002
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,22	Orta 5,61	Üst 5,80		B-F p değeri 0,036
Yaş Aralığı	17-35 5,46	36-55 5,63	56-87 5,75		B-F p değeri 0,262
Cinsiyet	Kadın 5,61	Erkek 5,55			MWU p değeri 0,141
Medeni Durum	Evli 5,69	Bekâr 5,41			MWU p değeri 0,754
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,59	Lise 5,62	Üniversite 5,46		F testi p değeri 0,661
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 6,00	Özel Sektör 5,52	İşveren 5,69	İşsiz 5,46	KW p değeri 0,035

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.41’de görüldüğü üzere S31 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. İbadet sıklığı, dindarlık düzeyi ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Fırsatını bulsam bile vergi kaçırmayı düşünmüyorum konusuna, ibadet sıklığına göre katılımcıların ibadet sıklıkları arttıkça katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Aynı şekilde katılımcıların dindarlık düzeyleri arttıkça konuya katılıyorum görüşünün giderek güçlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça fırsatını bulsam bile vergi kaçırmayı düşünmüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. İstihdam

durumuna göre kamu sektöründeki katılımcıların diğerlerine göre konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür.

S32-Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan doğru olmadığı düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,91 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 6KY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S32 için katılımcıların 6KY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir. Değişim katsayısı değerine (17,0) göre katılımcıların S32-Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan doğru olmadığı düşünüyorum konusunda, görüşlerinin daha homojen dağılımda olduğu yani görüşlerindeki farklılığın daha az olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 3.42: Vergi Kaçırmanın Ahlaki Açıdan Doğru Olmadığı Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,96	Diğer* 5,53	MWU p değeri 0,898		
İbadet Sıklığı	Hiç 5,55	Nadir 6,01	Haftada1 5,81	Günde1-çok 6,05	B-F p değeri 0,126
Dindarlık Düzeyi	Alt 5,53	Orta 5,89	Üst 6,22	B-F p değeri 0,001	
Yaş Aralığı	17-35 5,77	36-55 5,95	56-87 6,13	B-F p değeri 0,022	
Cinsiyet	Kadın 6,04	Erkek 5,75	MWU p değeri 0,000		
Medeni Durum	Evli 5,97	Bekâr 5,80	MWU p değeri 0,311		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 6,09	Lise 5,87	Üniversite 5,76	B-F p değeri 0,091	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 6,48	Özel Sektör 5,77	İşveren 5,95	İşsiz 5,90	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.42’de görüldüğü üzere S32 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, medeni durum ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyi, yaş, cinsiyet ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, ibadet sıklığı, medeni durum ve eğitim durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan doğru olmadığı düşünüyorum konusuna, dindarlık düzeylerine göre katılımcıların dindarlık düzeyleri arttıkça katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaş aralıkları yükseldikçe konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre de kadınların konuya katılıyorum görüşünün erkeklere göre daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu sektöründekilerin kesinlikle katılıyorum görüşünde olarak diğer gruplara göre konuya daha güçlü katılım gösterdiği görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların vergi kaçırmanın ahlaki açıdan doğru olmadığı düşünüyorum konusuna güçlü bir şekilde katılım gösterdikleri gözlemlenmektedir.

S33-Vergi kaçırın bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünüyorum, konusunda katılımcıların 4,87 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S33 için katılımcıların 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.43: Vergi Kaçırın Bir Kişinin Toplum Karşısında Saygınlığını Yitireceğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 4,86	Diğer*			MWU p değeri 0,909
İbadet Sıklığı	Hiç 5,21	Nadir 4,89	Haftada1 4,60	Günde1-çok 5,22	F testi p değeri 0,075
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,18	Orta 4,78	Üst 5,54		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 4,94	36-55 4,70	56-87 5,16		B-F p değeri 0,124
Cinsiyet	Kadın 4,94	Erkek 4,77			MWU p değeri 0,321
Medeni Durum	Evli 4,81	Bekâr 4,95			MWU p değeri 0,327
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,12	Lise 4,78	Üniversite 4,76		B-F p değeri 0,244
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,80	Özel Sektör 4,44	İşveren 4,78	İşsiz 5,23	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.43'de görüldüğü üzere S33 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, ibadet sıklığı, yaş, cinsiyet, medeni durumu ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dindarlık düzeyi ve

istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, ibadet sıklığı, yaş, cinsiyet, medeni durumu ve eğitim durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi kaçırarak bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünüyorum konusuna, katılımcıların dindarlık düzeylerine göre alt gurupdakilerin konuya katılımında kararsızlık içerisinde oldukları, dindarlık düzeyi arttıkça katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu sektöründeki katılımcıların konuya katılıyorum görüşünde olarak diğer gruplardakilere göre daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür.

S34-Dini inancımın vergi kaçırma eğilimlerimi azalttığını düşünüyorum, konusunda katılımcıların 4,97 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S34 için katılımcıların 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.44: Dini İnancımın Vergi Kaçırma Eğilimlerimi Azalttığını Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,08	Diğer* 4,13	MWU p değeri 0,004		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,24	Nadir 4,91	Haftada1 4,99	Günde1-çok 5,49	B-F p değeri 0,019
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,77	Orta 5,09	Üst 5,57	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,87	36-55 4,96	56-87 5,25	B-F p değeri 0,331	
Cinsiyet	Kadın 4,91	Erkek 5,04	MWU p değeri 0,808		
Medeni Durum	Evli 5,05	Bekâr 4,83	MWU p değeri 0,849		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,30	Lise 4,91	Üniversite 4,69	B-F p değeri 0,052	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,12	Özel Sektör 5,03	İşveren 4,90	İşsiz 4,94	KW p değeri 0,491

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.44'de görüldüğü üzere S34 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet

sıklığı ve dindarlık düzeyine göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumu için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Dini inancımın vergi kaçırma eğilimlerimi azalttığını düşünüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olan katılımcıların kısmen katılıyorum görüşünde oldukları, diğerlerinin ise konuya katılımıda kararsızlık içerisinde oldukları görülmüştür. İbadet sıklığına göre hiç ibadetlerini yerine getirmeyenlerin konuya katılımıda kararsızlık içerisinde oldukları ancak ibadet sıklığı arttıkça katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Aynı şekilde dindarlık düzeyinde de alt gruptakilerin konuya katılımıda kararsızlık içerisinde oldukları dindarlık düzeyi yükseldikçe katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça dini inancımın vergi kaçırma eğilimlerimi azalttığını düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir.

S35-Vergi ödememenin kul hakkına girerek günah olduğunu düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,50 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY ve 6KY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 6KY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S35 için katılımcıların 5KKY ve 6KY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 6KY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 3.45: Vergi Ödememenin Kul Hakkına Girerek Günah Olduğunu Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,61	Diğer* 4,66	MWU p değeri 0,023		
İbadet Sıklığı	Hiç 5,24	Nadir 5,55	Haftada 1 5,30	Günde 1-çok 5,97	B-F p değeri 0,029
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,39	Orta 5,60	Üst 6,08	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 5,42	36-55 5,51	56-87 5,69	B-F p değeri 0,456	
Cinsiyet	Kadın 5,66	Erkek 5,30	MWU p değeri 0,012		
Medeni Durum	Evli 5,52	Bekâr 5,47	MWU p değeri 0,095		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,83	Lise 5,48	Üniversite 5,08	B-F p değeri 0,012	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,68	Özel Sektör 5,55	İşveren 5,32	İşsiz 5,59	KW p değeri 0,046

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.45’de görüldüğü üzere S35 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş ve medeni durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, cinsiyet, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş ve medeni durum için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Vergi ödememenin kul hakkına girerek günah olduğunu düşünüyorum konusuna, dini inanca göre dindar olan katılımcıların katılıyorum görüşünün diğerlerine göre daha fazla olduğu görülmüştür. Katılımcıların ibadet sıklıkları arttıkça konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Aynı şekilde katılımcıların dindarlık düzeyleri arttıkça konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça vergi ödememenin kul hakkına girerek günah olduğunu düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Cinsiyete göre konuya kadınların erkeklere göre daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Eğitim durumuna göre de katılımcıların eğitim düzeyi azaldıkça daha fazla katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. İstihdam durumuna göre de kamu sektöründeki katılımcıların diğerlerine göre konuya katılıyorum eğiliminin daha güçlü olduğu görülmüştür.

S36-Yüksek vergi oranları olsa bile mükelleflerin vergi ödeme isteğinin azalmaması gerektiğini düşünüyorum, konusunda katılımcıların 5,06 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY’den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S36 için katılımcıların 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.46: Yüksek Vergi Oranları Olsa Bile Mükelleflerin Vergi Ödeme İsteğinin Azalmaması Gerektiğini Düşünüyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,19	Diğer* 4,13	MWU p değeri 0,001		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,21	Nadir 4,83	Haftada1 5,38	Günde1-çok 5,42	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 4,51	Orta 5,25	Üst 5,08	B-F p değeri 0,006	
Yaş Aralığı	17-35 4,50	36-55 5,38	56-87 5,56	B-F p değeri 0,000	
Cinsiyet	Kadın 4,94	Erkek 5,21	0,094		MWU p değeri 0,018
Medeni Durum	Evli 5,43	Bekâr 4,44	MWU p değeri 0,000		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,33	Lise 5,10	Üniversite 4,58	B-F p değeri 0,009	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,00	Özel Sektör 4,83	İşveren 5,79	İşsiz 4,58	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.46’da görüldüğü üzere S36 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen cinsiyet için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Yüksek vergi oranları olsa bile mükelleflerin vergi ödeme isteğinin azalmaması gerektiğini düşünüyorum konusuna, dini inanca göre diğer grubundak katılımcıların konuya katılımı kararsızlık içerisinde oldukları, dindar olan katılımcıların kısmen katılıyorum görüşünde oldukları görülmüştür. İbadet sıklığına göre hiç ibadetlerini yerine getirmeyenlerin konuya katılımı kararsızlık içerisinde oldukları, ibadet sıklığı arttıkça katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Dindarlık düzeyinde ise orta gruptakilerin katılıyorum görüşünün diğer gruplara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça yüksek vergi oranları olsa bile mükelleflerin vergi ödeme isteğinin azalmaması gerektiğini düşünüyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıları yaş aralığı arttıkça konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Evli katılımcıların bekâr katılımcılara göre konuya daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Eğitim durumuna göre de katılımcıların eğitim düzeyleri azaldıkça

katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumuna göre işverenlerin katılıyorum görüşünde olarak diğer gruptakilerle göre konuya daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür.

S38-Düzenli olarak zekât vermek yerine vergi ödemeyi tercih ediyorum, konusunda katılımcıların 2,78 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 2KMY ve 3KKMY'den farklı olduğuna, puan karşılıkları tablosuna göre ise 3KKMY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S38 için katılımcıların 2KMY ve 3KKMY kategorileri arasında görüşe sahip oldukları ve 3KKMY kategorisine eğilimli olduklarına karar verilmiştir. Değişim katsayısı değerine (64,7) göre katılımcıların S38-Düzenli olarak zekât vermek yerine vergi ödemeyi tercih ediyorum konusunda, görüşlerinin daha heterojen dağılımda olduğu yani görüşlerindeki farklılığın daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 3.47: Düzenli Olarak Zekât Vermek Yerine Vergi Ödemeyi Tercih Ediyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 2,80	Diğer*			MWU p değeri 0,070
İbadet Sıklığı	Hiç 2,70	Nadir 2,67	Haftada1 3,28	Günde1-çok 1,93	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,61	Orta 2,84	Üst 2,05		B-F p değeri 0,000
Yaş Aralığı	17-35 2,81	36-55 2,75	56-87 2,75		B-F p değeri 0,952
Cinsiyet	Kadın 2,57	Erkek 3,03			MWU p değeri 0,004
Medeni Durum	Evli 2,78	Bekâr 2,76			MWU p değeri 0,339
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 2,31	Lise 2,94	Üniversite 2,93		B-F p değeri 0,010
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 2,12	Özel Sektör 2,67	İşveren 3,22	İşsiz 2,57	KW p değeri 0,000

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.47'de görüldüğü üzere S38 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta dini inanç, yaş ve medeni durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. İbadet sıklığı, dindarlık düzeyi, cinsiyet, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen dini inanç, yaş ve medeni durum için Tablo 3.11'deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Düzenli olarak zekât vermek yerine vergi ödemeyi tercih ediyorum konusuna, ibadet sıklığına göre haftada1 ibadetlerini yerine getiren katılımcıların kısmen katılmıyorum görüşünde oldukları, diğer gruptakilerin ise konuya katılmıyorum görüşünde olmakla birlikte Günde1-çok grubundakilerin konuya katılmıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Dindarlık düzeylerine göre katılımcıların dindarlık düzeyi arttıkça konuya katılmıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça düzenli olarak zekât vermek yerine vergi ödemeyi tercih ediyorum konusuna katılmıyorum görüşlerinin arttığı gözlemlenmektedir. Kadın katılımcıların konuya erkeklere göre katılmıyorum görüşünün daha güçlü olduğu görülmüştür. Eğitim durumlarına göre de katılımcıların eğitim seviyesi azaldıkça konuya katılmıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. İstihdam durumuna göre kamu sektöründeki katılımcıların konuya katılmıyorum görüşünün diğerlerine göre daha güçlü olduğu görülmüştür.

S39-Düzenli olarak vergi ödediğim halde zekât yükümlülüğüme devam ediyorum, konusunda katılımcıların 5,08 ortalama değeri istatistiksel olarak 0.05 anlamlılıkta komşu puan kategorileri 5KKY'den farklı olmadığına, puan karşılıkları tablosuna göre ise 5KKY kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. S39 için katılımcıların 5KKY kategorisi seviyesinde görüşe sahip olduklarına güçlü bir şekilde karar verilmiştir.

Tablo 3.48: Düzenli Olarak Vergi Ödediğim Halde Zekât Yükümlülüğüme Devam Ediyorum Görüşündeki Farklılıklar

Dini İnanç	Dindar 5,15	Diğer* 4,57	MWU p değeri 0,013		
İbadet Sıklığı	Hiç 4,52	Nadir 5,15	Haftada1 4,80	Günde1-çok 5,83	B-F p değeri 0,000
Dindarlık Düzeyi	Alt 3,70	Orta 5,16	Üst 5,90	B-F p değeri 0,000	
Yaş Aralığı	17-35 4,94	36-55 5,17	56-87 5,15	F testi p değeri 0,434	
Cinsiyet	Kadın 5,29	Erkek 4,82	MWU p değeri 0,030		
Medeni Durum	Evli 5,20	Bekâr 4,88	MWU p değeri 0,073		
Eğitim Durumu	İlk-Ortaokul 5,55	Lise 4,95	Üniversite 4,81	B-F p değeri 0,003	
İstihdam Durumu	Kamu Sektörü 5,80	Özel Sektör 5,21	İşveren 4,78	İşsiz 5,09	KW p değeri 0,119

Not: MWU p değeri: Mann-Whitney U testi p değerini, F Testi p değeri: ANOVA testi p değerini, B-F p değeri: Brown-Forsythe testi p değerini, KW p değeri: Kruskal Wallis testi p değerini ifade

etmektedir. Diğer*: dindar olmayan ve diğer grubundaki katılımcı sayısı az olduğu için diğer grubu altında birleştirilmiştir.

Tablo 3.48’de görüldüğü üzere S39 için katılımcıların verdikleri cevaplar 0,05 anlamlılıkta yaş, medeni durum ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Dini inanç, ibadet sıklığı, dindarlık düzeyi, cinsiyet ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık olmadığı gözlemlenen yaş, medeni durum ve istihdam durumu için Tablo 3.11’deki ortalama değer görüşlerinin geçerliliğini koruduğuna karar verilmiştir.

Düzenli olarak vergi ödediğim halde zekât yükümlülüğüme devam ediyorum konusuna, dini inanca göre dindar olanların katılıyorum görüşünün diğer grubundaki katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Katılımcıların ibadet sıklığı arttıkça konuya katılıyorum görüşünün güçlendiği görülmüştür. Dindarlık düzeyinde alt gruptaki katılımcıların konuya katılımda kararsızlık içerisinde olduğu, dindarlık düzeyinin artması ile katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri arttıkça düzenli olarak vergi ödediğim halde zekât yükümlülüğüme devam ediyorum konusuna katılımlarının arttığı gözlemlenmektedir. Kadın katılımcıların erkeklere göre konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür. Eğitim durumlarına göre de katılımcıların eğitim seviyesi azaldıkça konuya katılıyorum görüşünün daha fazla olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Her geçen gün harcamaların artması vergileri de arttırmakta ve artan vergiler bireyler üzerinde yük oluşturmaktadır. Vergilerin bireyler üzerindeki yükü arttıkça, istenilen düzeylerde vergi toplanabilmesi için bireylerin vergiye uyum sağlamaları önemli bir konumdur. Bireylerin dini inançlarının hayat görüşlerine yansımaları olarak ifade edilen dindarlık kavramı ve vergi uyumuna yönelik yapılan daha önceki çalışmalarda da görüldüğü üzere, bireylerin dindarlıkları, vergiye uyumu etkileyen önemli bir faktördür. Ancak ulusal alanda bu konudaki çalışmaların az olması nedeniyle, ülkemizde bireylerin dindarlık seviyelerinin vergi uyumunu ne yönde etkilediği tam olarak ifade edilememektedir. Bu çalışma Zonguldak ilinde yaşayan bireylerin vergi uyumu ve dindarlık seviyelerini (ibadet sıklığı, dini inanç, dindarlık düzeyi) ölçmek ve bireylerin dindarlık seviyelerine göre vergi uyumlarındaki farklılıkları analiz etmemizi sağlamaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda 56 yaşın üstündeki ve evli katılımcıların dini inançlarının hayatlarında ve dünya görüşleri üzerinde etkili olduğuna yönelik konularda diğer katılımcılara göre daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Eğitim durumu ilk-ortaokul olan katılımcıların da diğer mezunlara göre dini inançlarının hayatlarında ve dünya görüşleri üzerinde etkili olduğuna yönelik konularda daha fazla katılım gösterdikleri görülmüştür. Bununla birlikte 56 yaşından büyük katılımcıların verginin kaçırılmaması gerektiğine yönelik konularda diğerlerine göre katılımlarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bekar, 35 yaş altındaki ve üniversite mezunu katılımcıların vergi oranlarının yüksek ve vergilerin gelire göre fazla olduğu, vergi sisteminin adil olmadığı ve devlet tarafından vergilerin yerinde kullanılmadığı konularında, yani vergi sistemine yönelik memnuniyetsizliklerinin diğer katılımcılara göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte işverenlerin ve kamu sektöründe çalışan katılımcıların vergi kaçırmanın ahlaki olmadığı ve verginin kaçırılmaması gerektiğine yönelik konularda diğerlerine göre daha fazla katılım gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar ibadet sıklığı, dini inanç ve dindarlık düzeyi değişkenleri çerçevesinde paralellik göstermektedir. Bu sebeple bu üç değişken dindarlık seviyesi adı altında birlikte değerlendirilmektedir.

Katılımcıların dindarlık seviyeleri yükseldikçe dini inançlarının hayatları üzerinde ve dünya görüşlerinde etkili olduğuna yönelik konularda katılımlarının daha güçlü olduğu görülmüştür. Aynı şekilde katılımcıların dindarlık seviyeleri yükseldikçe Allah'ın bir lütfu olarak gördükleri gelirlerinden dini inançları gereği verebilecekleri, vergilerin vatandaşlık görevi olarak ve gönüllü olarak ödendiği konularında da katılımlarının daha güçlü olduğu görülmüştür. Vergilerin gerektiği gibi ödenmesi ve ödenmemesi durumunda günah olduğu konularında da dindarlık seviyeleri yükseldikçe katılımlarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte katılımcıların dindarlık seviyesi yükseldikçe, vergi ile birlikte zekat yükümlülüklerini yerine getirdikleri konusundaki katılımlarının arttığı ancak zekat vermek yerine vergi ödemeyi tercih etmek konusunda da dindarlık seviyeleri yükseldikçe katılmıyorum görüşünün güçlendiği gözlemlenmiştir.

Ayrıca katılımcıların dindarlık seviyeleri yükseldikçe vergi kaçırmanın ahlaki bir davranış olmadığı ve inançlarının vergi kaçırma eğilimlerini azalttığı, vergi kaçırmanın yüz kızartıcı suç olarak toplumda saygınlığını yitireceği gibi konularda, yani vergi kaçırılmaması gerektiği yönündeki konulara katılımlarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyesi yükseldikçe, vergilerin kaçırılmaması gerektiği yönünde görüşe sahip olarak vergi uyumu düzeylerinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Buna karşılık katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça vergi sisteminin adil olmadığı, devlet tarafında vergilerin yerinde kullanılmadığı, vergi oralarının yüksek ve gelire göre fazla olduğu konularında diğer katılımcılara göre görüşlerinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların dindarlık seviyeleri azaldıkça vergi sistemine karşı memnuniyetsizliklerini ifade eden konulara daha fazla katılım gösterdikleri gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların dindarlık seviyesi azaldıkça dini konularla iktisadi olayların birbirine karıştırılmaması gerektiği, sosyal ve ekonomik karar alma süreçlerinde dini inançlarının etkili olmadığı yönünde katılımlarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların Zonguldak ili merkez ilçede vergi ödeme istekliliği ve vergi kaçakçılığının olmaması gerektiği, yani vergi uyumunu ölçmeye yönelik konularda dindarlık seviyesi arttıkça katılımlarının güçlendiği görülmüştür. Bu çerçevede katılımcıların dindarlık seviyelerinin vergi uyumuna bakış açısını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdiyeva, R., & Cumakunova, T. (2017). Vergi Bilincini Etkileyen Demografik ve Siyasi Faktörler: Kırgızistan Örneği. *Sosyoekonomi*, 25(32), 71-80.
- Achek, I. (2015). The Determinants of Tax Evasion: A Literature Review. *International Journal of Law and Management*, 57(5), 1-20.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Akbulut, A. R. (2003). Tax Compliance (Vergiye Gönüllü Uyum). *Vergi Dünyası Dergisi*, (266), 90-96.
- Akdoğan, A. (1999). Vergileme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 97-104.
- Akdoğan, A. (2014). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktan, Ç. C. (2012). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı. Coşkun Can Aktan, Ahmet Kesik, Dilek Dileyici (Ed.), *"Yeni" Maliye* içinde (s.167-181). Ankara: Hermes Matbaacılık.
- Aktan, Ç. C., & Çoban, H. (2006). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum Ve Davranışları Belirleyen Faktörler. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural (Ed.), *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* içinde (s. 137-158). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Aktan, Ç. C., & Çoban, H. (2007). Kamu Maliyesine Güven ve Ekonomik Anayasa. *Çimento İşveren Dergisi*. 6(21), 4-11.
- Alkan, A. (2009). *Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Allingham, M. G., & Sandmo A., (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*, (1), 323-338.
- Allport, G. W., & Ross, J.M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, (4), 432-443.
- Alm, J., (2019). What Motivates Tax Compliance. *Tulane Economics Working Paper Series*, (1903), 1-65.
- Alm, J., & Gomez, J. L. (2008). Social Capital and Tax Morale in Spain. *Economic Analysis & Policy*, 38(1), 73-87.
- Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. (1992). Why Do People Pay Taxes?. *Journal of public Economics*, 48(1), 21-38.

- Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. (1999). Changing the Social Norm of Tax Compliance by Voting. *KYKLOS*, 52(2), 141-171.
- Alm, J., & McKee, M. (2006). Audit Certainty, Audit Productivity, and Taxpayer Compliance. *National Tax Journal*, 59(4), 801-816.
- Alm, J., & Torgler, B. (2004). Estimating the Determinants of Tax Morale. *National Tax Association*, (97), 269-274.
- Alm, J., & Torgler, B. (2006). Culture Differences and Tax Morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), 224-246. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2005.09.002>
- Alshira'h, A. F., Abdul-Jabbar, H., & Samsudin, R. S. (2019). The Effect of Tax Moral on Sales Tax Compliance Among Jordanian SMEs. *International Journal of Academic Research in Accounting Finance and Management Sciences*, 9(1), 30-41.
- Alstadsæter, A., Johannesen, N., & Zucman, G. (2019). Tax Evasion and Inequality. *American Economic Review*, 109(6), 2073-2103.
- Altun, N., Gürdal, T., & Beşel, F. (2017). Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları: Sakarya İli Alan Araştırması. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 39-48.
- Armutlulu, İ. H. (2008). *İşletmelerde Uygulamalı İstatistik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arsan, H. Ü. (1975). *Vergi Yüğü Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Aydemir, S. (1995). *Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi*. İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını.
- Beck, P. J., & Jung, W. (1989). Taxpayers' Reporting Decisions and Auditing Under Information Asymmetry. *The Accounting Review*, 64(3), 468-487.
- Becker, G. S. (1968). Crime and Punishment—An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*, 76(2), 169-217.
- Brederode, R. F. V. (2020). *Ethics and Taxation*. Singapore: Springer.
- Boone, J. P., Khurana, I. K., & Raman, K. K. (2013). Religiosity and Tax Avoidance. *The Journal of the American Taxation Association*, 35(1), 53-84.
- Caragata, P. J. (1998). *The Economic and Compliance Consequences of Taxation: a Report on the Health of the Tax System in New Zealand*. Boston: Kluwer Academic Publishers.

- Carsamer, E., & Abbam, A. (2020). Religion and Tax Compliance Among SMEs in Ghana. *Journal of Financial Crime*. <https://www.emerald.com/insight/1359-0790.htm>
- Chuenjit, P. (2014). The Culture of Taxation: Definition and Conceptual Approaches for Tax Administration. *Journal of Population and Social Studies (JPSS)*, 22(1), 14-34.
- Çiçek, H., Karakaş, M., & Yıldız, A. (2008). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Bal, İ., & Beren, F. (2003). *Polis Etiği*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Baloğlu, B., & Baloğlu, F. (2010). *Toplumsal Yapı ve Verginin Sosyal Bileşenleri Tercihli Vergi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Benk, S., McGee, R. W., & Yüzbaşı, B. (2015). How Religions Affect Attitudes Toward Ethics of Tax Evasion? A Comparative and Demographic Analysis. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 14(41), 203-223.
- Benk, S., Budak, T., Yüzbaşı, B., & Mohdali, R. (2016). The Impact of Religiosity on Tax Compliance among Turkish Self-Employed Taxpayers. *Religions*, 7(37), 1-10. <https://doi.org/10.3390/rel7040037>
- Besley, T., & McLaren, J. (1993). Taxes and Bribery: The Role of Wage Incentives. *The Economic Journal*, 103(416), 119-141.
- Biberoğlu, E. (2006). *Türkiye'de Gönüllü Vergi Uyum*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilici, N., & Bilici, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bilgi, F., & Demirkapı, E. (2013). *Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Blumenthal, M., & Slemrod, J. (1992). The Compliance Cost of the US Individual Income Tax System: A Second Look after Tax Reform. *National Tax Journal*, 45(2), 185-202.
- Christiansen, V. (1980). Two Comments on Tax Evasion. *Journal of Public Economics*, 13(3), 389-393.
- Cohen, J. R., Pant, L. W., & Sharp, D. J. (1998). The Effect of Gender and Academic Discipline Diversity on the Ethical Evaluations, Ethical Intentions and Ethical Orientation of Potential Public Accounting Recruits. *Accounting Horizons*, 12(3), 250-270.
- Cornwall, M., Albrecht, S.L., Cunningham, P.H., & Pitcher, B.L. (1986). The Dimensions of Religiosity: A Conceptual Model With An Empirical Test. *Review of Religious Research*, 27(3), 226-244.

- Cowell, F. A. (1985). The Economic Analysis of Tax Evasion. *Bulletin of Economic Research*, 37(3), 163-193.
- Cowell, F.A., & Gordon, J. P. F. (1988). Unwillingness to Pay: Tax Evasion and Public Good Provision. *Journal of Public Economics*, 36(3), 305-321.
- Cullis, J., & Lewis, A. (1997). Why People Pay Taxes: From a Conventional Economic Model to a Model of Social Convention. *Journal of Economic Psychology*, 18(2-3), 305-321.
- Cummings, R. G., Martinez-Vazquez, J., McKee, M., & Torgler, B. (2005). Effects of Tax Morale on Tax Compliance: Experimental and Survey Evidence. *CREMA*, (29), 1-35.
- Cural, M., Pekkaya, M., & Dibek, E., (2016). Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet ile Vergi Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişki. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 83-104.
- Çelikkaya, A. (2002). Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler. *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasi Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, (5). <http://www.e-akademi.org/makaleler/acelikkaya-1.htm>.
- Çelikkaya, A., & Gürbüz, H. (2006). Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bir Alan Çalışması. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 21(247), 122-139.
- Çetin, G. (2007). Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 171-187.
- Çevik, S. (2012). Mükellefin Devlet ve Toplumla Etkileşimi, Bireysel Normlar ve Vergi Ahlakı. *Maliye Dergisi*, (163), 258-289.
- Çevik, S., & Yeniçeri, H. (2013). The Relationship Between Social Norms and Tax Compliance: The Moderating Role of the Effectiveness of Tax Administration. *International Journal of Economic Sciences*, 2(3), 166-180.
- Çoban, H. (2004). *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çomaklı, Ş. E. (2008). Mükellef Sosyo-Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler. *Vergi Dünyası Dergisi*, (322), 113-120.
- Dabor, A. O., Kifordu, A. A., & Abubakar, J. A. (2021). Tax Compliance Behavior and Religiosity: The Role of Morality. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 18(1), 3911-3935.
- Daude, C., Gutiérrez, H., & Melguizo, A. (2012). What Drives Tax Morale?. *OECD Development Centre*, (315), 1-51.
- Dean, P., Keenan, T., & Kenney, F. (1980). Taxpayers' Attitudes to Income Tax Evasion: An Empirical Study. *British Tax Review*, 1(1), 28-44.

- Demir, İ. C. (2008). *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirci, E. (2014). *Ahlâki Olgunluk ve Dindarlık Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirtaş Aydoğan S. (2017). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 14-22.
- Devos, K. (2007). Measuring and Analysing Deterrence in Taxpayer Compliance Research. *Journal of Australian Taxation*, 10(2), 182-219.
- Devos, K. (2008). Tax Evasion Behaviour and Demographic Factors: An Exploratory Study in Australia. *Revenue Law Journal*. 18(1), 1-43.
- Didinmez, İ. (2018). *Davranışsal İktisat Perspektifinden Vergi Uyum Analizi*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, B. S. (2019). *Türkiye’de Vergi Ahlakını Şekillendiren Etkenler*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dornstein, M. (1987). Taxes: Attitudes and Perceptions and Their Social Bases. *Journal of Economic Psychology*, 8(1), 55-76.
- Dubin, J. A., & Wilde, L. L. (1988). An Empirical Analysis of Federal Income Tax Auditing and Compliance. *National Tax Journal*, 41(1), 61-74.
- Durham, Y., Manly, T. S., & Ritsema, C. (2014). The Effects of Income Source, Context, and Income Level on Tax Compliance Decisions in A Dynamic Experiment. *Journal of Economic Psychology*, 40, 220-233.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2015). *Kamu Maliyesi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Erard, B., & Feinstein, J. (1994). The Role of Moral Sentiments and Audit Perceptions in Tax Compliance. *Public Finance= Finances Publiques*, 49, 70-89.
- Erdem, M., Şenyüz. D., & Tatlıoğlu, İ. (2015). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Ergün, İ. (2016). *Vergi Ahlakı: Uygulamalı Örnek (Tekirdağ Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertürk, Y. D. (2010). *Davranış Bilimleri*. (3. Baskı). İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.

- Evans, C. (2012). Tax Governance Issues: Managing System Complexity. *Economic Papers: A Journal of Applied Economics and Policy*, 31(1), 30-35.
- Feinstein, J. S. (1991). An Econometric Analysis of Income Tax Evasion and Its Detection. *Rand Journal of Economics*, 22(1), 14-35.
- Feld, L. P., & Frey, B. S. (2002). Trust Breeds Trust: How Taxpayers Are Treated. *Economics of Governance*, 3(2), 87-99. Doi: 10.1007/s101010100032
- Feld, L. P., & Larsen, C. (2005). Black Activities In Germany in 2001 and 2004: A Comparison Based on Survey Data. *Copenhagen: Rockwool Foundation Research Unit*, Study No 12, 1-8.
- Feld, L. P., & Tyran, J. R. (2002). Tax Evasion and Voting: An Experimental Analysis. *KYKLOS*, 55(2), 197-221.
- Frey, B. S. (1997). A Constitution for Knaves Crowds Out Civic Virtues, *Economic Journal*. 107(443), 1043-1053.
- Frey, B. S. (2003). Deterrence and Tax Morale in the European Union. *European Review*, 11(3), 385-406.
- Frey, B. S., & Feld, L. P. (2002). Deterrence and Morale in Taxation: An Empirical Analysis. *Available at SSRN 341380*.
- Frey, R. L., & Torgler, B. (2002). Entwicklung und Stand der Steuermoralforschung. *WiSt-Wirtschaftswissenschaftliches Studium*, 31(3), 130-135.
- Friedland, N., Maital, S., & Rutenberg, A. (1978). A Simulation Study of Income Tax Evasion. *Journal of Public Economics*, 10(1), 107-116.
- Friedman, E., Johnson, S., Kaufman, D., & Zoido-Lobaton, P. (2000). Dodging the Grabbing Hand: The Determinants of Unofficial Activity in 69 Countries. *Journal of Public Economics*, 76(3), 459-493.
- Gangl, K., Hoffman, E., & Kirchler, E. (2015). Tax Authorities' Interaction with Taxpayers: A Conception of Compliance in Social Dilemmas by Power and Trust. *New Ideas in Psychology*, (37), 13-23.
- Gasper, K., & Clore, G. L. (1998). The Persistent Use of Negative Affect by Anxious Individuals to Estimate Risk. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1350-1363.
- Gerçek, A. (2009). Gelir İdaresi ve Vergi Denetiminin Yeniden Yapılandırılması: Dünü, Bugünü, Yarını. *Vergi Sorunları Dergisi*, (254), 1-52.
- Gerçek, A., & Yüce, M. (1998). *Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*. Bursa: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.

- Giray, F. (2005). Yolsuzluk ve Yolsuzluğun Vergi Yapısı Üzerine Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (32), 111-138.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine. (M. E. Köktaş, Çev.), Y. Aktay, M. E. Köktaş (Der.), *Din Sosyolojisi* içinde (s. 252-274), İstanbul: Vadi Yayınları.
- Gökbunar, A. R., Selim, S., & Yanıkkaya, H. (2007). Türkiye'de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(63), 69-94.
- Göksu, G. G., & Saruç, N. T. (2012). Türkiye’de Vergiye Uyum: Mülakat Çalışması. *Mevzuat Dergisi*, (176), 1-14.
- Grasmick, H. G., Kinsey, K., & Cochran, J. K. (1991). Denomination, Religiosity and Compliance with the Law: A Study of Adults. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(1), 99-107.
- Gruber J. (2016), *Public Finance and Public Policy*. New York: Worth Publishers.
- Gueth, W., & Sausgruber, R. (2004). Tax Morale and Optimal Taxation. *Presented at Cesifo Venice Summer Institute, Workshop on Behavioral Public Economics*, (1284), 1-23.
- Gülhan, A., Tangör, N. F., Özbey, B., Kahraman, M., Tan, M., Akıncı, M., & Sezer, Ö. (2015). *Hukukun Temel Kavramları*. (3. Baskı). İstanbul: Lord Matbaası.
- Güner, Ü. (2008). *Türkiye'de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güney, G. (2018). *Vergi Ahlakı ve Vergi Uyumu Açısından Yükseköğrenimin Rolü: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürler Hazman, G. (2009). Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti. *Akademik İncelemeler*, 4(1), 53-71.
- Hajah Mustafa, M. H. (1996). *An Evaluation of the Malaysian Tax Administrative System and Taxpayers Perceptions Towards Assessment Systems, Tax Law Fairness and Tax Law Complexity*. Doctoral Thesis, Malaysia: Universiti Utara.
- Hasseldine, J. (1999). Gender Differences in Tax Compliance. *Asia-Pacific Journal of Taxation*, 3(2), 73-89.
- Hessing, D., Kinsey, K., Elffers, H., & Weigel, R. (1988). Tax Evasion Research: Measurement Strategies and Theoretical Models. WF van Raaij, G.M. van Veldhoven, G & K-E Wärneryd, (Ed.), *Handbook of Economic Psychology* (s. 516-537). Dordrecht: Springer.

- Hindriks, J., & Myles, G. D. (2006). *Intermediate Public Economics*. Cambridge: MA. The MIT Press Books.
- Hite, P. A. (1997). Identifying and Mitigating Taxpayer Non-compliance. *Australian Tax Forum*, 13(2), 181-203.
- Ho, D., & Wong, B. (2008). Issues on Compliance and Ethics in Taxation: What Do We Know? *Journal of Financial Crime*, 15(4), 369-382.
- Hökelekli, H. (2005). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpek, S. (2010). Vergilemede Yükümlü Motivasyonu-2. *Bilanço Dergisi*, (124), 67-71.
- İzgi, K. (2011). *Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İzgi Şahbaz, K., & Saruç, N. T. (2012). Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(4), 57-81.
- Jackson, B., & Milliron, V. (1986). Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects. *Journal of Accounting Literature*, 5(1), 125-165.
- James, S., & Nobes, C (1992). *The Economics of Taxation*. (Fourth Edition). Harow: Prentice Hall.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2008). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş*. (11. Basım). İstanbul: Sistem Matbaacılık.
- Kannianen, V., & Pääkkönen, J. (2007). Do the Catholic and Protestant Countries Differ by Their Tax Morale?. *Empirica*, 37(3), 271-290.
- Karakaya, S. (2008). *Dindarlık ve Kişilik Arasındaki İlişki, Allport ve Fromm'un Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karatoy, B. (2009). *Vergiye Gönüllü Uyum Sağlamaya Hizmet Edecek Vergi Uygulamaları ve Politikaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kargı, V., & Yüksel, C. (2010). Türkiye'de Vergi Aflarının Vergi Adaleti ve Mükellefler Üzerine Etkileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (54), 23-44.
- Kaya, C. S. (2018). *Yükseköğretim Öğrencilerinde Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayıklı, H. (2002). Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 5(12), 27-40.

- Kaynar, İ. (2007). *Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Kaynar Bilgin, H. (2011a). Türkiye’de Vergi Ahlakının Belirleyicileri. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 38(2), 167-190.
- Kaynar Bilgin, H. (2011b). Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 259-278.
- Kirchler, E., & Wahl, I. (2010). Tax Compliance Inventory: Tax-I Voluntary Tax Compliance, Enforced Tax Compliance, Tax Avoidance, and Tax Evasion. *J Econ Psychol*, 31(3), 331-346.
- Kitapçı, İ. (2011). *Bir Vergi Uyum Sorunu Olarak Vergi Etiği ve Bileşenleri*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kitapçı, İ. (2016). Bilişsel Psikolojinin Vergi Uyumuna Etkisi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(611), 57-69.
- Kondelaji, H. M., Sameti, M., Amiri, H., & Moayedfar, R. (2016). Analyzing Determinants of Tax Morale Based on Social Psychology Theory: Case Study of Iran. *Iranian Economic Review*, 20(4), 581-598.
- Korkmaz, M. (2015). Uluslararası Vergi Rekabeti ve Türkiye’nin Durumu. *Vergi Sorunları Dergisi*, 322(7), 140-153.
- Körner, M, Strotmann, H., Feld, L., & Schneider, F. (2006). *Steuermoral – Das Spannungsfeld Von Freiwilligkeit Der Steuerhinterziehung Und Regelverstoß Durch Steuerhinterziehung*. Tübingen: Institut für Angewandte Wirtschaftsforschung.
- Kumluca, İ. (2003). Vergiye Gönüllü Uyum Etkileyen Faktörler. *Vergi Sorunları Dergisi*, (180), 91-97.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Küçüksucu, M., Konya, S., & Karaçor, Z. (2017). Davranışsal İktisat Ekseninde İktisatta Psikolojik Arka Plan. *International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, (2), 253-283.
- Lago-Penas, I., & Lago-Penas, S. (2010). The Determinants of Tax Morale in Comparative Perspective: Evidence from European Countries. *European Journal of Political Economy*, 26(4), 441–453.
- Lazăr, R. E. (2013). Tax Evasion Between Legality and Criminal Offense. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (92), 462-466.
- Leonardo, G. M. (2011). *Politics and Tax Morale. The Role of Trust, Values, and Beliefs, in Shaping Individual Attitudes Towards Tax Compliance*. Doctoral Thesis. Georgia: Georgia State University, Georgia Institute of Technology.

- Lewis, A. (1979). An Empirical Assessment of Tax Mentality. *Public Finance=Finances Publiques*, 34(2), 245-257.
- Lewis, A. (1982). *The Psychology of Taxation*, Martin Robertson, Oxford.
- Lewis, A., Carrera, S., Cullis, J., & Jones, P. (2009). Individual, Cognitive and Cultural Differences in Tax Compliance: UK and Italy Compared. *Journal of Economic Psychology*, 30(3), 431-445.
- Long, S. B., & Swingen, J. A. (1991). Taxpayer Compliance: Setting New Agendas for Research. *Law & Society Review*, 25(3), 637-684.
- Luttmer, E. F. & Singhal, M. (2014). Tax Morale. *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), 149-168.
- Malinowski, B. (1925). *Magic, Science and Religion*. Garden City: Doubleday.
- Martinez-Vazquez, J., & Torgler, B. (2009). The Evolution of Tax Morale in Modern Spain. *Journal of Economic Issues*, 43(1), 1-28.
- McDaniel, S.W., & Burnett, J.J. (1990). Consumer Religiosity and Retail Store Evaluative Criteria. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 18(2), 101-112.
- McGee, R. W., & Smith, S. R. (2007). Ethics, Tax Evasion, Gender and Age: An Empirical Study of Utah Opinion. Tax Evasion, Gender and Age: An Empirical Study of Utah Opinion. *Andreas School of Business Working Paper, Barry University, Miami Shores, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=955973> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.955973>*
- McGee, R. W., & Tyler, M. (2006). Tax Evasion and Ethics: A Demographic Study of 33 Countries. *Andreas School of Business Working Paper, Barry University, Miami Shores, Available at SSRN 940505*.
- McGee, R. W. (2012). *The Ethics of Tax Evasion: Perspectives in Theory and Practice*. New York: Springer.
- McKerchar, M. (2003). *The Impact of Complexity Upon Tax Compliance: A Study of Australian Personal Taxpayers*. Sydney: Australian Tax Research Foundation.
- McKerchar, M., & Evans, C. (2009). Sustaining Growth in Developing Economies Through Improved Taxpayer Compliance: Challenges for Policy Makers and Revenue Authorities, *eJournal of Tax Research*, 7(2), 171-201.
- Miller, A. S., & Hoffmann, J. P. (1995). Risk and religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34(1), 63-75.
- Mohdali, R., & Pope, J. (2014). The Influence of Religiosity on Taxpayers' Compliance Attitudes: Empirical Evidence from A Mixed-Methods Study in Malaysia. *Accounting Research Journal*, 27(1), 71-91.

- Mohdali, R., Benk, S., Budak, T., MohdIsa, K., & Yussof, S. H. (2017). A Cross-Cultural Study of Religiosity and Tax Compliance Attitudes in Malaysia and Turkey. *eJTR*, 15(3), 490-505.
- Muehlbacher, S., Kirchler, E. & Schwarzenberger, H. (2011). Voluntary Versus Enforced Tax Compliance: Empirical Evidence for the “Slippery Slope” Framework. *European Journal of Law and Economics*, 32(1), 89-97.
- Murphy, K. (2004). The Role of Trust in Nurturing Compliance: A Study of Accused Tax Advoiers. *Law and Human Behaviour* 28(2), 187-209.
- Muter, N. B., Sakınç, S., & Çelebi, A. K. (1993). Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması. *Celal Bayar Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü*, 1-77.
- Muter, N. B., & Özcan, P. M. (2012). Sosyo-Psikolojik Yönleriyle Vergi Kaçakçılığı, Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler. *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Yayın No 218, 15-32.
- Nadaroğlu, H. (1998). *Kamu Maliye Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Namusonge, G. S., Biraori, O. E., & Kipicoech, E. C. (2014). Factors Affecting Tax Compliance Among Small and Medium Enterprises n Kitale, Kenyan. *International Journal of Recent Research In Commerce Economics & Management*, (1), 60-65.
- Negahandy, A. R. (1987). *International Management*. Massachuset: Allyn and Buckland Press.
- Nerre, B. (2001). The Concept of Tax Culture. In Proceedings. *Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association*, 94, 1-28.
- Neumark, F. (1975). *Vergi Politikası*. (İ. Cankorel, Çev.) İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Nicholson, R. (2019). *Religiosity and Tax Compliance: A Practical Study In New Zealand*. Master's Thesis. Canterbury: Canterbury Christ Church.
- Oktay, S. (2018). *Vergi Uyumunun Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Belirleyicileri: Sivas İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okumuş, E. (2006). Gösterişçi Dindarlık. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), 17-35.
- Olsen, J., Kang, M., & Kirchler, E. (2018). Tax psychology. A. Lewis (Ed.), *The Cambridge Handbook of Psychology and Economic Behaviour* içinde (s. 405–429). Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Neill, M., & Orr, S. (2018). *Taxation: Philosophical Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.

- Organ, İ., & Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 241-271.
- Orviska, M., & Hudson, J. (2003). Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen. *European Journal of Political Economy*, 19(1), 83-102.
- Öz, S., & Çubukçu, D. Ö. (2012). Kronik: Af ya da Adalet: Yeni Mali Af Yasası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(2), 250.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Özpehriz, N. (2005). Vergi Uyumu ve Ülkemizde Vergi Uyumunun Artırılmasına Yönelik Öneriler. *Vergi Dünyası*, (283), 90-94.
- Pehlivan, O. (2014). *Vergi Hukuku*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Pekkaya, M., Cural, M., & Karabulut, E. C. (2017). SMMM'lerin Vergi Bilinci Boyutlarına Göre Vergiye Bakışları: Zonguldak'ta Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 1066-1078.
- Petry, N. M. (2002). A Comparison of Young, Middle-Aged, and Older Adult Treatment-Seeking Pathological Gamblers. *The Gerontological Society of America*, 42(1), 92-99.
- Pommerehne, W. W., Hart, A., & Frey, B. S. (1994). Tax Morale, Tax Evasion and The Choice of Policy Instruments in Different Political Systems. *Public Finance= Finances Publiques*, 49(Supplement), 52-69.
- Pope, J., & McKerchar, M. (2011). Understanding Tax Morale and its Effects on Individual Taxpayer Compliance. *British Tax Review*, (5), 587-601.
- Richardson, G. (2006). Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Investigation. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 15(2), 150-169.
- Rosid, A. (2017). *The Impact of Perceptions of Corruption Upon Intentional Non-Compliance Behaviour of Personal Income Taxpayers: An Indonesian Perspective*. Doctoral Thesis. Sydney: University of New South Wales.
- Roth, J. A., Scholz, J. T., & Witte, A.D. (1989). *Taxpayer Compliance: An Agenda for Research-A National Academy of Sciences Report*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sağlam, M. (2013). Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve Bilinci. *Sosyoekonomi*, (1), 315-334.
- Salanie, B. (2011). *The Economics of Taxation*. Cambridge: MIT press.
- Saruç, N. T. (2015); *Vergi Uyumu, Teori ve Uygulama*. Ankara: Seçkin Kitapevi.

- Saruç, N. T., & Sağbaş, İ. (2003). Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 79-96.
- Savaşan, F., & Odabaş, H. (2005). Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(10), 1- 28.
- Saygın, Ö. (2013). *Vergi Uyumunu ve Vergi İdaresinin Vergi Uyumuna Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schlegelmilch, B. B. (1998). *Marketing Ethics: An International Perspective*. London: International Thomson Business Press.
- Schmölders, G. (1959). Fiscal Psychology: A New Branch of Public Finance. *National Tax Journal*, 12(4), 340-345.
- Schmölders, G. (1976). *Genel Vergi Teorisi*. (S. Turhan, Çev.) İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Scholz, J. K. (1994). The Earned Income Tax Credit: Participation, Compliance, and Antipoverty Effectiveness. *National Tax Journal*, 47(1), 63-87.
- Scholz, J. T., & Lubell M. (1998). Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action. *American Journal of Political Science*, 42(2), 398-417.
- Schumpeter, J. A. (1929). Ökonomie und Soziologie der Einkommensteuer. *Der Deutsche Volkswirt*, 4, 380-385.
- Schwartz, R. D., & Orleans, S. (1967). On Legal Sanctions. *The University of Chicago Law Review*, 34(2), 274-300.
- Seçilmiş, E., & Didinmez, İ. (2016), Vergi Reformlarının Davranışsal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Bilig*, (77), 203-232.
- Sinkūniene, K., & Levisauskaite, K. (2010). Analyzing Macroeconomic Indicators of the Tax System from a Tax-Cultural Perspective. *Taikomoji Ekonomika: Sisteminiai Tyrimai*, 4(1), 29-51.
- Smart, M. (2012). *The Application of The Theory of Planned Behavior and Structural Equation Modelling in Tax Compliance Behaviour: A New Zealand Study*. Doctoral Thesis. Canterbury: University of Canterbury, Department of Accounting and Information Systems.
- Snow, A., & Warren Jr, R. S. (2005). Tax Evasion Under Random Audits With Uncertain Detection. *Economics Letters*, 88(1), 97-100.
- Song, Y. D., & Yarbrough, T. E. (1978). Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey. *Public Administration Review*, 442-452.

- Spitaler, A. (1954). *Die Gegenseitige Annäherung Der Steuersysteme Der Kulturstaaten*. Probleme des Finanz-und Steuerrechts-Festschrift für Ottmar Bühler. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG.
- Strielkowski, W., & Čábelková, I. (2015). Religion, Culture, and Tax Evasion: Evidence from The Czech Republic. *Religions*, 6(2), 657-669.
- Strümpel, B. (1969). The Contribution of Survey Research to Public Finance. A. T. Peacock (Ed.), *Quantitative Analysis in Public Finance* (s. 13-22). New York: Praeger.
- Susam, N. (2015). *Kamu Maliyesi Temel Kavram ve Esaslar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Şahin, A. (2010). *Yüksek Öğrenim Öğrencilerinin Vergiyi Algılaması: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, H., & Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Şenyüz, D. (1992). Maliye Mükellef İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar. *Sayıştay Dergisi*, 3(7), 17-24.
- Şenyüz, D. (1995). *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tanno, A., & Putri, A. (2019). Religiosity Perspective in Tax Avoidance; Case Study in Indonesia. *KnE Social Sciences*, 69-82. DOI 10.18502/kss.v3i14.4299
- Tanzi, V., & Parthasarathi, S. (1993). Primer on Tax Evasion. *IMF Staff Papers*, 40(4), 807-828.
- Tanzi, V. (2000). Developing Countries Face Range of Challenges İn Devising Effective Tax Strategy. *IMF Survey*, 29(13).
- Taş, K. (2010). Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 47-62.
- Taşkın, Y. (2006). *Vergi Aflarının Etkinliği: Teori ve Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taytak, M. (2010). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma. *Maliye Dergisi*, (158), 496-512.
- Tittle, C. R., & Welch, M. R. (1983). Religiosity and Deviance: Toward A Contingency Theory of Constraining Effects. *Social Forces*, 61(3), 653-682.

- Topkan, Z. (2016). *Gönüllü Vergi Uyumu ve Türkiye’de Gelir İdaresinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Torgler, B. (2002). Direct Democracy Matters: Tax Morale and Political Participation. *In Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of The Annual Meeting of The National Tax Association*, 95, 50-59.
- Torgler, B. (2003). *Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*. Doctoral Thesis. Basel: Universität Basel. Staatswissenschaften.
- Torgler, B. (2004). Tax Morale Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries. CREMA, Working Paper No 5.
- Torgler, B. (2005a). Tax Morale and Direct Democracy. *European Journal of Political Economy*, 21(2), 525-531.
- Torgler, B. (2005b). Tax morale in Latin America. *Public Choice*, 122(1), 133-157.
- Torgler, B. (2006). The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 61(1), 81-109. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2004.10.007>
- Torgler, B. (2007). *Tax Compliance and Tax Morale*. Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Torgler, B., Demir, İ. C., Macintyre, A., & Schaffner, M. (2008). Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation. *Economic Analysis and Policy* 38(2), 313-339.
- Torgler, B., & Murphy, K. (2004). Tax Morale In Australia: What Shapes It and Has It Changed Over Time?. *Journal of Australian Taxation*, 7(2), 298-335.
- Torgler, B., & Schaltegger, C. A. (2005). Tax Morale and Fiscal Policy. CREMA, Working Paper No 30.
- Torgler, B., & Schneider, F. (2005). Attitudes Towards Paying Taxes in Austria: An Empirical Analysis. *Empirica*, 32(2), 231-250.
- Torgler, B., & Schneider, F. (2007). What Shapes Attitudes Toward Paying Taxes? Evidence from Multicultural European Countries. *Social Science Quarterly*, 88(2), 443-470.
- Torgler, B., & Schneider, F. (2009). The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on the Shadow Economy. *Journal of Economic Psychology*, 30(1), 228-245.
- Torgler, B., Schneider, F. & Schaltegger, C. A. (2010). Local Autonomy, Tax Morale, and The Shadow Economy. *Public Choice*, 144(1), 293-321.

- Tosuner, M., & Demir, İ. C. (2007). Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlâkı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1-20.
- Tosuner, M., & Demir, İ. C. (2009). Vergi Ahlâkının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1-15.
- Tuay, E., & Güvenç, İ. (2007). Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı. *Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı*, Yayın No 51, 1-160.
- Tunçer, M (2002a). Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57(3), 107-128.
- Tunçer, M. (2002b). Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye. *Vergi Dünyası Dergisi*, (249), 99-105.
- Tunçer, M (2002c). *Vergi Uyumunun Artırılması ve Türkiye*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Turgay, T. (2004). *Türkiye’de Vergilemede Etkinlik Yönünden İdare-Mükellef İlişkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2020). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Türk, İ. (2011). *Kamu Maliyesi*. (9. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ulbrich, H. (2011). *Public Finance in Theory and Practice Second Edition*. Londra: Routledge.
- Ulu, M. (2013). *Dindarlığın Tanımı, Boyutları ve Ölçülmesi Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- User, İ. (1992). *Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, E. (2005). Dindarlığın Ahlâkî Temeli Üzerine Bazı Düşünceler. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 41-59.
- Ünsal, Ş. (1987). *Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Van Eck, R., & Kazemier, B. (1988). Features of The Hidden Economy in The Netherlands. *Review of Income and Wealth*, 34(3), 251-273.

- Wang, J., & Lu, J. (2021). Religion and Corporate Tax Compliance: Evidence from Chinese Taoism and Buddhism. *Eurasian Business Review*, 11(2), 327-347.
- Wenzel, M. (2004). An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance. *Journal of Economic Psychology*, 25(2), 213-228.
- Winden, F., & Ash, E. (2009). On The Behavioral Economics of Crime, *Center for Research in Experimental Economics and Political Decision-making University of Amsterdam*, 1-30.
- Witte, A. D., & Woodbury, D.F. (1985). The Effect of Tax Laws and Tax Administration on Tax Compliance: The Case of The US Individual Income Tax. *National Tax Journal*, 3(1), 1-13.
- Xin Li, S. (2010). Social Identities, Ethnic Diversity, and Tax Morale. *Public Finance Review*, 38(2), 146-177.
- Yenigün, Y. (2012). *Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Davranışları: İstanbul Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşilyurt, Ş. (2015). Vergi Bilincinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Maliye ve İlahiyat Bölümü Öğrencileri Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 36-56.
- Yılmaz, G. A. (2004). Kayıtdışı Ekonomi: Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları. 19. *Türkiye Maliye Sempozyumu 10-14 Mayıs 2004* içinde (s. 16-55). Antalya.
- Yılmaz, G. A. (2006), *Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları*. (1. Baskı) İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Yitzhaki, S. (1974). A Note on Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*, 3(2), 201-202.
- Yoruldu, M. (2020). Vergi Uyum ve Vergiye Uyum Sağlayan Mükelleflere Tanınan Vergi Teşvikinin Değerlendirilmesi. *International Journal on Social Sciences*, 5(3), 55-64.
- Yurdakul, A. (2013). *Vergi Ahlâkı ve Vergi Ahlâkını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüce, F. (2009). *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Değerli Katılımcı;

Bu anket formu, Zonguldak ilinde yaşayan bireylerin vergiye bakış açılarının din ile olan ilişkisini ve vergiye yönelik algılarının ölçülmesi amacıyla düzenlenmiştir. Yüksek lisans tez çalışmasına destek olması için hazırlanmış olup tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Anket sorularına vereceğiniz objektif yanıtlar, çalışmada istenilen amaca ulaşılmasını sağlayacaktır. Anketi cevaplamak için ayırdığınız zaman ve çalışmaya bulunduğunuz katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Gökhan DÖKMEN

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü

Aşağıda size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

1. Doğum Tarihi (Yıl):
2. Cinsiyet
☐ Kadın
☐ Erkek
3. En son hangi okuldan mezun oldunuz?
☐ Okuryazar Değil
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise
☐ Yüksekokul
☐ Lisans
☐ Yüksek Lisans
☐ Doktora
4. İstihdam edilme durumunuz nedir?
☐ Kamu sektörü çalışanı
☐ Özel sektör çalışanı
☐ Kendi namına çalışan işveren/esnaf
☐ İşsiz
5. Medeni durumunuz nedir?
☐ Evli
☐ Bekar
☐ Diğer (Boşanmış, Dul)
6. Gündelik hayatınızda ne kadar sıklıkla ibadet edersiniz?
☐ Hiç
☐ Çok nadir veya sadece kutsal günlerde (dini bayramlar)
☐ Haftada bir kez
☐ Günde bir kez
☐ Günde birkaç kez
7. Kendinizi dini inanç açısından nasıl tanımlarsınız?
☐ Dindar biri
☐ Dindar olmayan biri
☐ Ateist
☐ Diğer
8. Dindarlık düzeyinizi 1-10 arasındaki ölçekte değerlendirmeniz gerekse kendinize kaç puan verirdiniz.

Hiç Dindar Değil 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Çok dindar

ArkaSayfaya Geçiniz

1. Kesinlikle Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Kısım Katılmıyorum	4. Kararsızım	5. Kısım Katılıyorum	6. Katılıyorum	7. Kesinlikle Katılıyorum
					1 2 3 4	5 6 7
Aşağıdaki ifadelerle katılma derecenizi ilgili yeri daire içine alarak belirtiniz.						
1. Dinin insan hayatı için çok önemli olduğunu düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
2. Dünya görüşümün temelini dini inançlarım belirler.	---	--	-	o	+	++ +++
3. Hayatımı dini inançlarıma göre yaşamaya çalışıyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
4. Dini inançların gündelik hayata yoğun etkisi olduğuna inanıyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
5. Dinî görev ve ibadetlerimi yerine getirmeye özen gösteriyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
6. Kutsal kitabımın gerekleri konusunda bilgi sahibiyim.	---	--	-	o	+	++ +++
7. Dini inançların gündelik hayata <u>etkisi olmadığına</u> inanıyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
8. Sosyal problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
9. İktisadi problemlerle ilgili karar vermem gerektiğinde, dini inançlarıma başvuruyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
10. Dinsel konularla iktisadi olayların birbirine <u>karıştırılmaması</u> gerektiğini düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
11. Dinin iktisadi ve mali hükümleri konusunda bilgi sahibiyim.	---	--	-	o	+	++ +++
12. Elde ettiğim geliri Allah'ın bir lütfu (inayet) olarak görüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
13. Elde ettiğim geliri sadece kendi emeğimin bir karşılığı olduğunu düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
14. Dini inancımın gerektirdiği ölçüde paramdan (malımdan) verebilirim.	---	--	-	o	+	++ +++
15. Vergi yasaları ile dini yükümlülükler arasında uyum olmalıdır.	---	--	-	o	+	++ +++
16. Vergimi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim.	---	--	-	o	+	++ +++
17. Hiçbir zaman vergi kaçırmam.	---	--	-	o	+	++ +++
18. Vergilerimi kanunların gerektirdiği gibi öderim.	---	--	-	o	+	++ +++
19. Vergi ödememin bir vatandaşlık görevi olduğunu düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
20. Vergi kaçırmanın kamu hizmetlerinin miktarını azaltacağını düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
21. Bir vergi mükellefi olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım.	---	--	-	o	+	++ +++
22. Vergi ödememin devletten aldığımız hizmetin bir karşılığı olduğunu düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
23. Ödenen vergilerin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
24. Ödenen vergilerin karşılığında yeterince kamu hizmeti aldığımı düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
25. Devletin adil bir vergileme sistemi uyguladığını düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
26. Ödediğim vergiyi gelirimle oranladığımda fazla vergi ödediğimi düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
27. Vergi oranlarının genel olarak yüksek olduğunu düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
28. Mükellefin küçük miktarda bile vergi kaçırmaması gerektiğini düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
29. Vergi kaçakçılığının çok yaygın olduğu bir durumda bile vergilerin düzenli bir şekilde ödenmesi gerektiğine inanıyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
30. Vergi kaçırmanın yüz kızartıcı bir suç olduğunu düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
31. Fırsatını bulsam bile vergi kaçırmayı düşünmüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
32. Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan doğru olmadığı düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
33. Vergi kaçırmanın bir kişinin toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
34. Dini inancımın vergi kaçırma eğilimlerimi azalttığını düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
35. Vergi <u>ödememenin</u> kul hakkına girerek günah olduğunu düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
36. Yüksek vergi oranları olsa bile mükelleflerin vergi ödeme isteğinin <u>azalmaması</u> gerektiğini düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
37. Vergi ödememin bir <u>vatandaşlık görevi olmadığı</u> düşünüyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
38. Düzenli olarak zekât vermek yerine vergi ödemeyi tercih ediyorum.	---	--	-	o	+	++ +++
39. Düzenli olarak vergi ödediğim halde zekât yükümlülüğüme devam ediyorum.	---	--	-	o	+	++ +++

Ek 2: Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Kayıt Tarihi: 11.05.2020

Protokol No: 754

20/05/2020

T.C

ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Anket
BAŞLIK:	Vergi Ahlakı Ve Dindarlık Arasındaki İlişki: Zonguldak Örneği
SORUMLU ARAŞTIRMACI:	Hanife Zararcı
KARAR:	Uygun

ETİK KURUL ÜYELERİ

İMZA

1- Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Başkan)

2- Doç. Dr. Ayça DEMİR (Başkan Yrd.)

3- Prof. Dr. Ali ARSLAN (Başkan Yrd.)

4- Prof. Dr. Mehmet Ali KURÇER

5- Prof. Dr. Ertuğrul YILDIRIM

6- Doç. Dr. Hasan MEYDAN

7- Dr. Öğr. Üyesi Elif KARAHAN

29.05.2014 tarih ve 2014/08-13 sayılı Senato Kararı ile kabul edilmiştir.

Ek 3: Katılımcıların Dini İnanç, İbadet Sıklığı ve Dindarlık Düzeylerine Göre Görüşlerindeki Farklılıklar

SORULAR	Dini İnanç			İbadet Sıklığı					Dindarlık Düzeyi			
	Dindar (346)	Diğer (47)	p değeri	Hiç (33)	Nadir (163)	Haftada 1 (138)	Gün 1- Günde çok (59)	p değeri	Alt (74)	Orta (216)	Üst (103)	p değeri
S1Din hayatta önemli				5,00	5,66	5,54	6,47	0,000	4,84	5,65	6,36	0,000
S2Düny grşü innç belr	5,15	3,60	0,000	3,97	4,81	5,03	5,81	0,000	3,46	5,08	5,81	0,000
S3innca göre yşmya çlş	5,08	3,87	0,000	4,06	4,85	4,91	5,75	0,000	3,69	4,98	5,75	0,000
S4İnnç-hayata yğn etkili	4,92	4,19	0,003	4,36	4,58	4,80	5,85	0,000	3,70	4,87	5,56	0,000
S5Görv-ibdet yer getrm	5,07	4,11	0,000	4,03	4,76	4,93	6,05	0,000	4,12	4,88	5,71	0,000
S6Kutsal kitap bilgi sahibi				3,85	4,12	3,70	4,95	0,000	3,11	3,87	5,20	0,000
S8Sşyl prob innce başvrm	4,76	3,53	0,000	3,67	4,69	4,49	5,25	0,001	3,16	4,70	5,49	0,000
S9İktsd prob innce başvrm	3,85	2,66	0,000	3,00	3,47	3,71	4,76	0,000	2,32	3,63	4,87	0,000
S10Din iktst krştrlmamal	4,37	5,34	0,000	4,88	4,72	4,57	3,41	0,000	5,64	4,59	3,44	0,000
S11Din-iktsd mli hkm blg									2,82	3,19	4,20	0,000
S12Gelir Allah'ın lütfü	5,56	4,66	0,001	4,45	5,40	5,49	6,08	0,000	4,62	5,45	6,06	0,000
S13Gelir emek karşılık	5,24	4,55	0,048	4,39	5,23	5,50	4,58	0,002	5,01	5,41	4,74	0,005
S14İnnce ölç para-mal vrrm	5,60	4,74	0,001	4,39	5,44	5,59	6,08	0,000	4,72	5,57	5,92	0,000
S15Vrg yasa-din uyml olm	4,64	3,94	0,014	4,03	4,55	4,23	5,61	0,000	3,00	4,57	5,63	0,000
S16Vrgy rıza-gönlü ödm	5,52	4,30	0,000	4,76	5,25	5,63	5,46	0,038	4,65	5,35	5,93	0,000
S17Hiç vergi kaçırmam												
S18Vergi kanuna göre ödm									5,68	5,98	6,37	0,000
S19Vrg vatandaşlık görevi	6,01	5,26	0,016	5,42	5,79	6,14	6,07	0,039	5,27	5,96	6,32	0,000
S20Vrg kırmk hzmt azltr	5,63	4,66	0,000	4,55	5,35	5,88	5,64	0,000	5,04	5,52	5,83	0,002
S21Ödnn vergilerin farknda												
S22vergi hizm. Karşıl	4,62	3,68	0,001	3,33	4,37	4,79	4,92	0,000	3,61	4,56	5,06	0,000
S23vrgi -dvlt yernd kllyo	3,28	2,43	0,000	2,45	3,09	3,11	3,97	0,001	2,24	3,01	4,18	0,000
S24vrgi krşılğnda hzmt ytrli	3,02	2,06	0,000	2,18	2,80	2,86	3,69	0,001	2,04	2,76	3,83	0,000
S25Vergi sistemi adil	2,88	2,21	0,000	2,12	2,74	2,77	3,44	0,004	2,09	2,62	3,70	0,000
S26Ödnn vrgi glire gre fzla	5,02	5,62	0,001	5,70	5,16	5,23	4,25	0,001	5,70	5,34	4,15	0,000
S27Vergi oranı yüksek	5,29	5,66	0,007	5,97	5,42	5,39	4,63	0,002	5,70	5,56	4,59	0,000
S28Kçük mktv vrgi kırlmmalı									5,35	5,63	5,93	0,018
S29Kçkçlık çok-vrgi ödnmli				4,55	5,39	5,62	5,75	0,004	5,16	5,43	5,71	0,035
S30Vrg kırmk yüzüzrtc suç									4,92	5,72	5,79	0,000
S31Fırsat olsa vrgi kırmam				4,58	5,60	5,71	5,83	0,002	5,22	5,61	5,80	0,036
S32Vrgi kırmak ahlkı değil									5,53	5,89	6,22	0,001
S33Vrg kırm tıplm saygl yıtrr									4,18	4,78	5,54	0,000
S34İnnç-vrgi kırmıyı azaltır	5,08	4,13	0,004	4,24	4,91	4,99	5,49	0,019	3,77	5,09	5,57	0,000
S35Vrgi ödememek günah	5,61	4,66	0,023	5,24	5,55	5,30	5,97	0,029	4,39	5,60	6,08	0,000
S36Oran yüksek-vrgi ödemeli	5,19	4,13	0,001	4,21	4,83	5,38	5,42	0,000	4,51	5,25	5,08	0,006
S38Zekat yerine vergi ödrim				2,70	2,67	3,28	1,93	0,000	3,61	2,84	2,05	0,000
S39Vrgi ödrim + zekat verim	5,15	4,57	0,013	4,52	5,15	4,80	5,83	0,000	3,70	5,16	5,90	0,000

Ek 4: Katılımcıların Yaş, Cinsiyet, Medeni, Eğitim ve İstihdam Durumuna Göre Görüşlerindeki Farklılıklar

SORULAR	Yaş Aralığı			Cinsiyet			Medeni Durum			Eğitim Durumu				İstihdam					
	17-35	36-55	56-87	P değeri	Kadın	Erkek	P değeri	Evlü	Bekar	P değeri	İlk-Ortaokul	Lise	Üniversite	p değeri	Kamu Sektörü	Özel Sektör	İşveren	İşsiz	p değeri
SORULAR																			

SORULAR	Yaş Aralığı			Cinsiyet			Medeni Durum			Eğitim Durumu			İstihdam			
	17-35	36-55	56-87	Kadın	Erkek	p değeri	Evli	Bekar	p değeri	İlk-Ortaokul	Lise	Üniversite	Kamu Sektörü	Özel Sektör	İşveren	İşsiz p değeri
S38Zekat yerine vergi öğrim				2,57	3,03	0,004				2,31	2,94	2,93	2,12	2,67	3,22	2,57
S39Vergi öğrim + zekat verim				5,29	4,82	0,030				5,55	4,95	4,81				0,000

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Hanife ZARARCI
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Aldığı Sertifikalar : ETA Eğitim Sertifikası
KOSGEB Katılım Belgesi

Uzmanlık Alanı :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Maliye	Bülent Ecevit Üniversitesi	2013
Y. Lisans	Maliye	Bülent Ecevit Üniversitesi	2017

Eserler:

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1. Dökmen, G., & Zararcı, H. (2021). Vergi Ahlakı ve Dindarlık Arasındaki İlişki: Zonguldak Örneği. *Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Economics and Administrative Sciences International Symposium on Public Finance May 24-25, 2021* içinde (s. 67-78). Tekirdağ.